

HUKUKİ VE SİYASİ BOYUTLARIYLA DOĞU AKDENİZ MÜCADELESİ

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI**

Aslıhan ŞEN

**Danışman
Prof. Dr. Cavid ABDULLAHZADE**

HUKUKİ VE SİYASİ BOYUTLARIYLA DOĞU AKDENİZ MÜCADELESİ

Aslıhan ŞEN

Prof. Dr. Cavid ABDULLAHZADE

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Haziran 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	2
DOĞRULUK BEYANI	5
TEZ ONAY SAYFASI.....	6
ÖNSÖZ	7
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	10
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	12
ARCHIVE RECORD INFORMATION	13
KISALTMALAR	14
ARAŞTIRMANIN KONUSU	15
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	16
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	17
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	17
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	18
GİRİŞ	19
BİRİNCİ BÖLÜM	23
1.1. Doğu Akdeniz'in Coğrafi Konumu ve Özellikleri	23
1.2. Jeopolitik Teoriler ve Doğu Akdeniz	26
1.2.1. Kara Hakimiyeti Teorisi	27
1.2.2. Deniz Hakimiyeti Teorisi.....	29
1.2.3. Kenar Kuşak Teorisi	29
1.3. Doğu Akdeniz'in Önemi.....	30
1.4. Doğu Akdeniz'de Çatışma Unsurları.....	34
1.4.1. Enerji Unsuru.....	35
1.4.2. Hukuki Unsurlar.....	43

1.4.3. Kıbrıs Meselesi	47
İKİNCİ BÖLÜM	52
2.1. Genel Olarak	52
2.2. Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku	55
2.2.1. Tarihsel Gelişimi	55
2.2.1.1. 1930 La Haye Kodifikasyon Konferansı	57
2.2.1.2. Birleşmiş Milletler Birinci ve İkinci Deniz Hukuku Konferansları	58
2.2.1.3. Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı	59
2.2.2. Kıta Sahaneliği Kavramı.....	63
2.2.2.1. Genel Olarak	63
2.2.2.2. Kıta Sahaneliği Kavramının Hukuki Rejimi	64
2.2.3. Münhasır Ekonomik Bölge Kavramı	67
2.2.3.1. Genel Olarak	67
2.2.3.2. Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Hukuki Rejimi.....	68
2.2.4. Genel Sınırlandırma Prensipleri	70
2.2.4.1. Hakkaniyet Prensipleri ve Hakkça Çözüm	70
2.2.4.2. Coğrafyanın Üstünlüğü İlkesi.....	72
2.2.4.3. Oransallık ve Kapamama Prensipleri	73
2.2.4.4. “Kara Denize Hakimdir” Prensipleri.....	75
2.2.4.5. Adaların Sınırlandırmadaki Rolü	76
2.3. Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Sorununda Tarafların Görüş ve Uygulamaları	78
2.3.1. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Görüş ve Uygulamaları	78
2.3.2. Yunanistan’ın Görüş ve Uygulamaları	82

2.3.3. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Görüş ve Uygulamaları.....	85
2.3.4. Mısır'ın Görüş ve Uygulamaları	89
2.3.5. İsrail'in Görüş ve Uygulamaları.....	92
2.3.6. Filistin'in Görüş ve Uygulamaları.....	94
2.3.7. Lübnan'ın Görüş ve Uygulamaları	95
2.3.8. Suriye'nin Görüş ve Uygulamaları	97
2.3.9. Libya'nın Görüş ve Uygulamaları.....	98
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	100
3.1. Genel Olarak	100
3.2. Türkiye'nin Bölgesel Aktörler Eksenindeki Görüş ve Uygulamaları.....	106
3.2.1. Yunanistan-GKRY Eksenine.....	106
3.2.2. Mısır-İsrail Eksenine	124
3.2.3. Libya Eksenine.....	129
3.3. Türkiye'nin Görüş ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi.....	132
3.3.1. Teorik Çerçeve Neorealist Yaklaşım.....	133
3.3.2. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Görüş ve Uygulamalarının Neorealist Yaklaşım Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	138
SONUÇ	142
KAYNAKÇA	149
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	168
HARİTALAR DİZİNİ.....	169
ÖZGEÇMİŞ	170

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans/Doktora tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Aslıhan şen

İmza :

TEZ ONAY SAYFASI

Aslıhan ŞEN tarafından hazırlanan “HUKUKİ VE SİYASİ BOYUTLARIYLA DOĞU AKDENİZ MÜCADELESİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Cavid ABDULLAHZADE

Tez Danışmanı, Milletlerarası Hukuk

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Bölge Çalışmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 10/06/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Ali ASKER (KBÜ)

Üye : Prof. Dr. Cavid ABDULLAHZADE (AÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ali Samir MERDAN (ÇAKÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Öncelikle bu tez çalışmasının oluşumu sürecinde içinde bulunulan şartlara karşın tüm özverisi ve kıymetli katkıları ile yardımlarını ve bilhassa değerli vaktini esirgemeyen, çalışmaya dair şahsi görüş ve isteklerimin her daim destekçisi olan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Cavid ABDULLAHZADE'ye teşekkürü borç bilirim. Ve ayrıca gerek yüksek lisans eğitimimin başlangıcında gerekse süreç içerisinde hiçbir müracaatımı geri çevirmeyen ve tüm imkanları ile yanımda olan kıymetli hocam Prof. Dr. Ali ASKER'e teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, aldığım her kararda olduğu gibi yüksek lisans eğitimimde de maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme minnettarlığımı belirtmek isterim.

ÖZ

Doğu Akdeniz, bulunduğu coğrafi konum itibarı ile çeşitli açılardan stratejik değerler taşıyan bir bölgedir. Zira stratejik su yolları arasında bağlantı kurması, verimli topraklarla çevrili olması ve Kıbrıs Adası gibi stratejik bir üsse sahip olması, Doğu Akdeniz'i jeopolitik ve jeoekonomik bağlamda önemli kılmaktadır. Bu nedenledir ki tarihi süreçte büyük hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuştur. Bu mücadelelerin son dönemdeki örneğini ise 2000'li yıllar itibarı ile bölgede keşfedilmeye başlanan hidrokarbon enerji rezervlerinin paylaşımı oluşturmaktadır.

Bahse konu hidrokarbon enerji rezervlerinin paylaşım mücadelesi, Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan bölgesel aktörler arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununu doğurmuştur. Öyle ki bu sorun, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 2003 yılında Mısır ile akdetmiş olduğu münhasır ekonomik bölge sınırlandırma antlaşması ile fitillenmiş ve bölgedeki diğer devletlerin meseleye katılımı ile gerçekleşen faaliyetler doğrultusunda bugünkü halini almıştır. Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununun hâlihazırda çözümsüz seyretmesinin sebepleri yalnızca hukuki zorluklarda aranmamalıdır. Bu noktada aktörlerin bölge siyasaları, süreç içerisindeki diplomatik ilişkileri ve dış politika algıları, ilgili sorun kapsamındaki önemli çıktıları oluşturmaktadır.

Bu tez çalışmasında Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununun hukuki açıdan anlaşılabilir kılınması adına; uluslararası deniz hukukunun tarihsel gelişimine, ortaya koyduğu sözleşmelere ve bu sözleşme hükümlerinin bölgesel aktörler nezdinde nasıl işletildiğine dair bilgiler aktarılmıştır. Bu bağlamda bölgesel aktörlerin süreç içerisinde ortaya koydukları görüş ve uygulamalar, şeklen hukuki temelde vuku bulan Doğu Akdeniz sorununun ardındaki siyasi etmenlerin irdelenebilmesi adına hukuki ve siyasi olmak üzere iki boyutta değerlendirme alanı bulmuştur. Bu sorunun doğrudan tarafı olan Türkiye'nin görüş ve uygulamaları ise neorealizm bakış açısı ile çözümlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz; Uluslararası Deniz Hukuku; Kıta Sahanelığı; Múnhasır Ekonomik Bölge; Uluslararası İlişkiler; Neorealizm

ABSTRACT

The Eastern Mediterranean is a region of strategic values from various angles, as well as geographic location. In that, linking strategic waterways, being surrounded by efficient land and having a strategic base such as Cyprus Island makes the Eastern Mediterranean significant in the context of geopolitical and geoeconomic. Therefore it has caused great struggles in history. The recent example of these struggles is the sharing of hydrocarbon energy reserves, that have been discovered in the region as of the 2000 years.

The struggle to share hydrocarbon energy reserves has caused the problem of limiting marine jurisdictions among regional actors on the coast of the Eastern Mediterranean. This issue began with an exclusive economic zone delimitation treaty signed by the Greek Cypriot administration with Egypt in 2003, and continues acting on the actions of other states in the region nowadays. The reasons for the lack of resolution of the problem of limiting maritime jurisdictions in the Eastern Mediterranean are not based solely on legal point. As a matter of fact, actors' regional policies, diplomatic relations within the process and foreign policy perceptions are key outputs of the relevant problem.

In this thesis study, information has been provided on the historical development of international maritime law, the agreements it has established and how the provisions of this agreement are operated in the presence of regional actors, have been provided legal understanding of the limitation of maritime jurisdictions areas in the Eastern Mediterranean. Within this context, two dimensions have been assessed, legal and political, in order to examine the views and practices that regional actors have put forward in the process and the political reasons behind the Eastern Mediterranean problem. Turkey's views and practices, which are the direct side of this problem, have been tried to be explained by a perspective of neorealism.

Keywords: Eastern Mediterranean, International Maritime Law Continental Shelf, Exclusive Economic Zone, International Relations, Neorealism

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Hukuki ve Siyasi Boyutlarıyla Doğu Akdeniz Mücadelesi
Tezin Yazarı	Aslıhan ŞEN
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Cavid ABDULLAHZADE
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	Haziran/2022
Tezin Alanı	Bölge Çalışmaları
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	170
Anahtar Kelimeler	Doğu Akdeniz; Uluslararası Deniz Hukuku; Kıta Sahanlığı; Münhasır Ekonomik Bölge; Uluslararası İlişkiler; Neorealizm

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Eastern Mediterranean Competition within the Concept of Legal and Political Dimension
Author of the Thesis	Aslıhan Şen
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Cavid Abdullahzade
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	June/2022
Field of the Thesis	Regional Studies
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	170
Keywords	Eastern Mediterranean; International Maritime Law; Continental Shelf; Exclusive Economic Zone; International Relations; Neorealism

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- Bkz** : Bakınız
- BM** : Birleşmiş Milletler
- BMDHS** : Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
- CKSS** : Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi
- GKRY** : Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
- KKTC** : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
- MEB** : Mühhasır Ekonomik Bölge
- NATO** : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
- TPAO** : Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- UAD** : Uluslararası Adalet Divanı

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu tez çalışmasının konusu, Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon enerji rezervlerinin kıyıdaş aktörler arasında oluşturduğu paylaşım mücadelesi bağlamında vuku bulan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması uyuşmazlığını içermektedir. Bu minvalde, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge kavramlarının hukuki tanımları ve uluslararası sözleşmeler, içtihat hukuku ve uluslararası yargı organlarının ortaya koyduğu hükümler doğrultusundaki sınırlandırma esaslarının incelenmesini kapsamaktadır. Öte yandan bu çalışmada, deniz yetki alanları üzerinde yaşanan anlaşmazlıklar ile gelen ve sorunların derinleşmesine sebep olan siyasi çatışmaların tarafların dış politika hedefleri ve tutumları özelinde değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda uluslararası deniz hukuku ve uluslararası ilişkiler disiplinine başvurulmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu tez çalışmasının amacı, Doğu Akdeniz’de keşfedilen ve bölgede deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu olarak vuku bulan yeni enerji rezervlerinin bölgesel ve küresel aktörler nezdinde meydana getirdiği paylaşım mücadelesini sebepleri ve sonuçları ile ortaya koymak, bu mücadeledeki hedef ve uygulamaların, uluslararası hukuk normlarına uygunluğunu uluslararası hukuk metinleri ve anlaşmalar ışığında test etmektir. Bunların yanı sıra hukuki anlaşmazlıkların ardındaki siyasal etmenleri irdelemeye çalışarak sorununun tek boyutlu olmadığını ortaya koymaktadır.

Doğu Akdeniz, birçok yönden farklı özelliklere sahip olan birden fazla kıyıdaş aktörü bünyesinde bulundurmaktadır. Zira bu aktörlerden biri de bölgesel güç dengesinde son derece mühim bir yere sahip olan Türkiye’dir. Bu minvalde çalışmanın önemi, bölgede varlık gösteren deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununu hukuki boyutta ele almanın yanı sıra meseleye siyasal etmenler açısından yaklaşarak bölge jeopolitiğini açıklama maksadı taşınmasından doğmaktadır. Nitekim Türkiye’nin bölge siyasasının incelenme sürecinde, uluslararası ilişkiler disiplininin temel yaklaşımlarından biri olan neorealizme başvurulmuştur. Bu doğrultuda Türkiye’nin ilgili sorun karşısındaki algısı ve reaksiyonel uygulamaları, neorealist yaklaşımın ortaya koyduğu argümanlar aracılığı anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır. Nihayetinde ise uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler bağlamında disiplinler arası bir araştırma faaliyeti gerçekleştirilmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu tez çalışmasında, hidrokarbon enerji rezervlerinin keşfedilmesini takiben ortaya çıkan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununun, bölge kapsamında meydana getirdiği hukuki ve siyasi çatışmaların analizini yapabilmek amacı ile nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bu itibarla, araştırma sürecinden evvel gerçekleşmiş olan olguları aktarabilmek adına sosyal bilimler alanında sıkça başvurulan literatür taraması yöntemi kullanılarak veri grupları aktarılmaya çalışılmıştır. İlgili amaç doğrultusunda, araştırma konusuna ilişkin olarak yürürlükte bulunan hukuksal metinler, anlaşmalar, raporlar, kitaplar, makaleler, dergiler ve saha çalışmalarına dair yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılmıştır. Aktüel gelişmeleri aktarabilmek adına ise çeşitli basın yayın organlarının dokümanlarına başvurulmuştur.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Uluslararası sistem, devletler üzerinde nihai ve hegemonik bir otoritenin bulunmaması itibarı ile anarşiktir. Nitekim aktörler üzerinde zorlayıcı bir yaptırım gücü mevcut değildir. Bu durum ise kurulmuş yahut kurulması muhtemel sistemik bir düzen için bozucu etki yaratmaktadır. Zira bu tez çalışmasının konusunu oluşturan Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu, bölgesel aktörlerin normatif ilkelere uyma zorunluluğunun bulunmadığı anarşik bir mücadele sahasıdır. Şu hâlde sorunun hakkaniyet prensipleri ve hukuki normlar doğrultusunda çözüme kavuşması kabiliyetten yoksundur.

Bu itibarla hâlihazırdaki yaptırım mekanizmaları ile faaliyet gösteren uluslararası örgütlerin ve çeşitli eksiklikleri ile henüz gelişim içinde olan uluslararası hukukun ilgili sorunun çözümünde yetersiz kaldığı görülmektedir. Öyleyse uluslararası aktörlerin hem bölgesel hem de küresel sorunların normatif bir yapıya intikal ettirilebilmesi adına sistemik bir düzen geliştirmeleri ve bu düzenin istikrarı için üstün irade ortaya koymaları gerekmektedir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR / KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Araştırmada, Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununun hukuki ve siyasi boyutları ele alınmıştır. Yerli ve yabancı kaynakların siyasi görüş farklılıkları içermesi, sayısal veriler haricindeki beyanların sorgulanmasını ve objektif bir yaklaşım sergilenmesini güçleştirebilmektedir.

Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu hem genç hem de aktüel bir bölgesel sorundur. Bu durumun getirdiği devingenlik, araştırmanın içeriği açısından güncel eksikliklere sebebiyet verebilmektedir. Öte yandan, ilgili sorunun birincil muhatapları olan kıyıdaş aktörler nezdinde ortaya koyulan yabancı kaynaklara erişim konusunda güçlükler yaşanabilmektedir.

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan devletler, çeşitli açılardan kaynak ve imkanlar barındırması itibarı ile hasımlarına karşı stratejik üstünlükler ve fırsatlar sağlayan kararlar üzerinde hâkimiyet kurabilmek adına birbirleri ile daimî bir mücadele içinde olmuşlardır. Jeopolitik konumu vasıtası ile çeşitli avantajlar barındıran ve tarihi süreçte önemini kanıtlamış olan Doğu Akdeniz, 2000’li yılların başı itibarı ile yeni bir mücadele sahasına dönüşmüştür. Bu mücadelenin ana sebebi ise bölgede keşfedilen hidrokarbon enerji rezervleri olmuştur.

Dünyanın, yenilenemeyen enerji kaynakları ile olan ilişkisi ve bu kaynaklara sahip olma mücadelesi Sanayi Devrimi ile başlamış ve süreç içerisinde değişimler geçirerek bugünkü halini almıştır. Enerji, teknolojik olarak bulunulan noktada her ne kadar vazgeçilmez bir bağımlılık unsuru haline gelmişse de küresel düzeyde oldukça büyük risk unsurları barındırmaktadır. Zira teknolojinin ve dolayısıyla toplumların bağımlı hale geldiği bahse konu enerjinin yeryüzündeki rezerv dağılımı adil ölçüden pek uzaktır.

Enerji rezervlerinin dengesiz dağılımı devletler özelinde mevcut rezervlere erişme ve bu rezervler üzerinde hâkimiyet kurma mücadelelerini beraberinde getirmiştir. Nitekim enerji unsuru, yeni dünya düzeninin vazgeçilmez bir parçası olarak devletlerin ellerinde tutmak istedikleri ayırt edici bir güç mekanizması haline gelmiştir. Bu sebeptendir ki devletler, enerjinin ve enerji merkezlerinin hâkim gücü olarak geleceklerini ve rakipleri üzerindeki hegemonik güçlerini güvende kılma gayesindedirler.

Enerji rezervlerinin küresel talep karşısında sürekli bir biçimde azalması politik ve ekonomik krizler meydana getirmektedir. Nitekim teknolojik gelişim ve nüfus artış oranlarının paralellik göstermesi enerji rezervlerine olan talebin de aynı ölçüde yükselmesine sebep olmaktadır. Böylece arz ve talep eğrisindeki dengesizlikler enerji rezervlerini devletler arasında bir çatışma unsuru haline getirmektedir. Bu çatışmanın itici sebepleri ise; mevcut rezervlerin sürekli azalan miktarları, arz kolunda tekelleşme, bölgesel karışıklıklar, iç savaşlar, siyasi görüş ayrılıkları, terörist faaliyetler vd. etkenler bağlamında çeşitlilik göstermektedir. Zira tüm bu tetikleyici etkenler; enerji

rezervlerinin güvenliğini, enerjinin küresel pazara ulaşım ağlarını ve en önemli kıstaslardan biri olan enerjinin fiyatını risk altına sokmaktadır.

Nihayetinde enerjiye olan bağımlılık ve bu bağımlılığın taşıdığı risk unsurları enerji alıcıları üzerinde baskı mekanizması oluşturarak yeni rezerv alanlarının keşfini zaruri kılmaktadır. Ancak bu keşif sürecindeki ilgi odağı, karalar üzerinden denizlere çevrilmeye başlamıştır. Nitekim denizler, son dönemdeki bilimsel keşifler dahilinde mevcut kara enerjisine alternatif oluşturan potansiyel rezerv alanları olarak öne çıkmaktadır. Bu minvalde çalışmamızın konusunu oluşturan Doğu Akdeniz, 2000’li yıllar itibarı ile keşfedilen zengin hidrokarbon enerji rezervlerine sahip bir deniz alanı olarak küresel enerji rekabetini bölgesel düzeye indirgemektedir.

Doğu Akdeniz’in, bünyesinde bulunan enerji rezervleri dolayısıyla bir çatışma alanına dönüşmesi deniz yetki alanlarının kıyıdaş aktörler nezdinde sınırlandırılması meselesini gündeme getirmiştir. Öyle ki zaruri bir ihtiyaç haline gelen deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesi, kimi zaman bölgesel kimi zaman da küresel aktörlerin çıkar odaklı siyasaları ile çatışmacı temelde şekillenmiştir. Bu çatışma, temel olarak deniz bünyesinde yer alan mevcut ve potansiyel enerji rezervlerinin paylaşımından üremiş olsa da şekilsel olarak hukuki boyutta seyir almıştır.

Doğu Akdeniz, yapısal olarak yarı kapalı deniz özelliği gösteren spesifik bir deniz alanıdır. Şu hâlde sınırlandırma yapılacak olan deniz alanının kısıtlı imkânları deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sürecinde uluslararası hukukun öngördüğü sınırlandırma usullerini uygulamayı gerekli kılmaktadır. Aksi takdirde bölgesel aktörlerin çıkar odaklı maksimalist siyasaları deniz yetki alanlarının hakkaniyete aykırı bir biçimde gasp edilmesine yol açabilecektir.

Bu tez çalışması; enerji rezervlerinin paylaşımından doğarak hukuki ve siyasi boyutta seyir alan Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununu uluslararası hukukun ortaya koyduğu argümanlar temelinde inceleme alanı edinerek Doğu Akdeniz’e kıyısı bulunan aktörlerin ortaya koydukları görüş ve uygulamaları irdeleme ve bölgedeki statükonun ilgili sorun temelindeki dinamiklerini ortaya koyma amacını taşımaktadır.

Nihayetinde bu çalışma; “Genel Hatları ile Doğu Akdeniz”, “Hukuki ve Siyasi Boyutları ile Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Sorunu” ve

“Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Sorununda Türkiye’nin Görüş ve Uygulamaları” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Doğu Akdeniz; kuzey-güney ve doğu-batı yönünde merkezi bir noktada yer almaktadır. Tarihi süreçte edinmiş olduğu önemi ise bu merkezi konumu vasıtası ile kıtalar arasında ağ oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Zira bu ağ; ticaretin, ulaşımın, haberleşmenin, kültür aktarımının ve diğer birçok faaliyetin gelişimini sağlamıştır. Tüm bunların yanı sıra önemli merkezlere yakınlığı ve bünyesinde bulunan Kıbrıs Adası ile stratejik değerini ortaya koyan Doğu Akdeniz, jeopolitik teorilerde de yerini almıştır. Böylece Kara Hâkimiyeti Teorisi, Deniz Hâkimiyeti Teorisi ve Kenar Kuşak Teorisi’nin kapsamına girerek stratejik, politik ve ekonomik unsurlar bağlamında değerlendirme alanı bulmuştur.

Doğu Akdeniz sorunu, enerji rezervlerinin keşfi ve paylaşımı temelinde vuku bularak deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşmazlığı ile hukuki temelde şekillenmiştir. Bölgenin öne çıkan diğer bir çatışma unsuru ise Kıbrıs Adası ve adadaki mevcut siyasi durum olmuştur. Dolayısıyla Doğu Akdeniz sorununun temel dinamiğini oluşturan enerji unsuru, şekilsel anlaşmazlık meselesinin belirleyeni olan hukuki unsurlar ve Doğu Akdeniz meselesinde çatışmayı derinleştirici etki yaratarak öne çıkan Kıbrıs meselesi kendi içlerinde spesifik bir değerlendirmeyi hak etmektedir.

Bu itibarla çalışmanın birinci bölümünde; Doğu Akdeniz’in genel coğrafi özellikleri ve bu özellikler dahilinde geliştirilen jeopolitik teoriler incelemeye tabi tutularak Doğu Akdeniz’in önemi ve tarafımızca hâlihazırdaki bölgesel çatışma alanını biçimlendirdiği varsayılan unsurlar aktarılmaya çalışılacaktır. Bu unsurlar; yaşanan son gelişmeler dahilinde ayrıntılı bir biçimde ele alınmak sureti ile enerji unsuru, hukuki unsurlar ve Kıbrıs meselesi olmak üzere üç ayrı başlık altında değerlendirilecektir.

Doğu Akdeniz enerjisinin paylaşımı ve beraberinde ortaya çıkan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu, kıyıdaş aktörlerin bölge siyasalarını önemli ölçüde etkilemeye başlamıştır. Sorunun siyasi boyutunu aktörler arasındaki ilişkiler, hukuki boyutunu ise deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sürecinde yaşanan anlaşmazlıklar oluşturmaktadır. Böylece hem bölgesel aktörler arasındaki diplomatik ilişkilerin yakın tarihinin incelenmesi hem de uluslararası deniz hukukunun tarihsel gelişimi ile kıyıdaş aktörler arasındaki uyuşmazlık meselelerinin ortaya koyulması ihtiyacı doğmaktadır.

Böylece çalışmanın ikinci bölümünde; uluslararası deniz hukukunun tarihsel gelişimi, ilgili deniz yetki alanlarının kavramsal ve hukuki statüleri ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması kapsamında ortaya koyulan prensipler aktarılacaktır. Şu hâlde, bu çalışmanın bir hukuk tezi olmadığı ancak meselenin anlaşılır kılınabilmesi adına hukuki bilgilerin asgari ölçü ile aktarılacağı ve bu sebeptendir ki uluslararası deniz hukukuna binaen eleştirel bir yaklaşımın beklenmemesi gerektiği bilhassa belirtilmelidir. Nihayetinde hukuki literatürün asgari ölçüde aktarılmasının akabinde Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan aktörlerin ilgili sorun nezdindeki siyasi ve hukuki yaklaşımları ortaya koyularak gerçekleştirilen fiili uygulamalara yer verilecektir.

Uluslararası ilişkilerin temel yaklaşımlarından biri olan neorealizm, ortaya koyduğu argümanlar aracılığı ile aktörler arasındaki algı ve reflekslerin temel dayanaklarını açıklamaya çalışmaktadır. Şu halde neorealizmin; güç, yapı ve güvenlik argümanları Doğu Akdeniz'deki en uzun kıyı şeridi ile bölgesel güç mücadelesinin önemli aktörlerinden biri olan Türkiye'nin soruna dair yaklaşımı ve fiili uygulamalarının değerlendirilmesi sürecini çözümlenmeye yardımcı olacaktır. Böylece çalışmanın üçüncü bölümünde, ikinci bölümde aktarılmış olan kıyıdaş aktörlerin geliştirmiş oldukları bölge siyasalarına karşın Türkiye'nin ortaya koymuş olduğu görüş ve uygulamalar irdelenmeye çalışılacak ve ancak bu noktada benzer çalışmalar arasında ayırt edici özellik göstermesi niyetinde olunarak uluslararası ilişkiler disiplininin temel yaklaşımlarından biri olan neorealizmin bakış açısının ve argümanlarının kullanılması ile sorunun teorik bir çerçevede ele alınması yönünde çaba sarf edilecektir.

Doğu Akdeniz; Mısır, Mezopotamya ve Anadolu kıyıları ile çevrilidir. Birçok tarihçinin bu bölgeyi “Bereketli Hilal” olarak adlandırdığı bilinmektedir. Daha detaylı ifade etmek gerekirse, ekvatora bakan bir hilal şeklinde olması dolayısıyla “Bereketli Hilal” olarak bilinen bu bölge; Türkiye’nin güneydoğusundan başlayarak güneyde Ürdün, Suriye ve Irak’ı, doğuda İran’ın Zagros Dağları’nı, aşağı doğru uzanan dağlık bölge ile bunun altında kalan alanı içine almaktadır.² Doğu Akdeniz; güneyde Mısır üzerinden Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz ve Doğu Asya Pasifik’e, doğuda Suriye ve İsrail üzerinden Orta Doğu ve Hazar enerji merkezine, kuzeybatıda Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Karadeniz’e ve Batıda ise Cebelitarık Boğazı ile Atlas Okyanusu’na bağlanmaktadır. Öte yandan Batı Akdeniz havzası ile Güney Avrupa kıyılarına erişmektedir.

Şu hâlde Doğu Akdeniz; kıta Avrupası’nı, Avrasya’yı, Afrika’yı Arap Yarımadası’nı ve Doğu Asya’yı deniz yolu aracılığı ile Anadolu Yarımadası merkezinde birleştirmektedir. Böylece hem doğu-batı hem de kuzey-güney yönünde bir transit hat oluşturmaktadır. Bu hat, çeşitli coğrafi ve stratejik değerler taşımakla birlikte Doğu Akdeniz’i güç ve güvenlik kapsamında hedef saha haline getirmektedir.

Antik Roma İmparatorluğu’nda “Mare Nostrum” (Bizim Deniz) olarak anılan Akdeniz³, tarihi süreçte önemli ticaret ağlarının merkez üssü olmuştur. Doğu-batı ticaretinin transit hattı olması dolayısıyla da hakimiyet mücadelelerine sahne olmuş ve bu mücadeleler günümüze kadar taşınmıştır. Öte yandan bünyesinde bulunan adalar ile sığınak oluşturarak gerek ticaret gerekse ulaşım amacıyla yapılan deniz yolculuklarında gemi seyirlerine yardımcı olmuştur. Bu bağlamda; Korsika, Sicilya, Malta, Midilli, Girit, Rodos, Antalya, Kilikya ve Kıbrıs adaları bilhassa Orta Çağ döneminde gemi seyirlerine yardımcı olan ada ve limanlardır.⁴

Doğu Akdeniz havzası kapsamında değerlendirme yapmak gerekirse bilhassa Kıbrıs Adası öne çıkacaktır. Öyle ki hem gemilerin sığınak noktası hem de bağlantılı olduğu stratejik bölgeler ve deniz yolları dolayısıyla tarihi süreçte değerini ortaya koyan Kıbrıs Adası, bölgesel aktörlerin yanı sıra bölge dışı aktörlerin de ilgi odağında

² Bahar Aşçı, “Medeniyetler İçin Coğrafyanın Önemi ve Bereketli Hilal”, *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı: 54, (Kasım 2013): 43.

³ Nejat Doğan, “Doğu Akdeniz’de Enerji Stratejileri ve Bölgesel Güvenliğin Geleceği”, *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı: 60, (Aralık 2013): 2.

⁴ İsmail Şahin, “İngiltere’nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs (1580-1878)”, *Asia Minor Studies*, Cilt:4, Sayı: 7, (Ocak 2016): 151-152.

kalmıştır. Stratejik değerini esasen Akdeniz'den alan Kıbrıs Adası; Truva, Mısır, Hitit, Fenike, Asur, Pers, Makedonya, Roma, Bizans, Araplar, Tapınak Şövalyeleri, Ceneviz ve Venedik gibi çeşitli medeniyetlere tarihi süreçte ev sahipliği yapmış olsa da bilhassa 1571 fethinden Birinci Dünya Savaşı'na kadar çoğunlukla Anadolu insanını barındırmıştır.⁵

Kıbrıs Adası'nın, Birinci Dünya Savaşı'nın akabinde değişen dengelerle birlikte değerini katladığı görülmektedir. Nitekim petrole olan ihtiyacın sürekli bir biçimde artması, bölgesel çatışmalarla ortaya çıkan göç dalgaları, deniz taşımacılığının seyri vd. sebepler ile birlikte gelen hakimiyet mücadeleleri hem enerji bölgelerine hem de coğrafyanın sunduğu fırsatlar sayesinde bu bölgeler üzerinde etki sahibi olan çevre merkezlere yansımıştır. Şu hâlde dünya petrolünün yarısından fazlasını bünyesinde bulunduran Orta Doğu'nun ve beraberinde Kuzey Afrika şeridinin önünde serili halde bulunan Kıbrıs Adası; jeostratejik ve jeopolitik bağlamda çeşitli fırsat ve çatışma unsurları barındırmaktadır.

Akdeniz bölgesi, ticaret hacmi açısından oldukça değerli bir bölgedir. Öyle ki dünya deniz ticaretinin %20'sini, konteyner hacminin ise %10'unu sağlamakla birlikte 200 milyon yolcu taşıyarak dünyanın en yoğun deniz alanlarından biri olmaktadır.⁶ Bu noktada doğu-batı arasındaki deniz yollarının merkezinde bulunması, üç önemli kıtayı birleştirmesi ve en önemlisi de günümüz şartlarında vazgeçilmez hale gelen petrol ve doğal gaz rezervlerinin yoğun halde bulunduğu coğrafyalara bağlanması Doğu Akdeniz'in ticaret hacminde de olumlu etki yaratmaktadır.

Günümüz şartlarında deniz ticaretinde oldukça önemli bir yer tutan enerji taşımacılığı, Doğu Akdeniz ticareti için de fırsat unsurları barındırmaktadır. Nitekim Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı ve Kerkük-Yumartalık Petrol Boru Hattı ile Doğu Akdeniz'in ve beraberinde Kıbrıs Adası'nın jeopolitiği değer kazanmaktadır. Öyle ki bu hatlar, enerjiyi dünya pazarına ulaştırmakta ve böylece enerjinin sürekliliği ve güvenliği kapsamında stratejik değer ortaya koymaktadır. Öte yandan son bulgularla birlikte Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon enerji rezervleri, 20 yılı aşkındır

⁵ Pınar Akarçay, Gökhan Ak, "Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoeconomik Önem ve Gelişmeler", *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, (Yaz 2018): 143-144.

⁶ United Nations (UN), *Mediterranean 2017 Quality Status Report*, (United Nations Environment Programme, 2017).

yaşanan bölgesel kriz ve çatışmaların ana etmeni olmaktadır. Bu itibarla Doğu Akdeniz'in, coğrafi konumu ve doğal zenginlikleri bağlamında küresel çapta bir mücadeleye sahne olduğu açıktır.

1.2. Jeopolitik Teoriler ve Doğu Akdeniz

Jeopolitik kavramının isim babası olan R. Kjellen, jeopolitiğin “devletin, coğrafya ve mekan üzerinde incelenmesi” olduğunu söylerken; Kjellen'i takip eden G. Haushofer, kavrama “coğrafi gelişmelerin siyasi gelişmelerle olan bağlantısı” şeklinde açıklama getirmiştir.⁷

Uluslararası ilişkiler sözlüğünde “*devletlerin ulusal güçlerini ve dış politika davranışlarını, ülkelerin coğrafi konumu ve fiziksel çevre ile açıklamaya çalışan yaklaşım*”⁸ tanımını alan jeopolitik, kısaca siyasi coğrafya olarak adlandırılabilir. Öyle ki coğrafi konum, ülkenin fiziki coğrafyadaki konumunu belirtirken; jeopolitik konum, coğrafi konumu da içine alarak ülkenin dünyadaki güç merkezlerine göre olan politik konumunu belirtmektedir.⁹

Suat İlhan'a göre jeopolitik; coğrafyanın, tüm çeşitleri ve verileri ile birlikte aktif olarak değerlendirilmesidir.¹⁰ Bu durum ise ancak ekonomik, sosyal, askeri, kültürel ve politik unsurların aktif hale getirilmesi ile mümkündür.¹¹ Jeopolitiğin sahip olduğu unsurların çoğu değişken özellik gösterse de coğrafya unsuru sabit kalmakta ve ülkenin bulunduğu merkeze göre dış politik tutumun temel belirleyenlerinden olmaktadır. Zira güç merkezleri gibi çatışma merkezleri de jeopolitiğin bir gerçeğidir.

O halde denebilir ki jeopolitik; politikanın, tüm araçlarıyla birlikte coğrafyaya adapte olması ve tüm bu şartlar doğrultusunda reaksiyon vermesidir. Ancak bu adaptasyonun, bulunulan bölge ile sınırlı kalmaması gerektiğine dair önermeler bulunmaktadır. Bu önermeler nezdinde eleştiri getiren Tamçelik'e göre; dünya

⁷ Suat İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), 14.

⁸ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, (İstanbul: Der Yayınları, 2010), 373.

⁹ İsmail Hakkı İçcan, “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 1, Sayı: 2, (Haziran 2004): 50.

¹⁰ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, 15.

¹¹ Suat İlhan, *Jeopolitik Kavramı ve Unsurları, Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel*, Cilt: 8, Sayı: 4, (Kış 2002): 319.

politikasından kopuk bir bölge politikasının yahut bir ulusal politikanın başarıya ulaşması mümkün olmayacaktır.¹²

Coğrafya ve politika kavramları, Sanayi İnkılabı ve ardından yaşanan globalleşme ile birlikte anlam ve kapsam bakımından bir değişim süreci yaşamıştır.¹³ Takip eden süreçte ise jeopolitik kavramı üzerine teoriler geliştirilmeye başlamıştır. Bu kapsamda geliştirilen ilk teoriler; Alfred Thayer Mahan (Deniz Hakimiyeti Teorisi), Sir Halford Mackinder (Kara Hakimiyeti Teorisi) ve Nicholas Spykman (Kenar Kuşak Teorisi) gibi isimlere aittir.

Jeopolitik ve jeostratejik bağlamda fırsatlar sunan bölgeler, tarih boyunca hakimiyet mücadelelerine sahne olmuştur. Ticaret yolları, stratejik üs bölgeleri, ulaşımdan ticarete ve külür aktarımından savaşa kadar birçok etkileşimi bünyesinde bulunduran ve bilhassa kara kontrolü noktasında büyük önem arz eden deniz alanları gibi coğrafi değerler, bahsi geçen mücadele alanlarını oluşturmaktadır.

Beslenme, ulaşım ve ticaretin önemli bir kaynağı olan denizler, tarihi süreçte çeşitli unsurların katkıları ile stratejik değerler ortaya koymuş ve sunduğu imkanları genişletmeye başlamıştır. Böylece toplumların; refah düzeylerine, güvenlik algılarına, savaş biçimlerine ve uluslararası ilişkilerine etki etmiştir.¹⁴ O halde denizlerin değeri göz önünde bulundurulacak olursa; değişen coğrafya ve politika kavramları ile geliştirilen jeopolitik yaklaşımlar doğrultusunda bir Doğu Akdeniz değerlendirmesi yapmak faydalı olacaktır.

1.2.1. Kara Hakimiyeti Teorisi

Sir Halford Mackinder Kara Hakimiyeti Teorisi ile, dünya coğrafyasını birtakım ölçütlere göre sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre; Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları Dünya Adası'nı; bu kara kütlelerinin dışında kalan Amerika, Avustralya ve Antartika kıtaları ise Dünya Adası'nın uydularını oluşturmaktadır. Yine Dünya Adası içindeki Doğu Avrupa ve Sibirya bölgesi dünyanın Heartland'ını (Kalpgah);

¹² Soyalp Tamçelik, "Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi (The Importance Of Cyprus Island in Geopolitical Theories)" *Center for Turkish Studies Occasional Paper Series*, Vol: 3, No: 1, (August 2011): 9.

¹³ İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", 54.

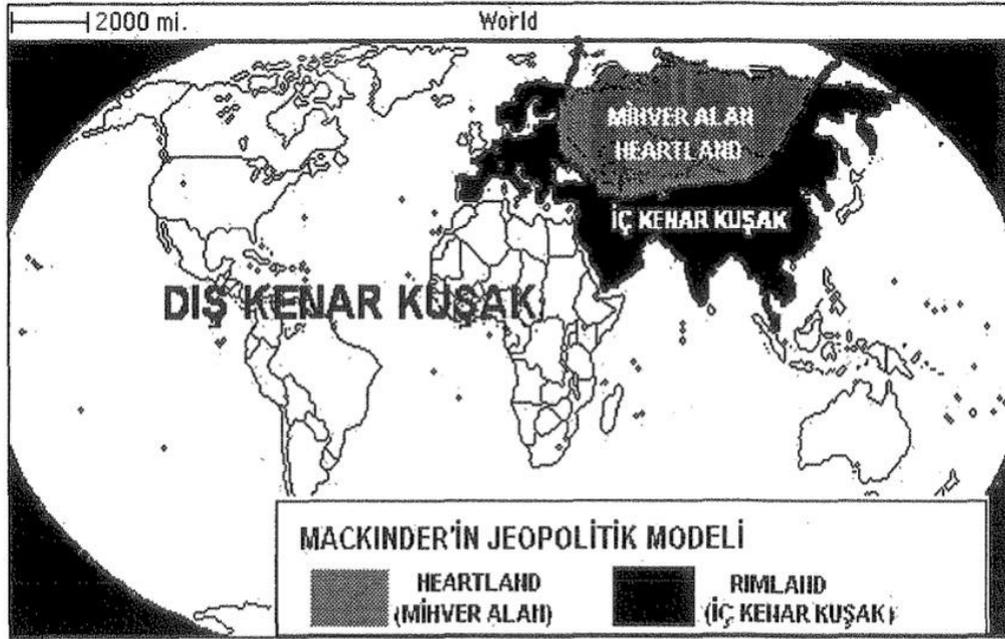
¹⁴ Emine Akçadağ, *Denizlerin Önemi ve Türk Deniz Kuvvetleri*, (BİLGESAM Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 68, 2015), 1.

Heartland'ın çevresini saran ve Balkanlar'dan Çin'e kadar uzanan saha ise "İç ve Kenar Hilal" yahut "Rimland" kuşağını oluşturmaktadır.¹⁵ Mackinder; dünyanın kalbi olan Heartland'a yani Kalpgah'a egemen olanın, Dünya Adası'na da egemen olacağını ve böylece dünya egemenliğini elde edeceğini savunmaktadır.¹⁶

Doğu Akdeniz, Dünya Adası'nda yer alarak Orta Doğu ve Kafkaslar üzerinden Kalpgah'a doğru sokulmaktadır. Rimland hattı açısından bakıldığında ise; Orta Doğu ve Avrasya'yı kuşatan merkezde hatta kalarak Avrasya'ya yönelik her çeşit müdahalenin üs potansiyellerini kapsamaktadır.¹⁷

O halde; Kalpgah'a ve dolayısıyla dünyaya egemen olabilmek için deniz hakimiyeti açısında stratejik bir alan teşkil etmektedir. Bununla birlikte Avrasya'yı ve dolayısıyla Kalpgah'ı kontrol edebilecek olan Orta Doğu'ya açılması sayesinde de bu stratejik değeri pekiştirmektedir.

Şekil 1: Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisine Göre Jeopolitik Bölgeler ve İsimlendirmeleri

Kaynak: İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", 61.

¹⁵ Bilal Karabulut, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi-1 Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik*, (Ankara: Barış Kitabevi, 2013), 55.

¹⁶ Akçadağ, *Denizlerin Önemi ve Türk Deniz Kuvvetleri*, 3.

¹⁷ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2014), 325.

1.2.2. Deniz Hakimiyeti Teorisi

Alfred Mahan; deniz gücünü, ekonomik fırsatların önünde stratejik bir unsur olarak değerlendirmiştir. O'na göre; ticaretin daha geniş alanlara yayılabilmesi ve böylece ticari patlamanın yaşanabilmesi için güçlü deniz kuvvetleri kurulmalıdır.¹⁸ O halde ticaret güzergahındaki stratejik su yolları kontrol altına alınmalıdır. Bu noktada Doğu Akdeniz'in; Süveyş Kanalı üzerinden Kızıldeniz ve Asya'ya ulaşarak doğu ve batı arasındaki etkileşimi sağlaması, Adalar Denizi üzerinden Çanakkale ve İstanbul Boğazlarına ve dolayısıyla Karadeniz ile Heartland'a ulaşması sebebiyle Deniz Hakimiyeti Teorisi'nde mühim bir yer edindiği görülmektedir.

Çalışmalarında daha çok Avrupa ve Atlas Okyanusu'nun kuzeyi üzerine yoğunlaşan Mahan; Asya'yı, tıpkı Mackinder gibi "merkezi ele geçirilemeyen geniş ve kesintisiz bir kütle" olarak ele almış ve güç hakimiyeti değerlendirmesi yapmıştır.¹⁹ Öte yandan denizler, ticaretin yanı sıra güvenlik ve güç mücadelesinde de önem arz etmektedir. Mahan'a göre; deniz yolları, kara yolları kadar hayati öneme sahiptir ve devletlerin, hayati ulaşım güzergahlarının güvenliğini sağlarken hasımlarını engelleyebilmesi esastır.²⁰ Ayrıca Mahan; deniz kuvvetlerinin, kara ordularının ulaşamayacağı yerlere etki edebileceğini ve deniz kuşatmalarının, yenilmez kara ordularından daha etkili olabileceğini savunmuştur.²¹

Öyleyse Mahan'ın, deniz egemenliğinin dünya egemenliği olması tezinden yola çıkar ve Doğu Akdeniz'i, merkezinde bulunduğu Orta Doğu enerji ve çatışma hattı üzerinden ele alırsak; ona sahip olmanın getireceği stratejik üstünlük açıkça görülecektir. Nitekim böylece enerji bölgesinin kontrolü sağlanarak deniz üzerinden bölge hakimiyeti ve ticari kazanım elde edilecektir.

1.2.3. Kenar Kuşak Teorisi

Mackinder'in Kara Hakimiyeti Teorisi üzerinden yeni bir açılım oluşturan Nicholas Spykman, Heartland yerine Kenar Kuşak üzerine yoğunlaşmıştır. O'na göre; Dünya Adası'na hakim olmanın yolu, merkezi çevreleyen ve zengin kaynak ve

¹⁸ Karabulut, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi-1 Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik*, 48.

¹⁹ İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", 65.

²⁰ Karabulut, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi-1 Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik*, 49.

²¹ Akçadağ, *Denizlerin Önemi ve Türk Deniz Kuvvetleri*, 3.

imkanlara sahip olan Kenar Kuşak'ı kontrol etmekten geçmektedir.²² Spykman, bu Kenar Kuşak'ı "Rimland" olarak adlandırmıştır. Rimland alanı, Mackinder'in Kenar Hilal'indeki Balkanlar'dan Çin'e kadar uzanan sahayı oluşturmaktadır.

Mackinder ve Spykman'ın aynı coğrafyadan yola çıkmalarına karşın Spykman, merkezden dışa yerine dıştan merkeze gelişmeyi öngörmektedir.²³ Spykman'ın Kenar Kuşak'ında yer alan ülkeler; Batı Avrupa, Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya'dır.²⁴ Kenar Kuşak ülkeleri üzerinden Avrasya ve dolayısıyla dünya hakimiyeti öngören bu teori, deniz gücünün önemine de dikkat çekmektedir. Zira Kenar Kuşak'ta yer alan Türkiye, Doğu Akdeniz ile; Orta Doğu'ya, Afrika'ya, Süveyş üzerinden Doğu Asya Pasifik'e ve Boğazlar üzerinden Avrasya'ya ulaşmaktadır.

Öyleyse hem Türkiye hem de Doğu Akdeniz, Spykman'ın tezinde önemli birer kenar aktör olmaktadır. Keza Avrupa ve Doğu Asya Pasifik kıyılarındaki kenar aktörler de merkezi kontrol etme noktasında önem arz etmektedir. Nitekim denizlerin siyaset, ekonomi ve güvenlik açısından hayati değerler taşıması; jeopolitik teorisyenlerinin, deniz gücüne önem vermesinde etkili olmaktadır.²⁵

1.3. Doğu Akdeniz'in Önemi

Coğrafi konumu ile uygarlıklar kuşağı olan Anadolu'yu, Mezopotamya'yı ve Mısır dahilindeki Kuzey Afrika şeridini birleştiren Doğu Akdeniz, kıtalar arası kültür aktarımının önemli bir aracı olmuştur. Öyle ki denizler; ulaşım, iletişim, ticaret vd. birçok alanda uluslar arasındaki etkileşimi sağlarken kara hakimiyetinin de tamamlayıcısı olmuştur. Esasen Doğu Akdeniz, önemli kıtaları birbirine bağlayan merkezi bir su yoludur.

Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Marmara Denizi'ne ve Karadeniz'e; Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz, Basra Körfezi ve nihayetinde Doğu Asya Pasifik'e ulaşmaktadır. Öte yandan Batı Akdeniz havzası ile Avrupa kıyılarına erişebilmektedir. Böylece; kıta Avrupası'nı, Avrasya'yı, Afrika'yı, Arap Yarımadası'nı ve Doğu Asya'yı deniz yolu

²² İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, 27.

²³ İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", 64.

²⁴ Tamçelik, "Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi (The Importance Of Cyprus Island in Geopolitical Theories)", 15-16.

²⁵ Akçadağ, *Denizlerin Önemi ve Türk Deniz Kuvvetleri*, 4.

aracılığı ile Anadolu Yarımadası merkezinde birleştirmektedir. Doğu Akdeniz'in stratejik unsurlarından biri olan Kıbrıs Adası ise doğal bir kara parçası olarak bölgenin üs merkezi konumundadır.

Kıbrıs Adası, Orta Doğu'nun önünde serili bir kontrol merkezidir. Enerji merkezleri, enerji ticareti açısından daimi şekilde ilgi odağı olmaktadır. Bu bağlamda değerlendirilecek olursa Kıbrıs Adası, Orta Doğu'ya giriş kapısıdır ve mutlak surette kontrol edilmesi gerekmektedir. Nitekim Arap İsrail Savaşları ve ardından gelen Arap Baharı, bölgeyi istikrarsız ve çatışmacı bir yapıya büründürerek bünyesindeki enerji rezervlerinin güvenliğini risk altına sokmuştur. Şu hâlde Kıbrıs Adası, enerji güvenliği ve hakimiyeti kapsamında stratejik değer ve güç potansiyeli taşımaktadır.

Doğu Akdeniz, konumu dolayısıyla oldukça yoğun bir deniz trafiğine sahiptir. Öyle ki Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu enerjinin takribi olarak %70'i Akdeniz üzerinden ulaştırılmakta; Cebelitarık Boğazı, Türk Boğazları ve Süveyş Kanalı, enerjinin nihai pazarlara ulaştırılmasında kilit rol üstlenmektedir.²⁶ Öte yandan Süveyş Kanalı ile birlikte Avrupa-Uzakdoğu hattının, Ümit Burnu güzergahına nazaran 7.000 deniz mili kısalmış olması ise Doğu Akdeniz'in önemini daha da artırmaktadır.²⁷ Öyleyse Süveyş Kanalı'ndaki faaliyetlerin dünya ticaretindeki payı düşünüldüğünde, bölgenin istikrar ve kontrol gücünün değeri anlaşılmaktadır. Nitekim Süveyş Kanalı, son verilere göre 2019 yılında 1.207 net ton ile 18.800 geminin güzergah noktası olmuştur.²⁸

Öyleyse Doğu Akdeniz, bulunduğu bölgenin yanı sıra farklı deniz alanlarını ve dolayısıyla da bu deniz alanlarına bütünleşik halde bulunan kara kütlelerini etkilemektedir. Böylece doğu-batı ve kuzey-güney yönündeki merkezi konumu güçlenmektedir.

Enerji; küresel yeni dünya düzeninde stratejik, politik ve ekonomik düzeyde bir güç unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletlerin güçleri, ekonomileri ile; ekonomileri ise teknolojik gelişimleri ile ölçülmeye başlamıştır. Bu noktada ekonomik güçleri, enerji temelinde geliştirilen teknolojilerine dayanmaktadır. Nitekim zorunlu bir girdi olarak enerji, ona sahip olan ülkelerin ekonomik gelişimlerinde hız olanağı

²⁶ Atilla Sandıklı, Türkan Budak ve Bekir Ünal, "Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye", (BİLGESAM, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No: 59, 2013), 4.

²⁷ Cihat Yaycı, "Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", *Bilge Strateji*, Cilt: 4, Sayı: 6, (Haziran 2012): 4.

²⁸ Suez Canal, "Navigation Statistic", Erişim Tarihi: 20.03.2022., <https://bit.ly/2HyPJY>

sağlarken dışa bağımlı ülkeler için kaynaklara ulaşabilme kabiliyeti bağlamında ekonomik hedef ve kalkınma sağlamaktadır.²⁹ Demek ki devletler, ekonomik kapasiteleri doğrultusunda güçlü ve hegemoniktir.

Bu itibarla; Orta Doğu, Hazar havzası ve son gelişmelerle beraber Doğu Akdeniz hem dünya nüfusuna paralel bir şekilde artan enerji talebi ve bu enerjinin yeryüzündeki dengesiz dağılımı hem de küresel teknoloji bağımlılığı açısından önemli rezerv bölgeleri olmaktadır.

Kömürden petrole dönüşümün tezahürü olan I. Dünya Savaşı, Orta Doğu'yu enerji jeopolitiği kapsamına sokmuş ve böylece Levant havzası da 20. yüzyıl itibari ile küresel jeopolitikte önemli bir yer edinmiştir.³⁰ Şu hâlde Doğu Akdeniz, Orta Doğu enerjisi ile ilintili olarak küresel enerji jeopolitiği kapsamına girmiştir. Zira Orta Doğu enerjisinin büyük ölçüde Doğu Akdeniz üzerinden taşınarak küresel pazara ulaştırıldığı göz önünde bulundurulduğunda bölgeden ayrı değerlendirme yapmak mümkün görünmemektedir.

Orta Doğu petroleri, düşük maliyeti ve kolay çıkarımı dolayısıyla ekonomi politik değerini II. Dünya Savaşı'na kadar sürekli bir biçimde artırmış ve ülkeler arasında paylaşım mücadelelerine neden olmuştur.³¹ Ancak bilhassa Arap-İsrail Savaşları sebebiyle bölgede artan çatışma ve savaşlar, enerjinin sürekliliği ve güvenliğine ilişkin ciddi sorunlar oluşturmaya başlamıştır. Bu noktada enerji tedarikçileri ve alıcıları için ortak paydada önem arz eden unsur ise enerjinin fiyatı ve sürekliliğidir. Nitekim fiyatların artışı, tedarikçiler için; düşüşü ise alıcılar için fırsat oluşturmaktadır. Böylece enerji bölgeleri üzerinde iki taraflı bir kontrol sağlama mücadelesi meydana gelmektedir. O halde Orta Doğu'daki istikrar sorunları, çatışmalar ve iç savaşlar enerji politik bağlamda anlam bulmaktadır.

1970'lere değin yaşanan ekonomik genişleme ile enerji ihtiyacında artış yaşayan dünya, petrol üreticisi Orta Doğu ülkelerinin 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrasında batılı ülkelere karşı İsrail boykotu yapmak istemesi sonucunda ortaya çıkan enerji kaynaklarının işletimini millileştirme uygulamasının akabinde petrol krizi ile

²⁹ Harun Öztürkler, "Ortadoğu Ülkelerinin Enerji Kaynaklarının Öneminin Ekonomi-Politik Bir Değerlendirmesi", *ORSAM*, Cilt: 1, Sayı: 7-8, (Temmuz-Ağustos 2009): 75.

³⁰ Volkan Ş. Ediger, Balkan Devlen ve Deniz Bingöl McDonald, "Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 33, (Mart 2012): 77.

³¹ Bilgehan Emeklier, Nihal Ergül, "Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik", *Bilge Strateji*, Cilt: 2, Sayı: 3), (Aralık 2010): 69.

karşılaşmıştır.³² Böylece enerjinin üreticiye verdiği güce karşılık alıcıya verdiği güvensizlik hem dünya ekonomisinde hem de enerji bölgelerinde olumsuz yansımalar oluşturmuştur.

Arap-İsrail Savaşları ve akabinde gelişen Arap Baharı, Orta Doğu enerjisine olan güveni sarsmaya başlamıştır. Buna karşın dünyadaki enerji ihtiyacının sürekli bir biçimde artması ise yeni rezerv arayışlarını zaruri kılmıştır. Böylece Hazar enerjisi, SSCB'nin dağılmasının ardından Orta Doğu enerjisine alternatif olarak gündeme gelmeye başlamıştır.

Hazar bölgesi, sahip olduğu enerji miktarı bakımından dünyada ikinci sırada yer almakta ve böylece hem bölgesel hem de bölge dışı ülkelerin ilgisini çekmektedir.³³ Ancak Hazar Denizi'nin coğrafi konum olarak kara kütleleri arasında kalması, Azerbaycan ve Kazakistan'ın oldukça yüksek miktardaki petrol rezervlerinin denize çıkmasının önünde engel teşkil etmektedir.³⁴ Bu durumda enerjinin pazara ulaştırılabilmesi ancak boru hatları ile mümkün olmaktadır. Bu mecburiyet ise Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı'nın inşasını sağlamıştır.

Hazar enerjisi, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı'nın (BTC) 13 Temmuz 2006'da açılmasının ardından İskenderun Körfezi ile ithalat ve ihracat kapısına kavuşmuş ve böylece Doğu Akdeniz ile doğrudan ve tamamen ilişki kurmuştur.³⁵ Uzunluğu 1.768 km ve günlük kapasitesi 1 milyon varil³⁶ olan BTC boru hattı, Hazar enerjisinin Doğu Akdeniz'e ulaşarak küresel pazara taşınmasını sağlamıştır. Böylece Orta Doğu ülkelerinin karmaşık ve belirsiz yapısı karşısında enerji güvenliği ve sürekliliği adına yeni bir alternatif ortaya çıkmıştır. İlâveten bu alternatif, bilhassa Avrupa Birliği için istikrarsız Orta Doğu'nun yanı sıra belirsiz ve saldırgan bir dış politika izleyen Rusya karşısında yeni bir fırsat ayağı oluşturmuştur. Şu hâlde Doğu Akdeniz'in enerji taşımacılığı konusundaki stratejik değeri, BTC boru hattı dolayında pekişmiş olmaktadır.

³² Muhammed Emin Kocaman, "Hazar Havzası'nda Enerji Güvenliği ve Enerji Jeopolitiği", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 3, (Aralık 2018): 154.

³³ Kocaman, *age.*, 153.

³⁴ Deniz Kutluk, *Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları, Çevresel Tehdit*, (İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, No:16, 2003), 7.

³⁵ Şenay Kaya, "*Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları*" (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 10.

³⁶ SOCAR Energy Az., "Bakı-Tbilisi-Ceyhan Əsas İxrac Neft Boru Kəməri", Erişim Tarihi: 12.04.2021. <https://bit.ly/3HhjsT4>

Süreklilik açısından risk faktörü bulunduran Orta Doğu ve Rus enerjisine alternatif olan ve kıyı ülkelerinin enerjide dışa bağımlılıklarını hafifletecek bir ekonomik güç potansiyeli taşıyan Doğu Akdeniz enerjisi, 2000’li yılların başındaki keşfi ile hem bölgesel hem de küresel düzeyde heyecan oluşturmuştur. Amerika Jeolojik Araştırmalar Merkezi’nin 2010 yılında yayımlanmış olduğu rapora göre Doğu Akdeniz bünyesinde 1.689 milyar varil petrol ve 122.378 trilyon metreküp doğalgaz bulunmaktadır.³⁷ Kıyı ülkelerinin sahip oldukları enerji miktarları ise; İsrail’in Leviathan bölgesinde 255 milyar metreküp doğal gaz (2009), Mısır’ın Nil bölgesinde 42 milyar metreküp doğal gaz ve 1.7 milyar varil ham petrol (2013), Kıbrıs Adası’nın Afrodite sahasında 198 milyar metreküp doğal gaz (2011), Filistin’in Gazze sularında 28 milyar metreküp doğal gaz (2000) ve Lübnan’ın münhasır deniz alanında ise 708 milyar metreküp doğal gaz olarak tahmin edilmiştir.³⁸

Doğu Akdeniz-Levant enerjisi, miktar bakımından Rusya ve Orta Doğu enerjisinin oldukça altında kalmaktadır. Ancak onu önemli kılan iki unsurdan bahsedilebilecektir; i) az miktarda da olsa AB’nin, Rus doğal gazına olan bağımlılığını çeşitlendirmesi ii) AB için bilinen miktara karşın henüz keşfedilmemiş daha büyük rezervlerin potansiyel umudu.³⁹

Tekrar edecek olursak Doğu Akdeniz; bünyesindeki enerji rezervlerinin vadettiği umut, Orta Doğu ve Hazar havzası gibi önemli enerji merkezleri ile çevrelenmiş olması, deniz ticaret yolları üzerindeki köprü konumu ve bünyesinde bulunan Kıbrıs Adası’nın potansiyel üs ve kontrol merkezi oluşturması dolayında stratejik değerler ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bölgesel ve küresel aktörler için önemli ölçüde çıkar sağlamak ve kaçınılmaz olarak iş birliğini gerektirmektedir.

1.4. Doğu Akdeniz’de Çatışma Unsurları

Doğu Akdeniz’i önemli kılan unsurların sunduğu avantajlar kendi içlerinde çeşitlilik göstermektedir. Orta Doğu bölgesi ve Hazar havzası, enerji rezervleri

³⁷ United States Geological Survey, “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province”, 2010-3014, Erişim Tarihi: 12.04.2021. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/>

³⁸ Ayla Gürel, Fiona Mullen & Harry Tzimitras, “The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios” (The Peace Research Institute Oslo, 2013), 1, <https://www.prio.org/publications/7365>, 1-5.

³⁹ Ayla Gürel, Fiona Mullen & Harry Tzimitras, *age.*, 8.

bakımdan zengin; Kıbrıs Adası, bölge dolayında bir kontrol üssü niteliğindedir. Deniz yolu üzerinden yapılan ticaret ve ulaşım baz alındığında ise; Basra Körfezi, Süveyş Kanalı, Türk Boğazları ve Cebelitarık Boğazı birbirlerine Doğu Akdeniz ile bağlanmaktadır. Ancak bu değerlerin yanı sıra 2000'lerin başı itibarı ile hukuki ve siyasi boyutta çatışmalara sahne olan Doğu Akdeniz'de bölgesel ve bölge dışı aktörlerin müdahil oldukları birtakım meseleler bulunmaktadır. Bu meseleler; Kıbrıs Adası'nın durumu, enerji rezervlerinin paylaşımı temelinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar, düzensiz göçler, terör faaliyetleri ve jeoekonomik bölgelerin kontrol altında tutulması şeklinde başlıklandırılabilir.

Şu hâlde çalışmamız kapsamında yalnızca; Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji rezervlerinin paylaşımı temelinde ortaya çıkan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununu, bölgesel aktörlerin uygulamalarını ve bu uygulamaların hukuki ve siyasi statülerini değerlendirmek amaçlanmıştır. İlâveten, bölgedeki fiziki varlığı ile enerji rezervlerinin paylaşımı ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununa dahil olan Kıbrıs Adası, hâlihazırdaki siyasi yapısı dolayısıyla hem kendi içinde hem de bölgesel düzeyde anlaşmazlık unsuru teşkil etmektedir. Bu itibarla Kıbrıs meselesini açıklamak da tarafımızca elzem görülmüştür.

1.4.1. Enerji Unsuru

Dünyanın, yenilenemeyen enerji kaynakları ile olan ilişkisi ve aktörlerin bu kaynaklara sahip olma mücadelesi Sanayi Devrimi ile başlamış ve süreç içerisinde değişimler göstererek bugünkü halini almıştır. Makineleşme süreci, bir yandan insan gücünü ortadan kaldırırken diğer yandan fosil kaynaklara karşı ihtiyaç doğurmaya başlamıştır. İlk olarak kömür mücadelesi ile başlayan süreç, teknolojinin gelişmesiyle gelen talep ve ihtiyaçların değişimi ile petrol ve doğal gaz mücadelesine dönüşmüştür. Bu itibarla teknolojik ürünlere paralel olarak bu teknolojiyi çalıştıran enerjiye de sürekli bir biçimde ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.

Enerjiye olan talebin diğer bir etkileyeni ise nüfus oranlarının yükselmesi olmuştur. Zira süreklilik arz eden bu yükselme sonucunda enerji arzı krizi ortaya çıkmıştır. Bu durumda kullanımı en yaygın enerji çeşidi olan petrol ve doğal gaz, kendilerine duyulan ihtiyaç doğrultusunda buldukları bölgeler için risk oluşturmaya başlamışlardır. Şu hâlde enerji rezervlerinin dünya üzerindeki dengesiz dağılımı; enerji

fakiri ülkeler için dezavantaj olmaya, rezerv alanlarına karşı alaka doğurmaya ve enerji rezervleri bakımından zengin olan bölgeleri dış tehditlere açık hale getirmeye başlamıştır.

Devletler, uluslararası sistemin temel aktörleri olarak kabul edilmektedirler. Böylece değişime tabi olmak şartı ile bu aktörler arasında sürekli bir rekabet ve iş birliği ilişkisi bulunmaktadır. Devletlerin birbirleri üzerinde kurdukları hakimiyet ise güçleri ile doğru orantılı olmaktadır. Joseph Nye'a göre güç, amaçlara erişebilme yahut bu amaçlara ulaşmada başkalarını etkileyebilme kabiliyetidir. Ancak devletlerin bu amaçlara ulaşabilmesi; nüfus, toprak, doğal kaynaklar, ekonominin büyüklüğü, silahlı kuvvetler ve siyasi istikrar gibi kaynaklarla ilişkilendirilmiştir.⁴⁰ O halde bu kaynakların gücü ile devletin güç potansiyeli paraleldir. Bu minvalde fosil enerji rezervleri, enerji tedarikçisi olan aktörlerin dış politikada rakiplerine karşı kullanabilecekleri bir güç unsuru olmaktadır.

Stratejik bir ürün olan enerjiye sahip olmak, üretmek ve ulaşımını kontrol etmek; siyasal, ekonomik ve askeri hegemonya açısından kritik önem arz etmektedir.⁴¹ Doğal kaynak unsuru ise bilhassa askeri güç unsurunun önemli bir bileşeni olmaktadır. Zira askeri teknoloji ile birlikte dönüşüm yaşayan savunma ve silah sanayii enerjiye muhtaçtır. Öyleyse uluslararası aktörler için enerjinin kontrolü; güvenlik, süreklilik ve fiyat bağlamında elzemdir.

Enerji rezervlerini kontrol etme çabaları süreç içerisinde çeşitli çatışma ve krizlere sebebiyet vermiştir. Bu noktada bilhassa enerji rezervlerine sahip olan tedarikçi ülkelerin sahip oldukları rezervleri alıcı ülkelere karşı birer baskı ve tehdit unsuru olarak kullanmaları, bahse konu çatışma ve krizleri tetikleyen bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Nitekim 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrasında yaşanan petrol krizi, bu tehdidin açık bir örneğidir. Petrol, OAPEC (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği) ülkelerinin savaş sırasında İsrail'i destekleyen batılı ülkelere karşı başlattığı bu ambargo ile siyasal bir baskı aracı olarak kullanılmış ve dünya ekonomisini sarsacak bir kriz meydana getirerek güvenli ve kesintisiz enerjiye olan inancı sarsmıştır.⁴²

⁴⁰ Joseph S. Nye, David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 62.

⁴¹ Emre Baysoy, "Rusya, AB, ABD İlişkileri Bağlamında Enerjinin Ekonomi Politikası ve Küreselleşmenin Jeopolitiği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 10, (Aralık 2009): 76.

⁴² Salih Öztürk, Selin Saygın, "1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, (Eylül 2017): 2.

Petrol arzında yaşanan kriz, 1973'ten sonra da enerji bölgelerinde meydana gelen savaş ve çatışmalar dolayında devam etmiştir. İran İslam Devrimi, İran-İrak Savaşı, Körfez Savaşları ve küresel ekonomik krizler derken petrol fiyatlarında uzun bir dönem boyunca ciddi kırılmalar görülmüştür. Petrole olan bağımlılık, talep ve yaşanan arz krizleri üzerine değerlendirme yapıldığında ise alternatif enerji kaynaklarına olan ihtiyaç ön plana çıkmaya başlamıştır. Öyleyse denebilir ki; dünyanın her geçen gün daha çok ihtiyaç duyduğu enerji, bilhassa enerji rezervleri bakımından fakir ve dışa bağımlı ülkeler için ciddi önem arz etmektedir. Bu noktada yüksek enerji talepleri olan dışa bağımlı ülkeler, enerji tedarikçisi ülkeler üzerindeki mecburi bağımlılıklarını azaltmak amacıyla yeni rezervlerin keşfi ve bu rezervlerin pazara mâl edilebilmesi için çalışmalar başlatmışlardır.⁴³ Nitekim enerji, devletlerin eylemlerini etkilemenin de ötesinde onları belirleyen bir bağımlılık unsuru haline gelmiştir. Bu bağlamda her devlet kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışmaktadır.

Uluslararası aktörlerin çıkar unsurları farklı hedeflere odaklanabilmektedir. Öyle ki dünyanın en büyük enerji tüketicilerinden biri olan ABD ve yine en büyük enerji üreticilerinden biri olan Rusya'nın enerji ve enerji bölgelerine olan ilgileri, rakiplerini kontrol edebilme amacı taşımaktadır. Buna karşın enerji tedariginde büyük oranda dışa bağımlı olan AB, sürekli artan enerji ihtiyacı dolayısıyla yeni ve kesintisiz rezervlere ulaşarak tekel kaynaktan kurtulma çabası içindedir. Öte yandan aktif bir gelişim içinde olan Çin ise sürekli büyüyen ekonomik gücü ve artan enerji ihtiyacı ile hem yeni ve kesintisiz kaynaklara ulaşma hem de küresel enerji politikte rakipleri gibi söz hakkına sahip olma çabasındadır.

2000'li yılların başı itibarı ile Doğu Akdeniz'de zengin enerji rezervlerinin keşfedildiğine dair haberler yapılmaya başlamıştır. Amerika Jeolojik Araştırmalar Merkezi, bölgede 1.689 milyar varil petrol ve 122.378 trilyon metreküp doğal gaz bulunduğu tahminlerinde bulunmuştur.⁴⁴ Bu itibarla bölgesel ve bölge dışı aktörlerin ilgisi Doğu Akdeniz'e kaymış ve bölge üzerinde aktif politikalar izlenmeye başlamıştır. Bu telaşın temelinde ise yeni enerji rezervlerinin vermiş olduğu heyecanla birlikte en iyi payı alma çabası bulunmaktadır.

⁴³ Deniz İstikbal, Hacı Mehmet Boyraz, "Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi Politik Bir Yaklaşım", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, (Aralık 2019): 69.

⁴⁴ U.S.G.S., *Assessment of undiscovered oil and gas resources of the Levant Basin Province*, Eastern Mediterranean: U.S. Geological Survey Fact Sheet 2010-3014, 4 p.

Doğu Akdeniz’de tahmin edilen hidrokarbon enerjinin miktarı, dünyadaki büyük enerji merkezleri ile karşılaştırıldığında oldukça masum kalmaktadır. Ancak bu rezervlerin gerek bölgesel aktörlerin gerekse Doğu Akdeniz ile jeopolitik ilişki kurmuş olan bölge dışı aktörlerin elinde alternatif bir kaynak olarak işleyeceği su götürmezdir. Zira değinildiği üzere enerjiye olan ihtiyaç ve bağımlılık, enerjinin tekelleşmesi ile birlikte çeşitli riskler doğurmaktadır. Böylece enerji alıcısı ülkeler bu riskleri bertaraf edebilmek adına alternatif kaynaklara ulaşmaya çalışmaktadır. Bu eğilim, bilhassa büyük ölçüde enerji tüketen ve küresel güç konumunda bulunan aktörlerde görülmektedir.

Orta Doğu enerjisi; Körfez Savaşları ve potansiyel bir İran krizi dolayısıyla AB’nin güvenini sarsmış ve alternatif kaynaklara yönelim oluşturmuştur.⁴⁵ Büyük bir enerji ithalatçısı olan AB, güvensiz Orta Doğu enerjisinden sonra alternatif bir kaynak olan Rus enerjisine yönelmiştir. Ancak 2006 Ukrayna Krizi sonrasında Rus enerjisi de riskli bir hâl almaya başlamıştır. Böylece AB, Rus enerjisine olan bağımlılığın Rusya’nın sert ve değişken dış politika tutumları sebebiyle riskli bir hâl alması sonucu yeniden alternatif kaynaklara ulaşma konusuna eğilim göstermeye başlamıştır. Zira doğal gaz, petrol ve katı yakıt ihtiyacının takribi olarak 1/3’ini Rusya’dan karşılamaktadır.⁴⁶ Şu hâlde tedarik kaynağının çeşitlendirilmesi mecburiyeti doğmaktadır. Böylece fırsat unsuru olarak ortaya çıkan Doğu Akdeniz enerji rezervlerinden faydalanabilmek adına çeşitli atılımlar yapılmaya başlanmıştır.

Enerji kaynaklarının tekelleşmesi ve alternatif kaynak arayışlarının yanı sıra bu kaynakların kontrol altına alınma çabaları da diğer bir enerji politik yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımın en açık örneği ise ABD ve Rusya olmaktadır. ABD, petrol ihtiyacını çoğunlukla Kanada, Meksika ve Venezuela’dan karşılamaktadır. Yakın gelecekte ise kaya gazı üretimi ile büyük oranda bir ihracat faaliyetine başlayacağı düşünülmektedir. Böylece enerji üreticisi olarak mevcut enerji arzını çeşitlendirecektir. International Energy Agency 2019 raporuna göre ABD; enerji üretiminde maksimizasyon, ihracatta genişleme ve enerji teknolojisi alanında lider olma stratejisini

⁴⁵ Emre Baysoy, “Rusya, AB, ABD İlişkileri Bağlamında Enerjinin Ekonomi Politikası ve Küreselleşmenin Jeopolitiği”, 70.

⁴⁶ Mehmet Güneş, Tayfun Aslan, “Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı”, *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 7, (Mayıs 2018): 41.

ortaya koyan “enerji hakimiyeti” kavramına odaklanmıştır.⁴⁷ Ancak ABD’nin, diğer enerji bölgelerine olan ilgisi sabit kalmaktadır. Bilhassa Orta Doğu enerjisini kontrol etme çabası ile; ABD menşeli şirketleri korumak, bölge enerjisine muhtaç olan hasımlarını kontrol edebilmek, petrol satışlarından elde edilecek kazancı yine ABD içinde tutmak, bölgesel karışıklıklarda silah ticareti ile Orta Doğu’daki doları tekrar ABD içine almak ve enerji alışverişinde dolar kullanımını sağlamak gibi amaçlar taşımaktadır.⁴⁸

Öyleyse ABD, rakiplerini kontrol edebilmek amacıyla bölgesel enerji kaynaklarını ve ulaşım güzergâhlarını kontrol altında tutmak istemektedir.⁴⁹ O halde potansiyel rakiplerinin büyük oranda muhtaç olduğu Orta Doğu enerjisini ve enerjiyle beraber rakiplerini kontrol edebilmesi için yeni fırsatları bünyesinde bulduran ve birçok açıdan stratejik konumda olan Doğu Akdeniz’de bulunması gerekmektedir.

ABD’ye karşın büyük bir enerji ihracatçısı olan Rusya, enerji politikasını hegemonik gücünü korumak üzerine geliştirmektedir. Bünyesinde 107,2 milyar varil petrol ve 38,0 trilyon metreküp doğal gaz⁵⁰ bulduran Rusya, risk unsurları barındıran Orta Doğu enerjisinden sonra küresel talebin diğer büyük tedarikçisi konumundadır. O halde Rusya’nın dünyadaki doğal gaz rezervlerinin büyük çoğunluğuna sahip olduğu göz önünde bulundurulursa enerji bağımlılığı unsuru ile rakiplerini kontrol etme imkanına sahip olduğu da söylenebilecektir. Nitekim Rusya, gerektiği sürece enerji unsurunu kullanarak dış politikasını ve enerji politikasını bütünleştirmektedir.⁵¹ Bu amaçla birçok ülkede yatırımlar yapmak ve petrol şirketlerini aracı olarak kullanmak suretiyle enerji politikaları geliştirmektedir.⁵²

Şu hâlde Rusya’nın, enerji bağımlılığı unsurunu etkin bir politika olarak işletme eğiliminde olduğu görülmektedir. Milli gelirini büyük oranda enerji ile sağlayan Rusya için enerji fiyatları oldukça önem arz eden bir risk faktörüdür. Ancak Rus enerji

⁴⁷ Fatih Birol, “Energy Policies of IEA Countries: United States 2019 Review”, Country Report, (International Energy Agency, 2019), <https://bit.ly/3tyiwEk>, 3.

⁴⁸ Halil Yılmaz, “Orta Doğu’nun Jeoekonomik Önemi ve ABD’nin Orta Doğu Politikasının Ekonomik Nedenleri”, *Tasam Akademi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, (Şubat 2016): 117-122.

⁴⁹ Abdullah Ural, “ABD’nin Enerji Hâkimiyeti Teorisi ve Büyük Orta Doğu Projesi”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt: 3, Sayı: 2, (2009): 139.

⁵⁰ BP, *Statistical Review of World Energy*, (BP, 2020), 69th edition.

⁵¹ Tuğçe Varol Sevim, “Rus Dış Enerji Politikası ve Yeni Hedef Kuzey Doğu Asya”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 11, Sayı: 41, (Haziran 2014): 91.

⁵² Çağlar Anıl Erkan, *Enerji Arzı Güvenliği Bakımından Avrupa’nın Rusya Federasyonu’na Bağımlılığı*, (Ayдын: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 89.

rezervlerinin büyük bir kısmı Kuzey Sibirya bölgesinde olup enerjinin işlenmesi noktasında yüksek maliyetli sonuçlar doğurmaktadır. Bu durumda Rusya'nın Orta Doğu ve yeni keşifleri akabinde Doğu Akdeniz'e olan alakası ile büyük bir enerji tedarikçisi olarak enerji gelirlerini korumaya ve diğer tedarikçilerin enerji politiklerine karşı denge kurmaya yönelik bir kontrol mekanizması geliştirme amacıyla olduğu söylenebilecektir.

Son yıllarda uluslararası arenada küresel bir güç olarak rol oynayan Çin ise sürekli büyüyen sanayisi, ekonomisi ve nüfusu itibarı ile enerji talebinde artış yaşamaktadır. Dolayısıyla enerji, ulusal güvenliğini tehdit eden bir bağımlılık unsuru olarak karşısına çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak ise sanayi alanındaki gelişimi için vazgeçilmez bir konumda bulunan petrol ve doğal gaz kaynaklarına olan bağımlılığını uluslararası politikada enerji tedarikçisi ülkelerle diplomatik ve askeri ilişkilerini geliştirmeye çalışarak çözmeyi hedeflemektedir.⁵³ Diğer taraftan AB ve ABD gibi potansiyel rakiplerinin karşısına enerji ve enerji bölgelerine yaptığı yatırımlar ile “yükselen bir güç” olarak çıkmaktadır.⁵⁴ Öyleyse Doğu Akdeniz ve Doğu Akdeniz'in bağlantılı olduğu koridorların, enerji bölgeleri ile çeşitli ilişkiler kurarak ulusal çıkar dengesini korumayı önceleyen Çin'in enerji jeopolitiğinde yer aldığı ve küresel hegemonya haritasını etkilediği söylenebilecektir.

Henüz belirsizliğini korumakla birlikte potansiyel bir enerji kaynağı olarak sahneye çıkan Doğu Akdeniz, küresel güçlerin enerji politiklerinde dikkat çeken bir unsurdur. Ancak şüphesiz ki kıyı devletleri için çok daha büyük önem arz etmektedir. Hâlihazırda Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya, KKTC, GKRY ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunmaktadır. Dolayısıyla Doğu Akdeniz, ortak bir alandan beslenmeye çalışan ve çeşitli yapısal özelliklere sahip olan birden fazla aktörün bulunduğu oldukça kalabalık bir havzadır. Günümüzde bağımlılık unsuru haline gelen enerji, Doğu Akdeniz ülkelerinin de yadsınamaz bir gerçeğidir ki; Mısır, Suriye, Libya ve son dönemde İsrail haricindeki kıyı ülkeleri enerji tüketiminde büyük oranda dışa bağımlıdır. Bu durumda Doğu Akdeniz'in taşıdığı potansiyel kaynak değeri ve bu

⁵³ Orhan Çiftçi, “Çin'in Enerji Jeopolitiğinde Artan Rolü ve ABD'nin Enerji Politikasının Yeniden Şekillenmesi”, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1, (Haziran 2019): 88-89.

⁵⁴ Özlem Arzu Azer, “The Central Asia and Caucasia Politics of China in the Context of Energy Security”, in *Proceedings of International Conference of Eurasian Economies*, (2012): 234.

kaynakların paylaşımı, bölgesel aktörlerin ulusal çıkar algılarını önemli ölçüde etkileyecektir.

2010 yılında İsrail ve Lübnan arasındaki ihtilafli Leviathan sahasında 622 milyar metreküp, 2011 yılında GKRY'nin sözde münhasır ekonomik bölge olarak ilan ettiği alan içerisinde bulunan Afrodit sahasında Noble Energy şirketi tarafından 129 milyar metreküp, 2015 yılında Mısır'ın Zohr sahasında ENI şirketi tarafından 849 milyar metreküp, 2018 yılında GKRY'ye ait Calypso sahasında ENI şirketi tarafından 169 ila 226 milyar metreküp, 2019 yılında ise yine GKRY'nin sözde yetki alanındaki Glaucus sahasında Exxon Mobile ve Qatar Petroleum şirketlerinin ortaklığı ile 142 ila 227 milyar metreküp doğal gaz keşfi tahminleri yapılmıştır.⁵⁵

Keşfi yapılan doğal gaz rezervlerine sahip olan ülkelerin, ilk etapta iç taleplerini karşılamaya yönelik hareket edecekleri ve sonrasında ise tüketim fazlası olan enerjiyi küresel pazara ihraç etmeye çalışacakları düşünülmektedir.⁵⁶ Ancak bölge ülkelerinin tahmin edilen enerji rezervlerine ulaşmaları ve işletmeleri meselesinin yanı sıra birkaç soruna değinilmektedir. Kıbrıs Adası sorunu, Filistin-İsrail sorunu, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu ve Arap Baharı dolayısıyla bölgede yaşanan iç çatışma ve savaşlar bölge jeopolitiğine eklenen sorunlar olarak değerlendirilmektedir.⁵⁷ Dolayısıyla bölgenin realitesini yansıtan bu değerlendirilmelerden yola çıkarak analiz yapmakta sakınca bulunmamaktadır.

Kıbrıs Adası Sorunu: Doğu Akdeniz, siyasal yapısı bakımından hâlâ çözümsüzlük içinde olan Kıbrıs Adası'nı bünyesinde bulundurmaktadır. Kıbrıs Adası, Doğu Akdeniz dahilinde bağlantılı olduğu bölgeleri kontrol edebilme kabiliyeti bakımından oldukça stratejik bir konuma sahiptir. Ancak adada yaşayan Türk ve Rum kesimi arasında 1960 yılından beri süregelen ve iki toplumlu yapıdan kaynaklanan bazı siyasi sorunlar bulunmaktadır. KKTC ve GKRY olarak iki farklı siyasi yapıya sahip olan Kıbrıs Adası, bu yapılar arasındaki anlaşmazlıklar ve bu anlaşmazlıkların uluslararası alana yansımaları ile birlikte henüz devam eden bir çatışma alanı içerisinde. Öyle ki Kıbrıs sorunu; GKRY'nin, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması kapsamındaki

⁵⁵ Faruk Can, "Doğu Akdeniz'de ne kadar doğal gaz rezervi var?", *Euronews*, (31 Aralık 2019)

⁵⁶ Erdal Tanas Karagöl, Büşra Zeynep Özdemir, "Türkiye'nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz'in Rolü", (SETA, 2017) 92, <https://bit.ly/3MNkMOH>, 10.

⁵⁷ Emin Erol, "Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynaklar ve Bölgesel Barış", *Doğu Akdeniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*, Der. Sertaç Hami Başeren, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, No: 608, 2013), 198.

hedefleri doğrultusunda denize yayılmaya başlamıştır.⁵⁸ Bu durumda Kıbrıs Adası sorunu, Doğu Akdeniz jeopolitiğine dahil olmaktadır. Nitekim enerjinin paylaşımı meselesi ve bu temelde oluşan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu, yalnızca adanın bünyesiyle sınırlı değildir. Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan diğer aktörlerin çıkarları nezdinde de siyaset, ekonomi ve güvenlik meseleleri kapsamında etki unsuru olmaktadır.

Arap Baharı ve Bölgesel Çatışmalar: Domino etkisiyle yayılan Arap baharı ile birlikte Orta Doğu'da istikrarsız devlet yapıları ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece deniz yetki alanlarının belirlenmesi ve bahse konu enerji rezervlerinin araştırılması ve işletilmesi meseleleri, kıyıdaş ülkeler nezdinde güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Zira bölgesel çatışma ve savaşlar enerjinin güvenliği ve istikrarı üzerinde de bozucu etki yaratacaktır. Öyleyse bu tehdit algısı, kıyıdaş aktörler arasında gerçekleştirilebilecek bölgesel iş birliği ve barış ihtimalini zedeleyecektir. Nitekim enerjinin güvenliği, sürekliliği ve fiyatının küresel pazardaki önemine yukarıda değinilmiştir.

Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Sorunu: Doğu Akdeniz'de realitesini ortaya koymuş olan bu sorunlarla birlikte gelişen ve ciddi bir anlaşmazlık konusu teşkil ederek çözülmesi elzem görünen diğer bir mesele de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesidir. Doğu Akdeniz, yarı kapalı özellik taşıyan bir deniz olarak birçok kıyı devletine ev sahipliği yapmaktadır. Bu itibarla her devlet münhasır deniz alanlarını belirleme ve ulusal çıkarları doğrultusunda politika izleme eğilimindedir. Ancak Doğu Akdeniz; farklı statülere sahip adaları ve ikili ilişkiler bağlamında ihtilafli sınırları bulunan dar ve spesifik bir deniz alanıdır. Bu durumda uluslararası hukukun gerekleri kapsamında sınırlandırma yapılırken; coğrafi özellikleri farklılık gösteren bölgelerin ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.⁵⁹

Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesinde yaşanan anlaşmazlıklar; potansiyel enerji rezervlerinin araştırılması, işletilmesi ve bölgesel iş birliği ile barış ortamının oluşturulmasının önünde engel teşkil etmektedir. Öyle ki; ölçümsel belirsizliği henüz aşamamış olan bahse konu enerji rezervlerini sınırları

⁵⁸ Sertaç Hami Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılması Sorunu", *Doğu Akdeniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*, Der. Sertaç Hami Başeren, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, No: 608, 2013), 259.

⁵⁹ Yücel Acer, "Doğu Akdeniz'de Deniz Alanlarının Sınırlandırılması ve Türkiye", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 1, Sayı: 1, (2005): 91.

belirlenememiş deniz alanlarında aramaya çalışmak tam bir muamma oluşturmaktadır. Bu muamma; ilk aşamada bölge ülkelerinde, sonrasında ise küresel pazarda oluşabilecek ekonomik fırsatlara ulaşabilme imkanını ötelemektedir.

Bölgede deniz yetki alanlarının sınırlandırılması kapsamında yaşanan ilk anlaşmazlık; GKRY'nin, diğer kıyıdaş ülkelerin fikri ve rızasına başvurmaksızın münhasır ekonomik bölge sınırlandırma antlaşmaları imzalamaya başlaması ve akabinde ise bahse konu enerji rezervlerini arama ve sondaj çalışmaları için bölgeyi parsellere ayırmak suretiyle uluslararası şirketlere ruhsat vermesi ile ortaya çıkmıştır. Bu faaliyetlerin anlaşmazlık oluşturmasının sebebi ise; daha evvel belirtildiği üzere, Doğu Akdeniz'in yarı kapalı deniz özelliği göstermesi ve karşılıklı kıyıları arasındaki mesafenin kısalığı sebebiyle deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sürecinde uluslararası hukuk kuralları gereğince konsensüse ihtiyaç duyulmasıdır. Öyleyse Doğu Akdeniz sorunu esasen; enerjinin araştırılması, işletilmesi ve çıkarılması bağlamında ortaya çıktığı ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu olarak vuku bulduğu söylenebilecektir.

1.4.2. Hukuki Unsurlar

Doğu Akdeniz'de enerji rezervlerinin paylaşımı temelinde ortaya çıkan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununun ve bölgesel aktörlerin çatışma yaratan faaliyetlerinin hukuki açıdan anlaşılabilmesi adına deniz yetki alanlarının ve sınırlandırma usulünün hukuki statüsüne değinmek gerekmektedir. Hukuki tanımlama ve açıklamalar bu bölümde sınırlı tutulacak ve meselenin anlaşılabilmesi adına yalnızca genel bilgi ve değerlendirmeler aktarılacaktır. Uluslararası deniz hukukun gelişimine dair ayrıntılı bilgi ve bölgesel aktörlere dair özel değerlendirmeler ise çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümlerinde ele alınacaktır.

Denizler, insanoğlunun çeşitli amaçlarla fayda sağladığı doğal alanlardır. İnsanlığın tarihi süreçte değişen ihtiyaç ve talepleri, denizlerden yararlanmanın amacını da değişime uğratmıştır. Çoğunlukla beslenme, ulaşım, ticaret, askeri, ekonomik, kültürel vb. amaçlarla kullanılan denizler, zamanla maden ve cansız kaynaklara erişim aracı olmaya başlamıştır. Böylece devletlerin bu alanlar üzerinde egemenlik kurma eğilimleri baş göstermiştir.

Teknolojinin gelişimi ile birlikte vazgeçilmez bir ihtiyaç unsuru haline enerji, devletleri rezerv bölgeleri üzerinde hâkimiyet mücadelelerine sevk etmiştir. Ancak daha önce de belirtildiği üzere enerji rezervlerinin karalar üzerindeki dengesiz dağılımı ve sürekli azalan miktarı, karalar üzerindeki ilginin denizlere kaymasını sağlamıştır. Böylece denizler, stratejik ve ekonomik önem kazanmakla birlikte mücadele alanlarına dönüşmüştür. Öyle ki devletler, 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarı ile denizler üzerindeki egemenliklerini genişletmeye,⁶⁰ dolayısıyla aynı deniz alanları üzerinde karşı karşıya gelmeye başlamışlardır. Nihayetinde ise tarafların iddia koydukları deniz alanları çakışarak hukuki ve siyasi boyutta anlaşmazlık unsurları baş göstermiştir.

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında, ortak bir deniz alanında kıyıları karşılıklı yahut bitişik halde bulunan devletler ile bahsi geçen devletlerin *karasuları, bitişik bölgeleri, kıta sahanlıkları ve münhasır ekonomik bölgelerinin* sınırlandırılması hususları öne çıkmaktadır.⁶¹ Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, sınırlandırma hukukundan bahsedilebilmesi için ilgili deniz alanında hukuki olarak söz hakkına sahip ve birbirlerinin haklarını gözetmek zorunda olan birden fazla devletin varlığı gerekmektedir. Aksi takdirde birden fazla devletin varlığından söz edilemeyen bir deniz alanında sınırlandırma usulünün karşılıklı sorumluluğundan bahsedilemeyecektir.

Hâlihazırda uygulanan uluslararası hukuka göre kıyı devletinin ülkesini oluşturan deniz alanları; iç sular, karasuları, takımda suları ve boğazlardır.⁶² Kıyı devleti, ülkesini oluşturan deniz alanlarında istisnai şartlar dahilinde tam ve münhasır yetkilere sahiptir. Ancak kıyı devletinin bu alanlar dışında sınırlı yetkilere sahip olduğu birtakım deniz alanları da mevcuttur. Bu alanlar; bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge olarak ayrılmaktadır.

1945 tarihli Truman Bildirisi ile ortaya atılan ve 1958 Cenevre Sözleşmeleri ile hukuki statü kazanan kıta sahanlığı, genel coğrafi tanımı ile denize kıyısı olan devletin kara ülkesinin denizin altında devam eden doğal uzantısı iken; 1960'lı yıllar itibarı ile yerleşmeye başlayan ve 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) ile hukuki statü kazanan münhasır ekonomik bölge, kıyı şeridinden başlamak

⁶⁰ Yücel Acer, *age.*, 83.

⁶¹ Sami Doğru, "Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:119, (Ağustos 2015): 512.

⁶² Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2014), 303.

kaidesiyle açık denize doğru olan 200 mil mesafelik alanı oluşturmaktadır.⁶³ Bu alanların ilan ve uygulama şartlarında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Kıyı devleti, kıta sahanlığına ilan ve kullanım şartı aranmaksızın *ab initio* ve *ipso facto* sahip olabilirken; münhasır ekonomik bölgeye *ab initio* ve *ipso facto* sahip olamamakta ve bu sebeple münhasır ekonomik bölgenin ilan edilmesi şartı aranmaktadır.⁶⁴

Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge, kıyı devletine birtakım hukuki haklar tanımaktadır. 1958 Cenevre Sözleşmeleri'ndeki tanımı ve statüsü 1982 BMDHS'de uğradığı değişim ile gelişim gösteren kıta sahanlığı kavramı, kıyı devletine; denizyatağı yahut toprak altında bulunan cansız doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesi amacı ile birtakım egemen haklar tanımaktadır.⁶⁵ Buna karşın deniz yatağı ve onun toprak altı ve toprak üstüne ifade eden münhasır ekonomik bölge kavramı, kıyı devletine; su üstünde, toprak altında yahut toprak üstünde canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi ve bu kaynakların korunması gibi egemen haklar ve sorumluluklar vermektedir.⁶⁶ Bu durumda görülmektedir ki münhasır ekonomik bölgeye sahip olan devletler, aynı zamanda kıta sahanlığına da sahip olmaktadır.

Öyleyse münhasır ekonomik bölge, kıyı devletine, canlı kaynaklar ve su tabakası üzerinde tanıdığı haklar itibarı ile kıta sahanlığına nazaran daha geniş yetkiler sunmaktadır. Ancak devletler, bu alanlar üzerinde tam ve münhasır yetkilere sahip değildir. Nitekim üçüncü devletlerin bu alanlar üzerinde geçiş ve uçuş serbestisi ile deniz altına petrol boruları ve kablo döşeme hakkı bulunmaktadır.⁶⁷

Devletlerin, ilgili deniz alanlarının belirtilen ölçüleri üzerinde ilanda bulunabilmesi için toplam deniz kütlelerinin miktar bakımından yeterli olması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile ilgili deniz alanının, bahse konu devletlerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek büyüklükte olması gerekmektedir. Aksi takdirde dar bir deniz alanında varlık gösteren kıyıdaş devletlerin, ilgili alanda birbirlerinin hak ve çıkarlarını gözetmeleri ve sınırlandırma usulünü uluslararası hukukun öngördüğü şekilde uygulamaları gerekecektir.

⁶³ Selami Kuran, *Uluslararası Deniz Hukuku*, (İstanbul: Beta Yayınları, 2021), 271 ve Hüseyin Pazarcı, *age.*, 365-367.

⁶⁴ Selami Kuran, *age.*, 252-274.

⁶⁵ 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, <https://lk.tc/qNTE4>, mad. 77/1, 4.

⁶⁶ 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, mad. 56/1(a).

⁶⁷ 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, mad. 58/1.

Uluslararası alanda birbirlerine eşit egemenler arasındaki hukuk kurallarını düzenleyen bir üst organ bulunmamakta ve dolayısıyla bağlayıcı kuralların ortaya çıkmaması hasebiyle uyuşmazlıkların çözümünde başvurulacak en tabii yol karşılıklı görüşmeler yoluyla varılacak olan antlaşmalar olmaktadır.⁶⁸ Hâlihazırda uygulanan uluslararası deniz hukukunda devletlerin büyük çoğunluğunun mutabık kaldığı en geniş kapsamlı belge 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'dir. 1982 BMDHS'nin öngördüğü normlar ve aynı zamanda Uluslararası Adalet Divanı'nın içtihatları ile yerleşmiş olan uygulamalar, anlaşmazlık durumlarında denizlerdeki sınırlandırmaların nasıl yapılacağına dair gerekli düzenlemeleri sunmaktadır.

Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon enerji rezervlerinin gündem olması ile ortaya çıkan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu, verilen bilgiler ışığında değerlendirme alanı bulmaktadır. Şu hâlde Doğu Akdeniz'de yaşanan birtakım bölgesel çatışmalar, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırlandırmaları ile ortaya çıkmaya başlamıştır. Doğu Akdeniz, defaatle belirtildiği üzere yarı kapalı özellik gösteren spesifik bir deniz alanıdır. Bu minvalde deniz yetki alanlarının paylaşımı noktasında birtakım normatif hususlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ve benzeri durumlarda sorunun çözümü, uluslararası hukuktan doğan normlar doğrultusunda uygulanması gereken sınırlandırma usullerinde aranmaktadır. 1982 BMDHS'ye göre devletler, anlaşmazlıkların çözümü için birbirleri ile iş birliğine gitmeli yahut hakkaniyet prensipleri çerçevesinde bir sınırlandırma usulü belirlemelidir.⁶⁹ Ancak Doğu Akdeniz'de anlaşmaya dayalı bir iş birliği henüz gerçekleşmemiştir.

Doğu Akdeniz'de bölgesel aktörler arasında deniz yetki alanlarına dair genel bir mutabakat bulunmamakla birlikte, kimi aktörlerin ikili antlaşmalarla yahut tek taraflı olarak deniz yetki alanlarını ilan etme eğiliminde olduğu görülmüştür. Şu hâlde enerji rezervlerinin paylaşımı doğrultusunda çıkar odaklı maksimizasyon çalışmalarının yürütülmeye başlaması ile bölgesel anlaşmazlıklar vuku bulmuştur. Nitekim GKRY'nin 2003 yılında KKTC'nin egemenliğini gasp edecek şekilde münhasır ekonomik bölge ilan etmesi ile çok taraflı çatışmalar başlamıştır.

⁶⁸ Sevin Toluner, ed., *Milletlerarası Hukuk (Giriş, Kaynaklar)*, (İstanbul: Beta Yayınevi, 2019), 9-10.

⁶⁹ *1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, mad. 59, 83, 123. Ayrıca bkz. Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, Türkçe Metin, mad. 38., İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı.

1.4.3. Kıbrıs Meselesi

Doğu Akdeniz'i önemli kılan unsurlardan bir diğeri de bölgenin batısında yer alan Kıbrıs Adası'dır. Kıbrıs Adası; dünya ulaşım ve ticaret yolları ile üç önemli bölgenin merkezinde bulunmaktadır. Böylece tüm bu ağları kontrol edebilme kabiliyetine sahiptir. Bu sebeple hem tarihsel süreçte hem de günümüzde bu adaya hâkim olma çabaları söz konusu olmuştur. Nitekim Kıbrıs Adası; ona hâkim olan aktöre ekonomik, siyasi ve askeri anlamda stratejik üstünlük sağlayacaktır.

Kıbrıs Adası 1571 yılı itibarı ile Osmanlı hakimiyetine geçmiş ve 1878 yılında İngiliz kirasına verilene dek Osmanlı idaresinde kalmıştır. Zira İngiltere, antlaşma koşullarını yerine getirmemekle birlikte dünya harbi esnasında adayı ilhak edecektir. Adada hâlihazırda varlığını sürdüren Rum nüfusu, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iskân politikaları sonucu göç eden Türkler ile çeşitlenmiştir. Ancak kedilerini Yunan olarak kabul eden ada Rumları; Türkleri benimseyememiş ve Helenistik düşünce ile ada hakimiyeti üzerine eğilim göstererek Türk toplumunu dışlamışlardır.⁷⁰ Bu itibarla bugünkü anlaşmazlıkların temelini oldukça eskiye dayandığı anlaşılmaktadır.

19. yüzyılda ortaya çıkan ve tüm dünyaya hızla yayılan milliyetçilik hareketleri pek tabii Osmanlı'ya da ulaşmıştır. Öyle ki bu akımdan en çok etkilenen devletlerden biri Osmanlı Devleti olmuştur. Osmanlı Devleti, bünyesindeki etnik çeşitlilik sebebiyle bu ayaklanmalara direnememiş ve Yunanistan'ın hareketlenmesiyle beraber Kıbrıs sorununa yakalanmıştır. Hâlihazırda Yunanistan ile birleşme gayesinde olan Kıbrıs, ENOSİS hedefiyle ayaklanmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, milliyetçi ayaklanmaların yanında Rus tehdidiyle de baş etmeye çalışmış fakat başarılı olamamıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında Doğu Anadolu'da toprak kaybedilmesi Avrupalı devletleri devreye sokmuş ve Kıbrıs Adası'nın, bilhassa bölgede önemli ölçüde çıkarı bulunan İngiltere'ye kiralanması ile sonuçlanmıştır.⁷¹ Ancak yukarıda değinildiği üzere; İngiltere, adanın hukuki olarak Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu ve anlaşma gereği ödemesi gereken vergiyi yok sayarak adayı ilhak etmiştir.

Dünya Harbi ile resmen ilhak edilen Kıbrıs'ta İngilizler ve adalılar arasında hiçbir zaman yapıcı ilişkiler kurulamamıştır. Kıbrıslı Rumların ENOSİS hedefiyle

⁷⁰ İmdat Hacıahmetoğlu, Umut Kedikli, "Etnik Çatışma Bağlamında Kıbrıs'ta Türk-Rum İlişkileri", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 5, (Aralık 2018): 194-195.

⁷¹ METU, "Kıbrıs'ta İngiliz Dönemi", Erişim Tarihi: 23.05.2021. <https://bit.ly/3NRre9MT>

İngiliz varlığına direniş göstermesi hâlihazırda ayrılıkçı hareketlere sebep olurken II. Dünya Savaşı akabinde uluslararası alanda tartışılmaya başlanan bir mesele haline gelmiştir. Böylece Kıbrıslı Rumlar, *self determinasyon (kendi kaderini tayin)* haklarını isteyerek Birleşmiş Milletler'e (BM) başvurmuş ancak sonuç alınamayınca silahlı faaliyetlere eğilim göstererek 1955 yılında EOKA örgütünü kurmuşlardır.⁷² Ancak EOKA'nın ve Rum lider Makarios'un niyetinin ciddi olduğu anlaşılmış ve sorunun çözümüne ilişkin atılımlarda bulunulmuştur. Nihayetinde BM ve NATO önderliği ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere adanın garantör devletleri olurken Kıbrıs Cumhuriyeti 1960 Lefkoşa Antlaşmaları ile bağımsızlığını ilan etmiş ve Birleşmiş Milletlere üye olmuştur.

Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsız bir devlet olarak ilan edilmiş ancak adadaki etnik sorunlar kendi içinde hallolup sonlanmak yerine ivme kazanarak devam etmiştir. Kıbrıslı Rumlar, ENOSIS düşüncesiyle Türk toplumunu yok sayan faaliyetlerde bulunmaya devam etmişler ve nihayetinde Rumlar tarafından gerçekleştirilen Kanlı Noel Katliamı meydana gelmiştir. Yüzlerce Türk, evlerine baskın yapılmak suretiyle Rumlar tarafından katledilmiş ve yaralanmıştır. Bununla beraber Türk varlıkları zayiata uğratılmış ve sosyal, ekonomik, siyasi vd. birçok alanda baskılar uygulanmıştır. Çatışmalar, bu olaydan sonra da son bulmamış ve Kıbrıs Adası hem siyasi hem de sosyal anlamda karmaşaya sürüklenmiştir. Tüm bu gelişmeler, Türkiye tarafından şiddetle tepki almakla beraber adaya müdahale etme teşebbüsleri doğurmuştur.

Adada yaşananlar, uluslararası kamuoyunda gündem edilip karşılıklı görüşmelerle çözülmeye çalışılırken, Rumlar kışkırtıcı ve saldırgan faaliyetlerine devam etmişlerdir. O zamana kadar barışçıl tavırla taksim yapılması taraftarı olan Türkiye, Türklere yapılan eziyetlere daha fazla tepkisiz kalamayarak 20 Temmuz ve 14 Ağustos 1974 tarihlerinde iki ayrı barış gücü harekâtı ile adaya asker çıkarmıştır. Birinci Kıbrıs Harekâtı sonucunda Cenevre Görüşmeleri düzenlenmiş ancak Yunanistan'ın, Türk tarafının şartlarını kabul etmekte direnmesi sebebiyle herhangi bir sonuç elde edilememiştir. Böylece İkinci Kıbrıs Harekâtı gerçekleştirilmiş ve ada *De Facto* olarak fiilen ikiye bölünmüştür. Günümüzde hala slogan edilen "işgal" sesleri, Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası uluslararası kamuoyunda yükselmeye başlamış ve Kıbrıs'ın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğine dair tepkiler ortaya koyulmuştur. Türkiye ise;

⁷² Hacıahmetoğlu-Kedikli, "Etnik Çatışma Bağlamında Kıbrıs'ta Türk-Rum İlişkileri", 198.

Cenevre Görüşmeleri esnasında her iki tarafın da iki toplumlu iki özerk yönetime razı olduğunu ve dolayısıyla bu uygulamanın tek taraflı olarak gerçekleştirilmediğini savunmuştur.⁷³

Şu hâlde uluslararası alanda Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda ortaya çıkan Türk Federe Devleti’ni kabullenmeme eğilimi baş göstermiştir. Rumlar ve Türklerin bir arada yaşayamayacağı açıkça görülmekte iken iki toplumlu iki özerk yapı önerisinin kabul edilmemesi, sorunu çözmekten ziyade daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Nitekim iki toplumun anlaşmaya varamaması üzerine 1983 yılında ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, mevcut bir devlet yapılanması olmasına karşın uluslararası alandaki tanınma sorununu henüz bertaraf edememiştir. Bu itibarla bölgesel anlaşmazlıklar da içinden çıkılmaz bir hale bürünmektedir. Nitekim Kıbrıs meselesi Türkiye ve Yunanistan arasında resmen ve şeklen sorun haline gelmiştir. Öyle ki hâlihazırda Ege Denizi’nde yaşanan anlaşmazlıklar, Kıbrıs sorunu ile birlikte Doğu Akdeniz’e de yansımaya başlamıştır.

Uluslararası alanda Kıbrıs sorununun çözülmesine ilişkin eğilim, Annan Planı’nı doğurmuştur. 11 Kasım 2002 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan öncülüğünde düzenlenen “Kıbrıs Sorunu’nun Kapsamlı Çözümüne için Anlaşma Temeli”,⁷⁴ tarafların birbirlerinin önerilerini kabul etmemeleri üzerine iki aşamalı olarak görüşülmüş ancak herhangi bir sonuca varılamamıştır. Zira 24 Nisan 2004 tarihinde Anna Plan’ı kapsamında gerçekleştirilen birleşme referandumunda Türk tarafından çoğunlukla evet oyu alınırken Rum tarafından hayır oyu alınmış ve dolayısıyla uzlaşma sağlanamamıştır.⁷⁵ Böylece Kıbrıs sorunu çatışma ve çözümsüzlükle seyir alarak günümüze kadar taşınmıştır.

Son gelişmeler dahilinde Kıbrıs sorununu görüşmek amacıyla 27-29 Nisan tarihleri arasında gayri resmi Cenevre Görüşmeleri düzenlenmiştir. BM gözetiminde gerçekleştirilen görüşmelere; GKRY ve KKTC’nin yanı sıra garantör devletler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere katılım sağlamıştır. KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar; KKTC’nin ve Türk toplumunun bağımsızlığından, egemenliğinden ve eşitliğinden ödün vermemiş ve iki devletli çözüm modelini savunarak Kıbrıs’ta kalıcı

⁷³ Baskın Oran v.dğr., *Türk Dış Politikası, 1980-2001 (Cilt II)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 748.

⁷⁴ Baskın Oran, v.dğr., *Türk Dış Politikası, 2001-2012 (Cilt III)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 638.

⁷⁵ METU, “Kıbrıs’ta İngiliz Dönemi”. Erişim Tarihi: 23.05.2021., <https://bit.ly/3NR1nO5>

çözüm elde etmek adına 6 maddelik bir öneri metni sunmuştur. Söz konusu metne ilişkin 6 madde ise şu şekildedir;

“1- Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi’nin iki tarafın eşit uluslararası statüsünün ve egemen eşitliğinin güvence altına alındığı bir kararı kabul etmesi için inisiyatif alacaktır. Böyle bir karar, mevcut iki devlet arasında iş birliğine dayalı bir ilişki kurulması için yeni bir temel oluşturacaktır.

2- Yukarıda belirtilen düzenlemeyle iki tarafın eşit uluslararası statüsü ve egemen eşitliği sağlandıktan sonra, BM Genel Sekreteri himayesinde karşılıklı olarak kabul edilebilir bir iş birliği anlaşması oluşturmak için sonuç odaklı ve belli bir zaman aralığına dayalı müzakerelere başlayacaklardır.

3- Müzakereler, iki bağımsız Devlet arasındaki gelecekteki ilişkilere, mülkiyet, güvenlik ve sınır düzenlemesinin yanı sıra AB ile ilişkilere odaklanacak.

4- Müzakereler, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin yanı sıra uygun olduğu hallerde, gözlemci olarak AB tarafından desteklenecektir.

5- Herhangi bir anlaşma bağlamında, iki Devlet karşılıklı olarak birbirini tanıyacak, üç Garantör Devlet bunu destekleyecektir.

6- Bu müzakereler sonucunda varılacak herhangi bir anlaşma, iki Devlette ayrı olarak eşzamanlı referandumlarda onaya sunulacaktır.”⁷⁶

Türk tarafının sunmuş olduğu öneri metni, Rumlar tarafından derhal reddedilmiş ve uluslararası alanda tüm Kıbrıs Adası’nın lideri olarak kabul göre Rum lider Nicos Anastasiades, öneri metninin “büyük bir hayal kırıklığı” olduğunu ifade etmiştir.⁷⁷ Nihayetinde görüşmeler, herhangi bir sonuca varılmadan son bulmuştur. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres ise duruma ilişkin olarak “Gerçek şu ki; çabalarımızın sonunda resmi müzakerelerin yeniden başlamasına izin verecek yeterli ortak zemini henüz bulamadık” ifadelerine yer vermiştir.⁷⁸

AB kapsamındaki ortak çıkarların koordinesi amacını taşıyan EU-MED Grubu, Cenevre Görüşmeleri sonrası 12 Haziran tarihinde dışişleri bakanları toplantısı

⁷⁶ Bayram Altuğ, Emel Öz, Muhammet İkbal Arslan, “KKTC Cumhurbaşkanı Tatar Kıbrıs’ta kalıcı çözüm için 6 maddeden oluşan öneri sundu”, *Anadolu Ajansı*, (28 Nisan 2021).

⁷⁷ “Turkish Cypriots offer two-state plan at UN talks, dismissed by Greek Cypriots”, *Reuters*, (28 April 2021).

⁷⁸ Stephanie Nebehay, Michele Kambas and Tuvan Gumrukcu, “U.N.’s Guterres says common ground elusive in Cyprus talks”, *Reuters*, (29 April 2021).

gerçekleştirmiş ve toplantının akabinde GKRY Dışişleri Bakanlığı'nca Kıbrıs açıklaması yapılmıştır. Yapılan açıklamada; “BM Güvenlik Konseyi kararlarında belirtildiği gibi ve AB müktesebatı, değerleri ve ilkeleriyle uyumlu, siyasi eşitliğe sahip iki toplumlu, iki bölgeyi bir federasyon temelinde uygulanabilir kapsamlı bir çözüme olan güçlü bağlılığımızı yineliyoruz ve 27-29 Nisan tarihlerinde Cenevre’de düzenlenen Kıbrıs konulu toplantıda ‘iki devletli Çözüm’ çağrısında bulunan tutumu esefle karşılıyoruz” ifadelerine yer verilmiştir.⁷⁹ Bu ifadelerde anlaşılacağı üzere; adadaki Türk Devleti’nin egemen eşitliği Rum tarafınca göz ardı edilmekte, BM ve AB gibi yapıların ardına sığınmak suretiyle eşitlikçi çözümden kaçınılmaktadır.

Kıbrıs Adası üzerindeki anlaşmazlıklar her ne kadar çözümsüz seyrete de bu durum Ada’nın bölgesel ve bölge dışı aktörler nezdindeki önemini azaltmamakta, bilakis ada üzerindeki hakimiyet mücadelelerine ivme kazandırmaktadır. Şüphesiz ki bu durumun itici sebepleri; çalışmamızın başından beri atf yapıldığı üzere adanın ticaret ve ulaşım ağı açısından stratejik su yolları üzerinde bulunması, enerji rezerv bölgeleri ile enerji nakil hatlarına yakınlığı ve yine bu bölgelerin önünde set oluşturmasıyla kontrol kabiliyetine sahip olmasıdır. Tüm bunlara 2000’li yıllar itibarı ile bilhassa Tamar, Leviathan ve Afrodit sahalarında bulunan hidrokarbon enerji rezervlerinin müjdesi eklendiğinde adanın stratejik değeri kendini katlamaya başlamıştır.

⁷⁹ Republic of Cyprus Ministry Foreign Affairs, 11 June 2021, “Joint Statement adopted at the Meeting of the European Affairs Ministers of the Southern European (MED7) countries” Başlıklı Açıklaması.

İKİNCİ BÖLÜM

HUKUKİ ve SİYASİ BOYUTLARI ile DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARININ SINIRLANDIRILMASI SORUNU

2.1. Genel Olarak

2000'li yıllar itibarı ile mevcut kıt kaynaklara alternatif olabilecek birtakım keşifler yapılmaya başlanmıştır. Bunlar arasında dünya gündemini en çok meşgul edenlerden biri de kuşkusuz ki Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerinin keşfidir. Doğu Akdeniz, mevcut özellikleri dolayında spesifik bir deniz alanıdır. Nitekim bölgede keşfi yapılan enerjinin paylaşımı temelinde ortaya çıkan anlaşmazlıklar, Doğu Akdeniz'in bu özel durumundan kaynaklanmaktadır. Nihayetinde bahsi geçen enerji rezervlerinin keşfi ve paylaşımı sorunu, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması başlığı altına girerek sınırlandırma sorununu esas mesele haline getirmiştir.

Doğu Akdeniz gibi spesifik deniz alanlarındaki sınırlandırma sorunlarının çözümü, uluslararası hukuktan doğan normlar doğrultusunda uygulanması gereken sınırlandırma usullerinde aranmaktadır. 1982 BMDHS'ye göre devletler, anlaşmazlığın çözümü için birbirleri ile iş birliğine gitmeli ve hakkaniyet prensipleri çerçevesinde bir sınırlandırma usulü belirlemelidir. Ancak Doğu Akdeniz'de anlaşmaya dayalı bir iş birliği henüz mümkün olamamıştır.

Deniz hukukunun gelişimi sürecinde yaşanan değişimler, Doğu Akdeniz'in fiziki ve siyasi yapısının karmaşıklığı üzerinde diğer bazı sorunlar meydana getirmiştir. Enerji rezervlerinin paylaşımı doğrultusunda çıkar odaklı maksimizasyon çalışmalarının yürütülmeye başlaması ise uluslararası deniz hukukunun öngördüğü sınırlandırma usullerini uygulamayı zaruri kılmakla beraber bölgesel aktörlerin siyasalarını çatışmacı temelde birleştirmiştir. Böylece hem uluslararası örf ve adet hukuku ve uluslararası sözleşmelerin sınırlandırmaya ilişkin boşlukları hem de bölgesel aktörlerin çıkar odaklı siyasaları, Doğu Akdeniz'de iş birliği kanallarının önüne geçmektedir.

Doğu Akdeniz'de bölgesel aktörler arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair genel bir mutabakat bulunmamakla birlikte kimi aktörler, ikili anlaşmalar yahut tek taraflı eylemlerle deniz yetki alanlarını ilan etme eğiliminde olmuşlardır. Bölge enerjisinin gündeme gelmesini takip eden süreçte devletlerin

uluslararası hukuku yok sayarak gerçekleştirdikleri bu eylemler, diğer kıyıdaş aktörlerin bölgedeki hak ve yükümlülüklerini de ihlal etmiştir. Nihayetinde bu faaliyetler, GKRY'nin ilk adımı atması ile gelişim göstermiştir.

GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki ilk faaliyeti, diğer kıyıdaş aktörlerin varlığını yok saymak suretiyle 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır ile münhasır ekonomik bölge sınırlandırma antlaşması imzalamak olmuştur. Mısır'ı takiben ise Lübnan ve İsrail ile masaya oturmuş, 17 Ocak 2007 tarihinde Lübnan ve 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile münhasır ekonomik bölge sınırlandırma antlaşması imzalamıştır. 26 Ocak 2007 tarihinden itibaren ise ruhsatlandırma çalışmalarına başlanmış ve Kıbrıs Adası'nın güneyindeki 12 numaralı saha üzerinde Amerikan Noble Energy şirketine petrol arama ruhsatı verilmiştir.⁸⁰

Doğu Akdeniz çatışması, AB'nin GKRY'yi ilgili faaliyetlerinin akabinde Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla tam üye olarak etmesi ile daha karmaşık bir hal almıştır. Nitekim AB, henüz çözüme kavuşmamış olan ülkesel emenlik sorununa rağmen GKRY'yi tam üyeliğe kabul etmiş ve üye devletlerin tezlerini destekler nitelikte bir tavır sergilemiştir.⁸¹ Öte yandan Türkiye'nin garantörlük hakkını hiçe saymak suretiyle Ada'nın garantör devletlerin tümünün üyeliğinin bulunmadığı bir örgüte üye olmasını reddeden buyruklara rağmen AB'ye kabul edilmesi, uluslararası hukuku ihlal etmektedir.⁸²

Kıbrıs meselesinin ikili ilişkilerde yarattığı diplomatik krizler, kuşkusuz ki Doğu Akdeniz jeopolitiğine de yansımaktadır. Nitekim adanın diğer bir aktörü olan KKTC'nin yok sayılması ve ayrılmaz eşit haklarının bulunduğu deniz alanlarının gasp edilmesi, KKTC'nin yanı sıra Türkiye'nin de bölge üzerindeki hak ve çıkarlarını zedelemektedir. Bununla birlikte Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesini aktörler arasında ikilem oluşturmak suretiyle karmaşıklığa sürüklemektedir.

Doğu Akdeniz meselesinde gayrı hukuki faaliyetleri ile uyuşmazlığın taraflarından olan diğer bir aktör ise Yunanistan'dır. Esasen Yunanistan, Doğu Akdeniz'e doğrudan kıyısı dahi bulunmamasına karşın AB'den aldığı ortak çıkar ve politika desteği ile meseleye dahil olmaya çalışmaktadır. Bu minvalde bilhassa Türk

⁸⁰ Yayıcı, "Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", 18.

⁸¹ Fuat Aksu, , "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Türkiye-AB İlişkileri", *Doğu Akdeniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*, Der. Sertaç Hami Başeren, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, No: 608, 2013), 163-166.

⁸² Umut Kedikli, Taşkın Deniz, "Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı", *Alternatif Politika*, Cilt: 7, Sayı: 3, (Ekim 2015): 406.

kıyıları önünde serili halde bulunan Yunan adalarının durumunu gayri hukuki biçimde fırsat unsuruna çevirerek ilgili adalara kıta sahanlığı kazandırmayı hedeflemektedir. Bu itibarla Türkiye'yi, deniz yetki alanlarını gasp etmek suretiyle Antalya Körfezi'ne sıkıştırmaya çalıştığı görülmektedir. Öyle ki; Girit (Crete), Kaşot (Çoban), Kerpe (Karpathos), Rodos (Rhodes) ve Meis (Catellorizzo) hattının güneyinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı haklarını elinden almaya yönelik bir algı oluşturmaya çalışarak diplomatik girişimlerde bulunmuştur.⁸³ Böylece Yunanistan, bahsi geçen adaların Doğu Akdeniz'e baktığı gerekçesi ile Doğu Akdeniz meselesinin tarafı olduğu iddiasındadır.⁸⁴ Nihayetinde GKRY ve Mısır ile ittifaklar kurarak ilgili iddialarını desteklemeye çalışmıştır. Bu minvalde Mısır ile gerçekleştirdiği 6 Ağustos 2020 tarihli münhasır ekonomik bölge sınırlandırma antlaşması, önemli ve kışkırtıcı bir girişim olmuştur. Böylece Yunanistan ve Türkiye arasında cereyan eden sınır anlaşmazlıklarına bir yenisi eklenmiştir.

Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan devletler nezdindeki bir diğer sorun, Filistin ve İsrail arasında cereyan eden hudud sorunudur. Filistin ve İsrail'in kıyıları yan yana bulunmaktadır. İsrail'in Filistin'e karşı yürüttüğü işgal politikaları ise bu noktada kara ülkesini aşarak deniz alanlarına yansımıştır. Nitekim 2004-2013 yılları arasında Yam Tethys Projesi ile Filistin'in Gazze şeridindeki deniz yetki alanlarını ihlal etmeye başlamıştır.⁸⁵ İsrail, hâlihazırda bir enerji tedarikçisi olarak bu tedarikçinin kaynağı olan deniz alanlarında güvenlik ve kontrol sağlamak hedefi ile yalnızca Filistin'i alakadar eden ve enerjinin önemli bir kısmını bünyesinde bulunduran Gazze şeridinde gayri hukuki bir genişleme politikası izlemiştir. Şu hâlde iki ülke arasındaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu, 1948'de başlayarak günümüze ulaşan Filistin-İsrail sorunu ile bütünleşerek çıkmaza girmektedir.

Öyleyse Doğu Akdeniz, farklı çıkar odaklarına ve siyasal eylemlere sahip olan birçok aktörü bünyesinde barındırmaktadır. Kıyıdaş aktörler nezdinde vuku bulan bu anlaşmazlıklar, her ne kadar Doğu Akdeniz enerjisinin paylaşımı yahut diğer bölgesel sorunlar temelinde ortaya çıkmış olsa da çözüm, iş birliği temelinde birleşen uluslararası hukuka dayanmalıdır. Nitekim uluslararası antlaşmaların, yargı kararlarının ve örf ve

⁸³ Sertaç Hami Başeren, *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, (Ankara: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, No: 31, 2010), 6.

⁸⁴ Yücel Acer, "Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye", *Adalet Dergisi*, Cilt:0, Sayı: 65, (Aralık 2020): 19.

⁸⁵ Merve Aksoy, "Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti", (İnsamer, 2016), Rapor No: 23, <https://bit.ly/3QnArHx>, 4.

adet hukukunun süreç içerisinde ortaya koyduğu üzere anlaşmazlıkların çözümünde başvurulması gereken yegane unsur, iş birliği ve hakça çözüm olmalıdır. Şu hâlde Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sürecinde ortaya çıkan özel ve genel nitelikli sorunlar, uluslararası hukukun ortaya koymuş olduğu ilkeler bağlamında özel olarak incelemeye tabi tutulmalıdır.

2.2. Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku

2.2.1. Tarihsel Gelişimi

Uluslararası hukukun en eski dallarından biri olan deniz hukuku, devletlerin denizler üzerindeki bazı hak ve yükümlülüklerine dair düzenlemelerde bulunmaktadır.⁸⁶ Devletler; sözleşmeler ve ulusal düzenlemelerle sınırlandırılan deniz alanlarını üzerinde yargı yetkisine sahiptir.⁸⁷ Böylece sınırlandırma hukuku; devletler için hak ve yükümlülük doğuran deniz alanlarının belirlenmesini sağlamaktadır.

Denizlerin paylaşılmasıyla ilgili ilk tartışmalar, Hollandalı hukukçu Hugo Grotius ve İngiliz hukukçu John Selden arasında gerçekleşmiştir. Hugo Grotius tarafından ortaya atılan denizlerin serbestliği ilkesi, 1609 tarihli *Mare Liberum* eseri ile birlikte deniz hukukunun ana ilkelerinden biri olarak kabul görmeye başlamıştır. Grotius'a göre; tükenmesinden söz edilemeyen ve herkese yetecek ölçüde olan denizler, doğal durumları dolayısıyla herhangi bir egemen devlet tarafından işgal edilemeyecektir.⁸⁸ Hâlihazırda bazı devletlerin denizlerden faydalanıyor olması, diğer devletlerin faydalanmasını engellemeyecektir.⁸⁹ Şu hâlde Grotius, denizlerin sınırlandırılmasına ihtiyaç olmadığı görüşünü getirerek Açık Deniz ilkesini savunmuştur.

Grotius'un *mare Liberum*'u, İngilizler tarafından Britanya çevresindeki deniz alanlarında hakimiyet kurma iddialarını tehdit eden bir unsur olarak görülmüştür.⁹⁰ Zira

⁸⁶ Yoshifumi Tanaka, *The International Law of the Sea*, 3th Ed., (Cambridge: Cambridge University Press, 2019), s. 3. ve Nuzgar Dundua, "Delimitation of Maritime Boundaries Between Adjacent States", United Nations and The Nippon Foundation Fellow, 2006-2007, <https://bit.ly/3xIfezp>, Erişim Tarihi: 10.05.2021, 1.

⁸⁷ Dundua, *ibid.*, 1.

⁸⁸ Aydoğan Özman, *Deniz Hukuku I*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2006), 25.

⁸⁹ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi: Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, 5. Bs., (İstanbul: Beta Yayınevi, 1996), 56.

⁹⁰ R. R. Churchill ve A. V. Lowe, *The Law of the Sea*, (Manchester: Manchester University Press, 1988), 3.

buna karşılık John Selden, İngiltere'nin çıkarları kapsamında Kapalı Deniz görüşünü öne sürmüş ve *Mare Clausum* eserinde denizlerin hakimiyet altına alınabileceğini savunmuştur.⁹¹ Böylece egemenlik ve özgürlük ilkeleri iki hakim görüş olarak kabul edilmiştir.⁹²

Deniz hakimiyeti üzerindeki bu iki görüşü takip eden süreçte gelişim gösteren deniz hukuku, deniz alanlarını kıyı devletinin egemenliğinde bulunan alanlar ve tüm devletlerin faydalanabileceği açık deniz alanları olarak ikiye ayırmıştır.⁹³ Böylece devletlerin egemenliğine terk edilen deniz alanı, kıyıya bitişik halde bulunan karasuları olmaktadır. Ancak 20. yüzyıla gelindiğinde devletlerin açık denizlerde birtakım yeni yetki alaları elde etmeye çalıştıkları görülmüştür. Denizler üzerinde hakimiyet alanlarının genişletilmesinin ardındaki sebeplerin ise; İngiltere'nin I. Dünya Savaşı sebebiyle zayıflaması, bunun karşısında güçlü bir aktör olarak sahneye çıkan ABD'nin içki kaçakçılığını engellemek amacı ile bitişik bölge uygulamasına eğilim göstererek denizler üzerindeki hakimiyetini artırması ve son olarak bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerin, sahillerine bitişik alanlardaki kısıtlı hakimiyetlerini genişletme isteği olduğu görülmektedir.⁹⁴

Nihayetinde açık denizler, devletler arasında yeni hakimiyet alanları olarak paylaşılmaya başlamıştır. Böylece deniz alanlarının sınırlandırılması faaliyetlerine ilişkin ilk girişimler olan karasuları ve bitişik bölge uygulamaları ilk kez 1930 La Haye Kodifikasyon Konferansı'nda görüşülmüş ancak karasularının genişliği konusunda görüş birliği sağlanamaması hasebiyle herhangi bir sonuca varılamamıştır.⁹⁵

İlk aşamada bitişik bölgeye dair gelişim gösteren açık denizlerde genişleme faaliyetleri, teknolojinin gelişimi ve süreç içerisinde değişen ihtiyaçlar olgusu ile birtakım yeni deniz yetki alanlarını gündeme getirmiştir. Bu alanlar, II. Dünya Savaşı'nı takiben ortaya çıkmış olan kıta sahanlığı ve balıkçılık bölgeleridir.⁹⁶ Deniz tabanlarında ve su kütlesinde bulunan doğal kaynaklar, devletler için birer ekonomik getiri unsurları olmaktadır. Bu unsurlar kıyı devletleri tarafından işletilmekte ve böylece deniz

⁹¹ Özman, *Deniz Hukuku I*, 25.

⁹² Yoshifumi Tanaka, *Predictability and Flexibility in the Law of Maritime Delimitation*, Vol. 8, (Portland: Studies in International Law, 2006), 1.

⁹³ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi: Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, 56.

⁹⁴ Özman, *Deniz Hukuku I*, 27.

⁹⁵ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*, 292-293.

⁹⁶ Özman, *Deniz Hukuku I*, 27.

alanlarında ticari faaliyetler oluşturulmaktadır. Ancak deniz dibinde çokça bulunan inci, mercan, sünger ve mineral yataklarına ilaven petrol ve doğal gaz gibi önemli ham madde rezervlerinin bulunması, devletleri bu zenginlikleri işletebilmek amacıyla ilgili alanlar üzerinde hakimiyet kurmaya sevk etmiştir.⁹⁷ Teknolojik gelişimin kaynaklara erişim noktasında önemli kolaylıklar sağlaması ise devletlerin bu zenginliklere ulaşma ve işletme isteğini daha da artırmıştır. Böylece kıta sahanlığı kavramı, Truman Bildirisi ile literatüre girmiştir. Takip eden süreçte ise deniz dibini ve su kütleini de içine alarak kıta sahanlığını kapsayıcı özellik gösteren ve böylece kıyı devletine daha geniş bir egemenlik alanı sağlayan münhasır ekonomik bölge kavramı üzerine yoğunlaşmıştır.

Devletler, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge alanlarının önemli miktarda ekonomik kaynak sağlaması sebebiyle olabildiğince büyük deniz alanları kazanmak istemektedirler.⁹⁸ Uygulamada 200 mil genişliğe kadar ulaşabilen bahse konu deniz alanlarının bu genişliğe sahip olabilmesi, aynı deniz alanını paylaşan birden fazla devletin varlığı durumunda deniz yetki alanlarının çakışması sorununu ortaya çıkarmıştır. Böylece denizlerden faydalanmanın bir sonucu olarak yapılageliş değeri kazanmış olan bu uygulamaların kodifikasyonu zorunluluğu doğmuştur. Öyleyse tüm bu bilgiler dahilinde denebilir ki; deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hukuku, birden fazla devletin varlık gösterdiği deniz alanlarında bu alanların paylaşımı ve sınırlandırılması anlaşmazlıklarının çözümüne ilişkin düzenlemelerin yöntemini belirlemek üzere ortaya çıkmıştır.

2.2.1.1. 1930 La Haye Kodifikasyon Konferansı

Temel kaynağı örf ve adet hukuku olan uluslararası deniz hukukunda ilk resmi kodifikasyon girişimi, Millet Cemiyeti bünyesinde gerçekleştirilen 1930 tarihli La Haye Kodifikasyon Konferansı'dır.⁹⁹ Konferansta; kıyı devletinin, karasuları üzerindeki hakları ve karasularının genişliği olmak üzere iki konu üzerine dikkat çekilmiştir.¹⁰⁰

⁹⁷ Sami Doğru, *Uluslararası Hukukta Kıta Sahanlığı ve Ege Denizi Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003), 10-11.

⁹⁸ Tanaka, *Predictability and Flexibility in the Law of Maritime Delimitation*, 2.

⁹⁹ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi: Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, 57.

¹⁰⁰ Tanaka, *The International Law of the Sea*, 26-27.

Milletler Cemiyeti tarafından oluşturulan uzmanlar komitesince hazırlanan raporda, normal şartların varlığı dahilinde ortay hat uygulamasının faydalı olacağı sonucuna varılmış ancak hükümetler arasında yaşanan büyük görüş ayrılıkları sebebiyle karasularının genişliğine dair herhangi bir sözleşme kabul edilememiştir.¹⁰¹ Konferans, herhangi bir sözleşme imzalanmadan sona ermiş olsa da ortaya koyduğu belgeler dolayısıyla uluslararası deniz hukuku alanında yapılacak olan diğer kodifikasyon çalışmalarına önayak olmuştur.¹⁰²

2.2.1.2. Birleşmiş Milletler Birinci ve İkinci Deniz Hukuku Konferansları

Devletlerin, karasularının ötesinde kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge gibi alanlara haiz olma çabaları, konuya ilişkin diğer kodifikasyon çalışmalarını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda ikinci girişim, Birleşmiş Milletler bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Uluslararası hukukun kodifikasyonundan sorumlu olan ve BM Genel Kurulu bünyesinde işlev gören Uluslararası Hukuk Komisyonu, mevcut deniz alanları sınırlandırılmasına ilişkin çalışmaların yürütülmesi amacıyla kodifiye çalışmaları yürütülmüştür.¹⁰³

Uzmanlar Komitesi, 1949'da gerçekleştirilen ilk toplantıda uluslararası hukukun kodifikasyonuna ilişkin birçok konuyu üzerine görüşme gerçekleştirmiştir. Deniz hukukuna ilişkin olarak; balıkçılık bölgesi, kıta sahanlığı ve açık deniz rejiminin kodifikasyon konusu olabileceği kararlaştırılmıştır.¹⁰⁴ Komite, bazı üyeler aksine görüş belirtmiş olsa da karasuları ve kıta sahanlığına ilişkin olarak ilgili kıyıları arasında ortay hat çizgisinin kullanılması gerektiğini belirtmiş ancak seyrüsefer ve balıkçılık gibi özel sebeplerin varlığı durumunda farklı bir yöntemin de tercih edilebileceğine dikkat çekerek taslak rapora “özel koşullar, başka bir sınırı haklı çıkarmadıkça” istisnasını dahil

¹⁰¹ Dundua, “Delimitation of Maritime Boundaries Between Adjacent States”, 7. ve Tanaka, *The International Law of the Sea*, 28.

¹⁰² Özman, *Deniz Hukuku I*, 33.

¹⁰³ Dundua, “Delimitation of Maritime Boundaries Between Adjacent States”, 8.

¹⁰⁴ Bkz. United Nations, Yearbook of the International Law Commission, *Summary Records and Documents of the First Session Including the Report of the Commission to the General Assembly*, New York, 1949, 43

etmiştir.¹⁰⁵ Ancak bu istisna, anlaşma metninde “tarihi haklar veya diğer özel durumlar” olarak değiştirilmiştir.¹⁰⁶

Taslak metninin BM Genel Kurulu’na sunulmasını takiben, 1958 yılında Cenevre’de düzenlenen Birinci Deniz Hukuku Konferansı’nda; Karasuları ve Bitişik Bölgeler Sözleşmesi, Açık Denizler Sözleşmesi, Açık Denizlerin Balıkçılık ve Canlı Kaynaklarının Korunması Sözleşmesi ve Kıta Sahaneliği Sözleşmesi olmak üzere dört adet sözleşme kabul edilmiştir. Ayrıca birinci konferansa katılan devletler bu sözleşmelere ek olarak Uyuşmazlıkların Çözümüne İlişkin İhtiyari Protokol’ü kabul etmişlerdir.

Birinci konferansın, denizlerin kullanımına ilişkin birçok kuralı kodifiye edebilmesine rağmen balıkçılık ve karasularının genişliği konusunda bir anlaşmaya varamaması üzerine Genel Kurul tarafından “karasularının genişliği ve balıkçılık sınırlarına ilişkin sorunları daha fazla ele almak amacı ile deniz hukuku üzerine ikinci bir uluslararası tam yetkili temsilciler konferansının toplanması” kararı verilmiştir.¹⁰⁷ 1960 yılında toplanan ikinci konferansın uzlaşma metninde karasuları ve balıkçılık bölgeleri için 6 mil genişlik benimsenmiş ancak konferans, önerinin 1 oy sonucu reddedilmesi nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.¹⁰⁸

2.2.1.3. Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı

Deniz hukukuna ilişkin yürütülen kodifikasyon çalışmaları 1958 Cenevre Konferansları sonucunda birtakım anlaşmalar doğurmuştur. Ancak konferansın bazı eksikliklere sahip olması ve değişen uluslararası konjonktür dolayısıyla üçüncü bir deniz hukuku konferansına ihtiyaç duyulmuştur. Böylece bir “Deniz Hukuku Sözleşmesi” ortaya koymak amacı ile BM Genel Kurulu’nun 17 Aralık 1970 tarihli XXV-2750 sayılı kararı doğrultusunda Üçüncü Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı’nın toplanması kararı alınmıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Dundua, “Delimitation of Maritime Boundaries Between Adjacent States”, 8.

¹⁰⁶ Bkz. Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone 1958, Art. 12, para. 1, United Nations, 2005.

¹⁰⁷ Natalie Klein, *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 14.

¹⁰⁸ Özman, *Deniz Hukuku I*, 35.

¹⁰⁹ Özman, *age.*, 39-40.

Devletleri uluslararası alanda üçüncü bir deniz hukuku konferansı gerçekleştirmeye iten sebepler çeşitli açılardan değerlendirilmektedir. Ancak ortak paydada bazı zorlayıcı unsurlar bulunmaktadır. Cenevre Konferanslarının; karasularının genişliği hususunda kesin bir hükme varamamış olması, karasularında üçüncü devletlere tanınan seyrüsefer hakkının tanımındaki tatminsizlik ve bunların yanı sıra bağımsızlıklarına kavuşan sömürge ülkelerinin siyasi ve ekonomik haklarını gözetmek gayesi ile uluslararası topluma hızla dahil olmaları,¹¹⁰ devletleri bahse konu deniz alanları üzerinde daha kapsamlı ve tatmin edici bir antlaşmaya varmak üzere yeni bir tedvin sürecine itmiştir.

Bağımsızlıklarına yeni kavuşan devletler; az gelişmiş yahut gelişmekte olan devletler olarak tasnif edilmiştir.¹¹¹ Ancak bu devletler, geçmişte oluşumuna katkı sağlamadıkları kuralları reddetmekle beraber kendileri gibi gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki sosyal ve ekonomik farkların adil bir düzenleme ile iyileştirilmesi konusunda ısrarcı olmuşlardır.¹¹² Diğer yandan gelişmiş ülkelerin, deniz tabanında bulunan doğal kaynakları az gelişmiş ülkeler aleyhine kullanacaklarına dair endişe duymuşlardır.¹¹³ Böylece bu devletlerin uluslararası alanda söz hakkına sahip olma ve haklarını gözetme faaliyetleri ile devletlerin yetkisine tabi olan deniz alanları hususundaki belirsiz hükümler, uluslararası alandaki kalıplaşmış eğilimlerin çözülmesi ve bir nevi hukukun güncellenmesi gerekliliğini zorunlu kılmıştır.

Deniz hukukunun hâlihazırdaki kurallarının yenilenmesi ile örf adet kuralına dayalı olan ve henüz örf adet kuralı dahi olmamış birtakım yeni uygulamaların kodifikasyonunu konu alan Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı,¹¹⁴ BM Malta Büyükelçisi Arvid Pardo'nun BM Genel Kurulu'na deniz tabanının, insanlığın ortak mirası olduğuna dair görüş sunmasının ardından¹¹⁵ 1974 yılında Karakas'ta gerçekleştirilen toplantı ile başlamıştır. Takribi olarak 8 yıl süren çalışmalardan sonra Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) ortaya çıkmış ve 1982 yılında devletlerin imzasına açılmıştır.

¹¹⁰ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi: Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, 58-59.

¹¹¹ Özman, *Deniz Hukuku I*, 37.

¹¹² Toluner, *Milletlerarası Hukuk (Giriş, Kaynaklar)*, 59.

¹¹³ Nicholas A. Ioannides, *Maritime Claims And Boundary Delimitation Tensions and Trends in the Eastern Mediterranean Sea*, (New York: Routledge, 2021), 7.

¹¹⁴ Özman, *Deniz Hukuku I*, 40.

¹¹⁵ John Burgess v.dğr., *Law of The Sea: A Policy Primer*, (Massachusetts: Tufts University, 2017), 8.

1982 BMDHS'yi, sınırlandırma hükümleri açısından Cenevre Sözleşmeleri'nden ayıran üç önemli farklılık bulunmaktadır; i) kıta sahanlığı sınırlandırmasında tabi olunan üç kuralda değişikliğe gidilmiştir, ii) sözleşme, bitişik bölgenin nasıl sınırlandırılacağına ilişkin herhangi bir düzenlemede bulunmamış ve dolayısıyla ilgili alanda uygulanacak kural belirsiz kalmıştır, iii) kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırlandırması aynı kurala tabi tutulmuştur.¹¹⁶ Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nde kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin hüküm; kıyıları karşılıklı olan devletlerin öncelikle anlaşma yapmasını, anlaşmanın yahut özel koşulların gerektirdiği sınır ölçütünün yokluğu durumunda ise eşit uzaklık ilkesinin uygulanmasını şart kılmıştır. Buna karşın BMDHS, “hakkaniyete uygun bir çözüm” öngörerek uluslararası hukuka uygun şekilde “anlaşmaya gidileceğini” bildirmiştir.¹¹⁷ Öte yandan BMDHS, bitişik bölgeye ilişkin olarak yalnızca karasuları hattından itibaren 24 mil ölçütünü işlemiş ancak sınırlandırma yöntemine ilişkin herhangi bir kural geliştirmemiştir.¹¹⁸

Münhasır ekonomik bölge kavramı ise ilk kez 1982 BMDHS'de işletilmiş ve kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge uygulamaları sözleşme metninde;

“kıyıları karşılıklı yahut yan yana bulunan devletler, kıta sahanlığı sınırlandırması yaparken hakkaniyete uygun bir çözüm bulmak suretiyle Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesinde hükmedildiği şekilde uluslararası hukuka uygun şekilde bir anlaşma yapacaktır.”¹¹⁹

ifadesi ile aynı kurala tabi tutulmuştur. Sözleşme metninde yer alan ifadeye göre kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmasına ilişkin düzenlenen madde 74(1) ve 83(1), sınırlandırmanın yöntemine dair herhangi bir düzenleme getirmemekte ve bu itibarla uygulama prosedürünü eksik bırakmaktadır. Bununla birlikte “hakça çözüm” ve “anlaşma” unsurlarının beraber kullanılması, devletlerin *jus cogens*'e (buyruk kural) aykırı durum ortaya koymamak kaydı ile adil bir sonuca varmalar dahi

¹¹⁶ Pål Jacob Aesan, “The Law of Maritime Delimitation and the Russian-Norwegian Maritime Boundary Dispute”, (Fridtjof Nansens Institute, 2010), <https://bit.ly/3xEAPc8>.

¹¹⁷ Bkz. Convention on the Continental Shelf [CCS] 1958, Art. 6/1-2, United Nations 2005 ve ayrıca bkz. 1982 BMDHS, mad 83/1.

¹¹⁸ 1982 BMDHS, mad. 33/2

¹¹⁹ 1982 BMDHS, msd. 74/1

birbirleri arasında anlaşma akdetme serbestisi bağlamında çelişki doğurmaktadır.¹²⁰ Nitekim devletler, çıkarları doğrultusunda farklı adalet kavramları geliştirebileceklerdir. “Hakça çözüm” ibaresinin ise oldukça belirsiz kaldığı ve anlaşmazlıkların çözümü noktasında mahkemelere geniş takdir yetkisi bıraktığı söylenebilecektir.¹²¹ Öte yandan sınırlandırmaya ilişkin hüküm, yalnızca “hakça sonuca varmak” amacına binaen anlaşma yapılacağını belirtmiştir. Böylece anlaşmazlık taraflarının, kendi rızaları ile yargı yoluna gidebileceği alternatifi savunulmuştur.¹²² Ancak sınırlandırmaya ilişkin anlaşmazlıkların UAD ve tahkim mahkemelerine götürülmesi eğilimi, içtihat hukukunun deniz sınırlandırmalarındaki önemini ortaya koymaktadır.¹²³

1982 BMDHS'nin geniş bir katılım ve imza başarısına rağmen çeşitli sebepler dolayısıyla sözleşmeye imza koymayan devletler bulunmaktadır. Türkiye, konferans sürecinde önemli çalışmalar yürütmüş ancak sözleşmeye taraf olmayan devletler grubunda yer almıştır. Bu durumun sebebi ise; karasuları üzerinde belirlenen azami 12 mil kuralı olmuştur. Türkiye, konferansın son oturumunda ilgili madde hükmüne ithafen;

“...Türkiye'nin çevrili olduğu kapalı ve yarı kapalı denizler gibi dar denizlerde karasularının, bu denizlerin özel niteliklerini göz önüne almadan ve aynı denize sahildar başka bir devleti, var olan hak ve çıkarlarından yoksun bırakacak şekilde genişletilmesi, hiç şüphesiz hakkın kötüye kullanımının uygulanmasına baş vurmaya gerekli kılan, haksız sonuçlar yaratmaktadır.

Türkiye, karasuları için 12 millik sınırın, uluslararası bir örf ve adet kuralı niteliği kazanmadığı görüşündedir. Bundan da öte, kuralın uygulanmasının hakkın kötüye kullanılmasına yol açtığı durumlarda, uluslararası bir örf ve adet kuralından söz etmek mümkün değildir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki uluslararası örf ve adet, devletlerin rızalarına bağlıdır ve bir devletin, oluşum sürecindeki bir örf ve adete karşı çıkması mümkündür.

Türkiye, Konferansın hazırlık safhasında olduğu kadar, Konferans sırasında da, 12 mil sınırının ısrarlı bir muhalifiydi. Yarı kapalı denizler söz konusu olduğunda, Türk delegasyonunun sunmuş olduğu değişiklikler ve yapmış olduğu beyanlar, Türkiye'nin, bu

¹²⁰ Tanaka, *Predictability and Flexibility in the Law of Maritime Delimitation*, 47.

¹²¹ Dundua, *Delimitation of Maritime Boundaries Between Adjacent States*, 13.

¹²² Aesan, “The Law of Maritime Delimitation and the Russian-Norwegian Maritime Boundary Dispute”, 13.

¹²³ Tanaka, *Predictability and Flexibility in the Law of Maritime Delimitation*, 47.

denizlerde 12 mil sınırını kabul etmeyi istikrarlı ve açıkça anlaşılır şekilde reddettiğini ortaya koymaktadır.

Buraya kadarki mülahazalar çerçevesinde, 12 mil sınırı Türkiye'ye karşı ileri sürülemez...¹²⁴

ifadeleri ile açıklamada bulunmuştur. Açıklama metninde de belirtildiği üzere; herhangi bir uygulama, örf ve adet kuralı olarak ne kadar kabul gördüğünün değeri olmaksızın ilgili kuralı benimsemeye razı olmayan devletler için sorumluluk oluşturmayacaktır. Bu durumun yanı sıra ilk aşamada yalnızca tarafları bağlayan antlaşma ve hükümler, süreç içerisinde çeşitli çıkarlar öngörülmesi yahut hükmün hukuken zorunluluk atfettiğine inanılması sonucunda tüm devletler tarafından benimsenen uluslararası bir örf ve adet kuralının ortaya çıkması da mümkündür.¹²⁵ O halde BMDHS'ye taraf olmayan Türkiye ve diğer devletlerin, hâlihazırda sözleşmeden önce de örf ve adet kuralı olarak varlık gösteren uygulamaları ve sözleşme ile kazandırılması sonucu süreç içinde örf ve adet kuralı haline gelen yeni uygulamaları benimsemesinde sakınca bulunmamaktadır.

2.2.2. Kıta Sahanlığı Kavramı

2.2.2.1. Genel Olarak

Kıta sahanlığı, kıyı devletinin kara ülkesinin deniz altında devam eden doğal uzantısı olarak tanımlanmaktadır.¹²⁶ Denizler, coğrafi olarak kıyıdan itibaren hemen derinleşmez. Bu itibarla her kıyı devleti, farklı jeolojik özellikler dahilinde doğal olarak kıta sahanlığına sahiptir. Bu doğal yapı, eskiden beri coğrafyacılar ve jeologların bilgisi dahilinde iken hukuk ve siyasetin ilgi alanına girmeye başlaması deniz dibindeki doğal kaynaklardan yararlanabilme olanağı ile mümkün olmuştur.¹²⁷ Doğal kaynak zenginliği, kıta sahanlığının yasal statüsünü pratikte önemli bir sorun haline getirmiştir.¹²⁸ Şu hâlde devletlerin münhasır yetkisi altında bulunacak sınırın belirlenebilmesi için kıta

¹²⁴ Konuşma metninin Türkçe çevirisi ve ayrıntılı okuma için bkz.; Aydoğan Özman, *Deniz Hukuku I: Kaynaklar, Kişiler, Nesnelere, Ulusal Deniz Alanları*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2006), 47-54.

¹²⁵ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi: Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, 65.

¹²⁶ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*, 365.

¹²⁷ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi: Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, 196.

¹²⁸ Churchill ve Lowe, *The Law of the Sea*, 121.

sahanlığının hukuksal tanımına ihtiyaç duyulmuştur. Hukuki bir kavram olarak ise ilk kez ABD Başkanı Truman'ın 1945 tarihli bildirisi ile ortaya çıkmıştır.

Truman Bildirisi, ABD karasularına bitişik haldeki doğal kaynakların araştırılması ve işletilmesini konu edinmiş ve hükümet, sınır ölçütü belirlememekle birlikte ABD kıyılarına bitişik halde bulunan kıta sahanlığı üzerinde yetkili olduğunu ilan etmiştir.¹²⁹ ABD'nin tek taraflı olarak ortaya koymuş olduğu bu faaliyet, diğer devletlerin de ilgili alanlar üzerinde münhasıran hak iddia etmelerine sebep olmuştur.¹³⁰ Böylece kıta sahanlığı kavramı, uluslararası hukukun kodifikasyonu sürecine dahil olmuş ve 1958 Cenevre Konferansları akabinde hukuki statü kazanmıştır.

2.2.2.2. Kıta Sahanlığı Kavramının Hukuki Rejimi

Kıta sahanlığı kavramı, ilk hukuki tanımını Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ile almıştır. Kavram, sözleşmenin ilgili hükmünde;

“...(a) sahile bitişik fakat karasularının dışında 200 metre derinliğe kadar olan yahut bu sınırın ötesinde, üzerindeki suların derinliğinin bahse konu alanların doğal kaynaklarının işletilmesine izin verdiği yer; (b) adaların kıyılarına bitişik olan benzer sualtı alanlarının deniz tabanı ve toprak altı”¹³¹

olarak tanımlanmıştır.

İlgili Sözleşme hükmündeki tanımdan anlaşıldığı üzere, kıta sahanlığı kavramı için kaynakların işletilebilirliği kriteri öngörülmüştür. Bununla beraber 200 metre derinlik ölçütü belirlenmiştir. Şu hâlde Cenevre Sözleşmesi, kıta sahanlığı kavramına önemli bir katkıda bulunarak Truman Bildirisi'nde söz edilmeyen dış sınır konusuna açıklık getirmiş¹³² ve aslolan jeolojik tanımın dışına çıkarak yeni bir kazanım yöntemi oluşturmuştur. Bu kriterlerin kabulü ile derinliği 200 metreye ulaşmayan sığ su alanlarına sahip kıyı devletlerinin haklarının saklı tutulması ve diğer yandan deniz

¹²⁹ Kuran, *Uluslararası Deniz Hukuku*, 250.

¹³⁰ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi: Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, 196.

¹³¹ 1958 CCS, art. 1/1

¹³² Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*, 367.

dibinin aniden derinleşmesi sebebiyle dar bir kıta sahanlığına sahip olan devletler ile bu alana doğal olarak sahip olan devletler arasında denge kurmak amaçlanmıştır.¹³³

Cenevre Sözleşmesi, kıta sahanlığı için 200 metre derinlik ve bu derinlikten sonra olanak var ise işletilebilirlik kriterlerini öngörmüştür. Ancak işletilebilirlik ölçütü, teknolojik gelişim dolayısıyla değişime tabidir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak doğal kaynakların işletilmesi konusunda oluşabilecek aşırı iddiaların önüne geçilebilmesi için işletme imkanının bulunduğu ilgili alandaki derinlik kriterinin azami ölçüde sınırlandırılması gerekmiştir.¹³⁴ Şu hâlde Cenevre Sözleşmesi'ni takip eden süreçte gelişen teknolojik imkanlar dolayısıyla yetersiz kalan kıta sahanlığı tanımı, 1982 Sözleşmesi'nde değişime uğramıştır. Anılan sözleşme hükmüne göre kıta sahanlığı;

“Karasularının dışında kıta kenarının dış sınırına kadar yahut bu sınırdan daha az mesafede ise; karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren 200 mil olan alanda, devletin kara ülkesinin doğal uzantısı bütünündeki sualtı alanlarının deniz yatağı ve toprak altlarıdır.”¹³⁵

olarak tanımlanmıştır.

1982 MBDHS, kıta sahanlığında 200 millik bir mesafe ölçütü belirlemiştir. Buna ilaven ise doğal kıta uzantısı 200 mile ulaşmayan devletlere bu mesafeye kadar olan alanda kıta sahanlığına sahip olma hakkı tanırken, bu alanı 200 mil mesafesini aşan devletleri 350 mil mesafe yahut 2500 metre derinlikten itibaren 100 deniz mili ölçütüyle sınırlandırmıştır.¹³⁶ Böylece jeolojik olarak elverişsiz alana sahip olan devletler ile doğal olarak daha geniş alana sahip devletler arasında eşitlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Denizler, tarihi süreçte ulaşım, balıkçılık, taşımacılık gibi alanlarda kıyı devletlerine ekonomik getiriler sağlamıştır. Denizin su kütleindeki bu kaynakların yanısıra deniz yatağı ve toprak altı; mineral yatakları, mercanlar, süngerler gibi çeşitli doğal kaynaklar açısından oldukça zengindir. Bu kaynakların yanı sıra bilhassa II. Dünya Savaşı akabinde değer kazanan petrol ve doğal gaz rezervleri diğer önemli

¹³³ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi: Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, 197.

¹³⁴ Toluner, *age.*, 200.

¹³⁵ 1982 BMDHS, mad. 76/1

¹³⁶ BMDHS, mad. 76/1, 4 ve 5

kaynaklardır. Kıyı devleti, kıta sahanlığının kendisine vermiş olduğu hukuki yetkiler ile bu kaynakları araştırma ve işletme hakkına haizdir. 1982 BMDHS'ye göre bu kaynaklar, deniz yatağı ve toprak altındaki maden kaynakları ve yatağa bütünleşik halde bulunan cansız ya da hareketsiz organizmalardır. Diğer yandan kıyı devleti doğal kaynaklar üzerindeki haklarını kullanırken kıta sahanlığı üzerinde suni ada ve tesisler kurulması konusunda da yetki sahibidir.¹³⁷

Devletler, kıta sahanlığına *ipso facto* ve *ab initio* olarak sahiptir. Dolayısıyla kıyı devletinin, kıta sahanlığı üzerindeki yetkisini kullanmak için herhangi bir ilanda bulunması şartı aranmamaktadır.¹³⁸ Öyleyse ilgili alanların işletilmesine dair oluşturulacak koşullar kıyı devletinin tasarrufundadır. Kıyı devleti, kıta sahanlığı üzerinde her ne kadar münhasır haklara sahip olsa da üçüncü devletler bakımından birtakım kısıtlamalara tabidir. Nitekim kıta sahanlığı, devletin topraklarının bir parçası değildir ve kıyı devletinin bu alan üzerindeki hakları kaynakların araştırılması ve işletilmesi ilkesi ile sınırlıdır.¹³⁹ Şu hâlde kıta sahanlığı üzerindeki sular, açık deniz rejimine tabidir. Kıyı devletinin kıta sahanlığına ilişkin hakları, bu sular ve üzerindeki hava sahasının rejimini etkilemeyecektir.¹⁴⁰ Üçüncü devletler ise kıta sahanlığı üzerinde bulunan açık deniz rejimindeki sulara ve onun hava sahasında seyrüsefer ve uçuş serbestisine sahiptir. Buna ilaven her devlet, kıta sahanlığı üzerinde kablo ve petrol borusu döşeme hakkına haizdir. Kıyı devleti ise üçüncü devletlerin bu hakkına halel getirmeyecektir.¹⁴¹

Esasen açık deniz bölgesinin yatağı olan kıta sahanlığında kıyı devletlerinin yetkili oldukları alanların sınırlandırılması kaçınılmaz olmuştur.¹⁴² Nitekim devletler, deniz yatağı ve toprak altındaki doğal kaynakların ekonomik getirisinin farkına varmış ve bu alanlar üzerinde oluşabilecek aşırı iddiaların engellenmesi gerekmiştir.

Kıta sahanlığının iç sınırı, karasularının dış sınırı itibarı ile başlamaktadır. Buna karşın birden fazla devletin aynı deniz alanını paylaştığı durumlarda dış sınırın belirlenmesi ihtiyacı doğmaktadır. Kıta sahanlığının sınırlandırılması esası, Cenevre Sözleşmesi ve BMDHS'de farklı şekillerde düzenlenmiştir. Şu durumda Cenevre Kıta

¹³⁷ 1958 CCS, art. 5; 1982 BMDHS, mad. 80

¹³⁸ 1958 CCS, art. 2/3; 1982 BMDHS, mad. 77/3

¹³⁹ Churchill ve Lowe, *The Law of the Sea*, 128.

¹⁴⁰ 1958 CCS, art. 3; 1982 BMDHS, mad. 78/1

¹⁴¹ 1982 BMDHS, mad. 79/1 ve 2

¹⁴² Churchill ve Lowe, *The Law of the Sea*, 127.

Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6. maddesinde; karşılıklı kıylara sahip olan devletlerin, aralarında anlaşma yapmak yolu ile sınır belirlemesi, anlaşmanın ve özel koşulların yokluğu durumunda ise eşit uzaklık ilkesinin uygulanmasını hükmetmiştir. Yine aynı maddeye göre; kıyıları yan yana bitişik halde bulunan devletler, aralarında anlaşma yapmalı, anlaşma ve özel koşulların yokluğunda ise sınır, eşit uzaklık ilkesine göre belirlenmelidir. 1982 BMDHS'nin 83. maddesinde, kıyıları karşılıklı yahut yan yana bulunan devletlerin, kıta sahanlıklarını sınırlandırırken UAD'nin 38. maddesinde öngörüldüğü gibi "hakça bir sonuca varmak üzere" "uluslararası hukuka uygun şekilde anlaşmaya varacakları" hükmedilmiştir.

2.2.3. Münhasır Ekonomik Bölge Kavramı

2.2.3.1. Genel Olarak

Münhasır ekonomik bölge (MEB), kıyı devletine, karasuları esas hattından başlayarak 200 mile kadar ulaşan, karasularının ötesindeki su tabakası ile deniz yatağı ve onun toprak altındaki alanda münhasır ekonomik yetkiler veren deniz alanı olarak tanımlanmaktadır.¹⁴³ O halde MEB, özel rejime tabi olan bir açık deniz alanıdır. MEB alanının oluşumu, kıyı devletlerinin, yetkilerini 1945 yılından bu yana denizlere doğru genişletme eğilimine dayanmaktadır.¹⁴⁴

Devletler, balıkçılık faaliyetleri dahilinde birtakım ekonomik kazançlar elde etmek amacıyla denizlerde yetki sahibi olmak istemişlerdir. MEB, başlangıçta gelişmekte olan devletlerin ekonomik gelişimlerine yardımcı olmak amacıyla savunulmuş bir kavramdır.¹⁴⁵ 1945 yılı sonrasında ise Güney Amerika Devletleri'nin ortaya attığı miras denizi kavramı ile 60'lı yıllarda yerleşmeye başlayan balıkçılık bölgesi kavramı, MEB uygulamasının gelişiminde etkili olmuştur.¹⁴⁶

MEB, her ne kadar gelişmekte olan devletlerin kalkınmasına imkan sağlamak amacıyla ortaya çıkmış olsa da gelişmiş devletler de zaman içinde bu kavramı büyük ölçüde benimsemişlerdir.¹⁴⁷ Yakın tarih içtihadında, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı

¹⁴³ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*, 381.

¹⁴⁴ Churchill ve Lowe, *The Law of the Sea*, 133.

¹⁴⁵ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi: Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, 272.

¹⁴⁶ Kuran, *Uluslararası Deniz Hukuku*, 271.

¹⁴⁷ Kuran, *age.*, 272.

öncesinde büyük oranda benimsenen ve uygulanan MEB kavramının 1982 BMDHS'den bağımsız olarak örf ve adet kuralı haline geldiği kabul edilmiştir.¹⁴⁸ Nihayetinde MEB kavramı, Afrika-Asya Hukuk Danışma Komitesi'nin Kenya temsilcisi tarafından ilk defa 1971 tarihli Kolombo toplantısında ortaya atılmış¹⁴⁹ ve yine ilk defa 1982 BMDHS'de işletilerek hukuki rejimine kavuşmuştur.

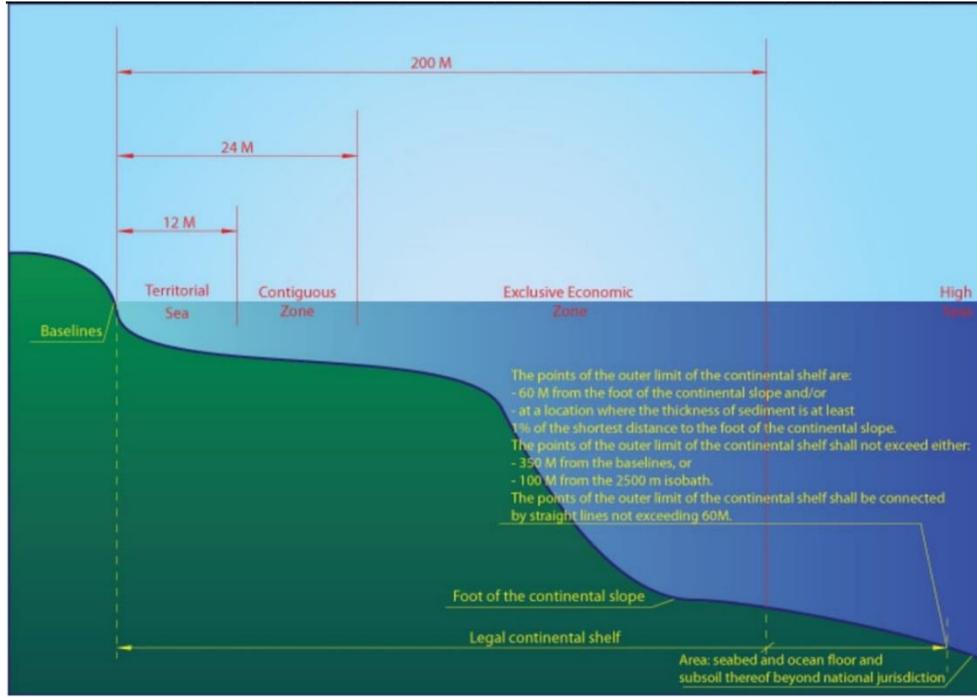
2.2.3.2. Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Hukuki Rejimi

İlk kez 1982 BMDHS'de işletilen MEB kavramı, Sözleşme'nin 57. maddesi uyarınca; karasuları esas hattından itibaren açık denize doğru 200 mil genişlik ile sınırlandırılmıştır. Yine Sözleşme'nin 56. maddesi uyarınca; *“kıyı devleti, MEB olarak anılan deniz yatağı üzerindeki sulara, deniz yatağı ve onun toprak altında canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi ve bu alanların korunması hususunda münhasıran yetkilidir”*. Aynı zamanda kıyı devleti, anılan madde kapsamında MEB üzerinde suni adalar ve tesisler kurarak bilimsel araştırmalar yapma hakkına haizdir. Böylece kıyı devleti, kıta sahanlığı üzerindeki haklarına ek olarak su kütlesi üzerinde de birtakım haklar kazanmıştır. Şu hâlde MEB, kıta sahanlığını ve bu alanın üzerinde kalan su kütlesini kapsamaktadır.

¹⁴⁸ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi: Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, 273.

¹⁴⁹ Kuran, *age.*, 271.

Şekil 2: Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge

Kaynak: United Nations, “Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS)Thecontinental shelf”, <https://bit.ly/3A8fRFk> Erişim Tarihi:12.04.2022

Kıyı devleti, BMDHS’nin öngördüğü şartlar doğrultusunda MEB alanı üzerinde münhasır yetkilere sahiptir. Böylece diğer devletlerin, kıyı devletinin iznine tabi olmadan MEB alanındaki doğal kaynaklar üzerinde araştırma yapmaları yahut bunları işletmeleri mümkün değildir. Ancak yine de diğer devletlerin MEB alanları üzerindeki birtakım hakları saklı tutulmuştur. Sözleşme’nin 58. maddesine göre; “*MEB alanına kıyısı olsun veya olmasın, tüm devletler; kıyı devletinin hak ve çıkarlarını göz önünde bulundurmak suretiyle bu alan üzerinde seyriüsefer, uçuş serbestisi, kablo ve petrol borusu döşeme serbestisine sahiptir*”. Şu hâlde üçüncü devletler, kıyı devletinin yasalarına uymak kaydı ile açık deniz rejimine tabi olan MEB alanında ve onun üstündeki hava sahasında, belirlenen hak serbestisine haizdir.

MEB alanının sınırlandırılması esas, kıta sahanlığının sınırlandırılma esas ile aynıdır. 1982 BMDHS’nin 74. maddesine göre; kıyıları karşılıklı yahut yan yana bitişik olan devletler, MEB alanlarını sınırlandırırken kıta sahanlığı uygulamasında olduğu gibi “hakça bir sonuca varmak üzere” UAD’nın 38. maddesinde öngörüldüğü gibi “uluslararası hukuka uygun şekilde anlaşmaya varacaklardır”. Şu hâlde MEB ve kıta

sahanlığı uygulamasının sınırlandırma usulü aynıdır. Ancak bu iki uygulamanın aynı hükme tabi olması tartışma konusu yaratmıştır. Nitekim deniz yatağı ve onun üzerindeki sular farklı unsurlara sahip olabilmekte ve dolayısıyla MEB ve kıta sahanlığının aynı kural ile sınırlandırılması, iki sınırın tam olarak örtüşeceği anlamına gelmemektedir.¹⁵⁰ Bu durumda ise devletler müzakereye başvuracak ve kıta sahanlığı ile MEB alanına çıkar önceliği tanıyarak ikisi arasında seçim yapacaklardır.¹⁵¹

2.2.4. Genel Sınırlandırma Prensipleri

2.2.4.1. Hakkaniyet Prensipleri ve Hakça Çözüm

Hukuk kuralları, temelde adil sonuca varmak amacını taşımaktadır. Ancak bazen uyumsuzluk durumunda başvurulacak hukuk kuralı, sorunu detaylı şekilde değerlendirmekte yetersiz kalabilmektedir. Bu itibarla ilgili hukuk kuralının direkt olarak uygulanması adil olmayan sonuçlar doğurabilmektedir. Konumuz kapsamında değerlendirilecek olursa deniz alanları, çeşitli açılardan birbirlerinden farklı özelliklere sahiptir. Dolayısıyla deniz alanlarının sınırlandırılmasında tek bir hukuk kuralının uygulanması, her bir deniz alanının kendine özgü kriterlere sahip olması dolayısıyla riskli olacaktır. Şu hâlde adil sonuca varmak üzere diğer yollara başvurmak gerekmektedir.

UAD, Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı Davası'nda eşit mesafe kuralının her durumda uygulanması halinde tutarlı olmayan sonuçlara ulaşılabilceğine ve dolayısıyla devletlerin, sınırlandırmayı gerçekleştirirken tüm koşulları dikkate alarak hakkaniyet ilkelerine dayalı şekilde hareket etmekle yükümlü olduklarına dikkat çekmiştir.¹⁵² Ayrıca Divan, 1984 Maine Körfezi Davası'nda sınırlandırmada kullanılacak hakça ilkelerin her bir alana özel olarak belirlenebileceğini, aksi takdirde aynı kriterlerin kullanılmasının farkı şartlarda farklı sonuçlara sebep olabileceğini vurgulamıştır.¹⁵³

¹⁵⁰ Tanaka, *Predictability and Flexibility in the Law of Maritime Delimitation*, 15.

¹⁵¹ Kuran, *Uluslararası Deniz Hukuku*, 288.

¹⁵² North Sea Continental Shelf, Judgment, I.C.J. Reports 1969, para. 85. İlgili dava, bundan sonraki dipnotlarda "Kuzey Denizi Davası" şeklinde anılacaktır.

¹⁵³ Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Can. V. U.S.), 1984 I.C.J. para. 81, 158. İlgili dava, bundan sonraki dipnotlarda "Maine Körfezi Davası" şeklinde anılacaktır.

Şu hâlde Cenevre Kıta Sahanelığı Sözleşmesi'ndeki "özel şartlar" ibaresinin 1982 BMDHS'de de açıkça belirtilen "hakça sonuç" amacını taşıdığı açıktır.¹⁵⁴ Nitekim Divan, İngiltere-Fransa Davası'nda Cenevre Sözleşmesi'nin ilgili maddesine atıfta bulunarak özel koşullar ibaresini vurgulamış ve hakkaniyet ilkelerine dayalı bir sınırlandırma metodu öngörmüştür.¹⁵⁵ Böylece deniz hukukunun gelişimi sürecinde ortaya çıkan uluslararası antlaşma ve yargı kararlarında defaatle belirtildiği üzere sınırlandırmalar, bölgenin özel koşulları dahilinde hakkaniyete dayalı şekilde yapılmalıdır.

Hakkaniyetin, uyuşmazlıkların çözümü çerçevesinde üç temel işleve sahip olduğu kabul görmektedir; i) uyuşmazlığın çözümünde kullanılacak herhangi bir hukuk kuralının bulunmaması halinde hakime hukuk yaratma yetkisi vermek (*infra legem*), ii) uyuşmazlık durumunda kullanılacak olan hukuk kuralını yumuşatmak ve çözümü hakime bırakmak (*praeter legem*), iii) uyuşmazlığın çözümü için var olan hukuk kuralının uygulamasını durdurmak ve sorunu, olayın özellikleri ve tarafların çıkarlarını gözetmek kaydıyla hakkaniyete uygun çözüme kavuşturmak (*contra legem*).¹⁵⁶ Şu hâlde hakkaniyet, soyut adalet düşüncesinin ürünü olan "hakkaniyet ve nısfet" (*ex aequo et bono*) ve hukuk genel ilkesi haline gelen "hakça ilkeler"¹⁵⁷ olmak üzere iki yönlüdür.

Hakça ilkeler, hukukun içinde olup hukuk kurallarının yetersizliklerini yine hukukun iç mantığı ile gidermeye çalışmaktayken hakkaniyet ve nısfet (*ex aequo et bono*), hukuk dışı bir kavram olarak somut olaya ilişkin toplumsal yetersizlikleri hukuk dışı toplumsal kurallar ve değer yargıları ile gidermek amacını taşımaktadır.¹⁵⁸ Dolayısıyla hakça ilkelere dayalı bir karar alınmak istendiğinde Divan'a özel yetki verilmesi gerekmezken hakkaniyet ve nısfete dayalı kararlar, tarafların özel iznine dayalı şekilde Divan'a yetki vermeyi gerektirmektedir.¹⁵⁹ UAD Statüsü'nün 38/2 maddesinde; tarafların, görüş birliğine varmaları halinde hak ve nısfete dayalı çözüm yoluna gitme

¹⁵⁴ Bkz. CSS, Art. 6, 1982 BMDHS, mad. 74-83.

¹⁵⁵ Case Concerning the Delimitation of Continental Shelf between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the French Republic, 1977-1978, para. 70. İlgili dava, bundan sonraki dipnotlarda "İngiltere-Fransa Davası" şeklinde anılacaktır.

¹⁵⁶ Özman, *Deniz Hukuku I*, 105.

¹⁵⁷ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri I. Kitap*, 13. Bs., (Ankara: Turhan Kitabevi, 2016), 275-276.

¹⁵⁸ Pazarcı, *age.*, 276.

¹⁵⁹ Toluner, *Milletlerarası Hukuk (Giriş, Kaynaklar)*, 62-63.

hakları saklı tutulmuştur. Aynı zamanda Divan, 1982 tarihli Tunus-Libya kıta sahanlığı davasında da ilgili hükme vurgu yapmıştır.¹⁶⁰

2.2.4.2. Coğrafyanın Üstünlüğü İlkesi

Devletlerin, deniz alanlarının sınırlandırılmasından bahsedebilmeleri için öncelikle bir kıyı şeridine sahip olmaları gerekmektedir. Şu hâlde yalnızca kara ülkesine sahip olan bir devlet, deniz alanında egemenlik iddiasında bulunamayacaktır. Nitekim Divan, Kuzey Denizi Davası kararında; coğrafyanın yeniden şekillendirilemeyeceğini ve dolayısıyla denize erişimi olmayan bir devlete kıta sahanlığı verilmesinin hakkaniyete uygun olmadığını belirtmiştir. Sınırlandırmada ilk şart olarak aranan kıyı şeridi, coğrafyanın üstünlüğü ilkesi ile devletin deniz alanındaki egemenlik iddiasının temel kaynağıdır. Bu kavram, 'kara denize hakimdir ilkesi' olarak hukukun içinde gelişim göstermiştir.¹⁶¹

Deniz alanlarının sınırlandırılmasında dikkate alınacak unsurlar çeşitlilik göstermekle beraber coğrafyanın üstünlüğü unsuru diğer unsurların önüne geçmektedir. Öyle ki uluslararası yargı kararlarında da bu ilkeye defaatle atıf yapılmıştır. Çeşitli ifade biçimleriyle anılan coğrafyanın üstünlüğü ilkesi, yargı kararlarında da ortaya koyulduğu üzere sınırlandırmanın temel unsurlarından biridir.

Divan, Maine Körfezi Davası kararında sınırlandırmada coğrafi unsurların ve diğer ilgili koşulların dikkate alınarak hakkaniyete uygun kriterlerin uygulanması gerektiğine vurgu yapmıştır. Şu hâlde hem coğrafyanın üstünlüğü ilkesine hem de hakkaniyete öncelik verilmiştir. Ayrıca Divan, Libya-Malta Kıta Sahanlığı Davası kararında 'kıta sahanlığı ile en ilgili unsurun yeniden şekillendirilemeyecek olan coğrafya unsuru olduğunu' belirtmiştir.¹⁶²

Coğrafya kavramı kapsamında sınırlandırma sürecindeki en önemli unsurlar; kıyı üzerindeki girinti-çıkıntıların oluşturduğu genel kıyı formasyonu ve kıyının

¹⁶⁰ Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya), Judgment, I.C.J. Reports 1982, para. 71. İlgili dava bundan sonraki dipnotlarda "Tunus-Libya Davası" şeklinde anılacaktır.

¹⁶¹ Aesan, "The Law of Maritime Delimitation and the Russian-Norwegian Maritime Boundary Dispute", 4.

¹⁶² Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta), Judgment, I. C.J. Report 1982, para. 47. İlgili dava, bundan sonraki dipnotlarda "Libya-Malta Davası" şeklinde anılacaktır.

uzunluğudur.¹⁶³ Şu hâlde sınırlandırma yapılırken devletin kara ülkesinin büyüklüğü değil, kıyı uzunluğu ve diğer coğrafi faktörlerin dikkate alınması suretiyle hakkaniyete ulaşmak söz konusudur. Nitekim Libya-Tunus Davası'nda Divan; sınırlandırmaya ilişkin esas alınacak alanın kara kütlesi değil, ilgili kıyı şeridi olduğuna karar vermiştir.¹⁶⁴

Ayrıca Gine-Gine Bissau arasında imzalanan deniz sınırlandırma anlaşmasında Mahkeme; devletin deniz alanında iddia koyabileceği hakların kara kütesinin boyutuyla değil, kıyıların uzunluğuyla ilgili olduğunu ve bu itibarla daha küçük kara kütesine sahip bir devletin daha büyük kara kütesine sahip olan diğer bir devlete nazaran daha çok deniz alanı talep edebileceğini belirtmiştir.¹⁶⁵

Demek ki deniz alanlarının sınırlandırılması hususunda dikkate alınması gereken çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Ancak coğrafya unsuru, doğanın yeniden şekillendirilemeyecek olması ve devletin deniz alanı üzerindeki egemenliğinin kaynağı olması noktasında sınırlandırmada dikkate alınacak en önemli unsur olacaktır. Dolayısıyla sınırlandırmada seçilecek olan metodun, ilgili alanın coğrafi yapısına uygun şekilde değerlendirilmesi gerekecektir.

2.2.4.3. Oransallık ve Kapamama Prensibi

Oransallık ve kapatmama prensipleri, içtihatla sınırlandırma yöntemlerine dair yerleşmiş olan diğer prensiplerdendir. Oransallık prensibi, deniz alanlarında yapılacak sınırlandırmada kıyıların ve bahse konu deniz yetki alanının birbirleri arasındaki oranı ifade etmekle birlikte uygulanacak olan metodun sonucunu hakkaniyete uygunluk bakımından değerlendirmeye çalışmaktadır.

Kıta sahanlığı ve MEB kapsamında yapılacak olan sınırlandırma, esasen tarafların kıyı şeridi uzunlukları ile orantılı biçimde tahsis edilmelidir.¹⁶⁶ Tarafların kıyı uzunlukları arasındaki oran, herhangi bir unsur tarafından önemli ölçüde değiştirilmemelidir.¹⁶⁷ Zira bu durumda hakkaniyetin önü kesilmiş olacaktır. Şu hâlde

¹⁶³ Yücel Acer, "Doğu Akdeniz'de deniz Alanlarının Sınırlandırılması ve Türkiye," 87.

¹⁶⁴ 1982 tarihli Tunus-Libya Davası, parag. 40.

¹⁶⁵ Case Concerning the Delimitation of the Maritime Boundary between Guinea and Guinea-Bissau Decision, 1985, para. 119.

¹⁶⁶ Thomas Cottier, *Equitable Principles of Maritime Boundary Delimitation*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 542.

¹⁶⁷ Yücel Acer, "Ege Kıta Sahanlığı Sorununda Türkiye'nin Hukuki Durumu: Uluslararası Yargı Kararları Işığında Bir Değerlendirme", *Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel*, Cilt: 8, Sayı: 4, (Kış 2002): 206.

oransallık prensibi, sınırlandırmadaki fiziksel rolü ile hakkaniyete hizmet etmesi bakımından işlevini açıkça ortaya koymaktadır.

Sınırlandırma sürecinde ilgili tarafların kıyı şeritleri coğrafi olarak birtakım farklılıklar gösterebilmektedir. Kıyıların girintili çıkıntılı olması, birbirlerine yakın kıyı şeridinde sahip olan taraflar arasında birtakım ihtilaflar doğurabilmektedir. Nitekim Kuzey Denizi Davası'nda içbükey ve dışbükey kıyıların varlığı sebebiyle taraflardan birine önemli ölçüde farklı hakların tanınması kabul edilemez bir durum olarak ifade edilmiştir.¹⁶⁸ Böylece oransallık, mevcut haksız durumu düzeltmek amacıyla kullanılan bir faktör olmuştur. Ayrıca Divan, İngiltere-Fransa Davası'nda; oransallığın tüm davalarda geçerli olamayacağına fakat bilhassa içbükey kıyıların sınırlandırılması için uygun olduğuna ve sınırlamanın hakkaniyetli olup olmadığının değerlendirilmesi açısından dikkate alınması gerektiğine karar vermiştir.¹⁶⁹

Oransallık prensibi, tarafların kıyı uzunlukları ve deniz yetki alanları arasındaki oranın ölçümü ve hakkaniyete uygunluğunu denetlemekle birlikte sınırlandırma işleminde karşılıklı kıyıların oranı ve uygulanacak yöntemin belirlenmesinde dikkate alınacak olan ilgili unsur olmaktadır. Nitekim Grönland-Jan Mayen Davası'nda, tarafların ilgili kıyıları arasındaki uzunluk farkının oldukça önemli olduğu ve sınırlandırma sürecinde bu durumun göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir.

Oransallığa benzer özellikteki diğer bir prensip ise kapatmama prensibidir. Sınırlandırma, tarafların ihtilaflı deniz alanı üzerindeki iddialarının çakışması yahut bu durumun ihtimali ile ortaya çıkmaktadır. Böylece kapatmama prensibi, devletin kıyıya yakın deniz alanlarının diğer devletlere bırakılmasını yahut bu devletler tarafından suistimal edilmesini önleme amacını taşımaktadır. Şu hâlde kapatmama prensibinin devletin kıyıya yakın deniz alanlarına ulaşımının önünü kesmemek olduğu söylenebilecektir.

Kapatmama prensibinin kullanımı, kıta sahanlığı genişliğinin mesafe yahut doğal uzantı esasına göre belirlenmesi noktasında farklı şekilde işletilmiştir. Kıta sahanlığı genişliğinin belirlenmesinde doğal uzantı esaslı söz konusu iken her bir devletin, kara ülkesinin doğal uzantısı boyunca kıta sahanlığına sahip olması gerektiği

¹⁶⁸ 1969 tarihli Kuzey Denizi Davası, parag. 91.

¹⁶⁹ 1977-1978 tarihli İngiltere-Fransa Davası, parag. 99.

kabul edilmiştir.¹⁷⁰ Buna karşın kıta sahanlığının genişliğinin belirlenmesinde mesafe esasının kabulü ile sınırlandırma çizgisinin devletin kıyıya yakın deniz alanlarının önünü kapatmaması gerektiği kabul edilmiştir.¹⁷¹ Maine Körfezi Davası'nda; 'taraf devletlerin kıyılarının herhangi bir kesintiye uğramasının mümkün olduğunca önlenmesi' ifadeleri yer almıştır.¹⁷² Şu hâlde kapatmama ilkesi, ilk olarak doğal uzantının kapatılmaması üzerine uygulanmaya başlanmış sonrasında ise deniz uzantısının ve kıyılarının kesilmemesi şeklini almıştır.¹⁷³

Oransallık ve kapatmama prensipleri, uygulanması zorunlu prensipler değildir. Kara ülkesinin doğal uzantısının ve kıyı şeridinin kapatılmasını mutlak şekilde önlemek her durumda hakkaniyete ulaşmayacaktır. Nitekim bölgedeki coğrafi unsurlar, diğer ilgili prensiplerin uygulanmasını gerektirecektir. Şu hâlde oransallık ve kapatmama prensipleri, sınırlandırmada kullanılacak ilgili unsurlara ne derecede etki tanınacağını genel düzeyde belirleyen prensipler olarak değerlendirilmelidir.¹⁷⁴

2.2.4.4. “Kara Denize Hakimdir” Prensibi

Devletlerin, deniz alanları üzerinde egemen haklar kullanabilmelerinin ön koşulu denize açılan bir kıyı yüzüne sahip olmalarıdır. Diğer bir deyişle, denize kıyısı bulunmayan bir devlet, denizler üzerinde herhangi bir hak iddiasında bulunamayacaktır. Denize kıyısı bulunan devlet ise ilgili deniz yetki alanındaki haklarına kara ülkesi aracılığı ile sahiptir. Şu hâlde kıyı devleti, kıta sahanlığı üzerindeki haklarına kara ülkesinin doğal uzantısı ile erişmiştir. Böylece 'kara denize hakimdir' prensibinden bahsedilebilecektir. Deniz alanındaki hakimiyetin ifadesi olan 'kara denize hakimdir' prensibi, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasının ardındaki düşünceyi yansıtmaktadır.¹⁷⁵

Libya-Malta Davası'nda Divan, 'devletin, kıta sahanlığı üzerindeki hakları kara kütesinden değil, bu kütle üzerindeki egemenlik hakkından doğmaktadır ve bu karasal

¹⁷⁰ Bkz. Kuzey Denizi Davası, para. 85 ve Arbitration between Barbados and the Republic of Trinidad and Tobago, relating to the delimitation of the exclusive economic zone and the continental shelf between them, decision of 11 April 2006, para. 232.

¹⁷¹ Acer, "Doğu Akdeniz'de deniz Alanlarının Sınırlandırılması ve Türkiye", 90.

¹⁷² 1984 tarihli Maine Körfezi Davası, parag. 157.

¹⁷³ Nesrin Singil, "Kıta Sahanlığının Sınırlandırılmasında Orantılılık İlkesinin Rolü" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020), 46.

¹⁷⁴ Acer, "Doğu Akdeniz'de deniz Alanlarının Sınırlandırılması ve Türkiye", 91.

¹⁷⁵ Cottier, *Equitable Principles of Maritime Boundary Delimitation*, 527.

egemenlik, denize açılan kıyılar aracılığı ile kıta sahanlığı haklarını hayata geçirmektedir' ifadelerine yer vermiştir.¹⁷⁶ Şu hâlde karanın deniz üzerindeki hakimiyetini kullanması 'kıyı yüzü aracılığı' ile mümkün olmaktadır. Yani devletin deniz yetki alanları üzerindeki hakkını kullanmasını sağlayan unsur, kıyı yüzü olmaktadır. Nitekim Kuzey Denizi Davası kararında 'kara ülkesi, devletin deniz uzantıları üzerindeki haklarının yasal kaynağıdır' ifadesi kullanılmıştır.¹⁷⁷ Yine Tunus-Libya Davası'nda, 'devletin kıyılarının, kendisine bitişik olan denizaltı alanları üzerinde belirleyici unsur olduğunu' ifade etmiştir.¹⁷⁸

Şu hâlde devletler, deniz yetki alanları üzerindeki haklarını kara ülkeleri ve kara ülkelerinin deniz bakan kıyıları aracılığı ile kullanmaktadır. Demek ki kıyı hattına bağlanmayan kara kütlelerinin, denizlerdeki yetki alanlarının kullanılmasına dair bir etkisi olmayacaktır. Bu durumda kıyı hattının gerisinde kalan kara kütlesi, deniz yetki alanlarının belirlenmesinde dikkate alınması gereken herhangi bir ilgili unsur rolüne sahip değildir. Nitekim Divan'ın 'kıyının gerisindeki kara kütlesi hiçbir zaman kıta sahanlığı haklarına sahip olmanın bir temeli olamaz' şeklindeki ifadesi ilgili durumu destekler nitelik taşımaktadır.¹⁷⁹

2.2.4.5. Adaların Sınırlandırmadaki Rolü

1982 BMDHS'nin 121/1 maddesinde "*etrafı sularla çevirli olan ve sular yükseldiğinde su üstünde kalan, doğal şekilde meydana gelmiş olan kara parçası*" olarak tanımlanan ada, doğal bir coğrafi unsur olarak deniz alanlarının sınırlandırılmasında rol oynamaktadır. Yine aynı maddeye göre; adalar, insan yaşamına elverişli olmak ve kendine ait ekonomik bir yaşama sahip olmak kaydı ile kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeye sahip olabilmektedir. Şu durumda insan yaşamına ve ekonomik faaliyetlere elverişsiz durumda bulunan kayalıklar deniz yetki alanlarına sahip olamayacaktır.

Adalar, deniz alanlarının sınırlandırılmasında sahip oldukları etkiler bakımında üç farklı coğrafi konuma ayrılmalıdır; i) sınırlandırmada ilgili tarafların kıyıları arasında

¹⁷⁶ 1985 tarihli Libya-Malta Davası, parag. 49.

¹⁷⁷ 1969 tarihli Kuzey Denizi Davası, parag. 96.

¹⁷⁸ 1982 tarihli Tunus-Libya Davası, parag. 73.

¹⁷⁹ 1985 tarihli Libya-Malta Davası, parag. 49.

kendi anakarasına daha yakın konumda bulunan ‘doğru taraftaki adalar’, ii) sınırlandırmada ilgili tarafların anakaraları arasındaki eşit uzaklık çizgisi üzerinde yahut bu çizginin yakınında bulunan adalar, iii) sınırlandırmada ilgili tarafların kıyıları arasında diğer devletin anakarasına daha yakın konumda bulunan ‘ters taraftaki adalar’.¹⁸⁰

Adaların, ilgili tarafların arasında buldukları konum, sınırlandırma sürecinde birtakım ihtilaflara sebep olabilmektedir. Nitekim dar deniz alanlarında adalara anakaralar oranında eşitlik tanınması durumunda başka bir devletin kara ülkesine tanınan hakların kısıtlanması yahut tamamen ortadan kalkması söz konusu olabilecektir.¹⁸¹ Bu durumda adaların, ilgili devletler yahut Mahkeme tarafından tamamen veya kısmen dikkate alınması yahut göz ardı edilmesi gerekmektedir.¹⁸² Aksi durumda ters tarafta bulunan adalara tam etki verilmesi sınır çizgisinde bozulmalar meydana getirmek kaydı ile hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurabilecektir.

Adalar, genel kıyı düzeninin ayrılmaz bir parçası ise sınırlandırmada anakara ile eşit düzeyde ele alınmakta ve tam etki verilmektedir ancak genel kıyı düzenine zıt şekilde coğrafi özellik gösteriyorsa önemsiz sayılarak kısmi etki verilmekte yahut tamamiyle göz ardı edilmektedir.¹⁸³ şu durumda adalar ya sınırlandırma sürecinde anakara oranında etkiye sahip olacak ve sınır hattının belirlenmesinde aktif rol alabilecek ya da kısmen etkili veya tamamen etkisiz sayılarak sınırlandırmanın yönünü belirlemede pasif kalacaklardır.

Uluslararası yargı kararlarında adalara konumları ve özellikleri bakımından farklı etkiler verilmiştir. Nikaragua-Honduras Davası’nda, karşı karşıya bakan adalar arasında herhangi bir “özel durum” olmadığı kanaatine varılmış ve adalara tam etki verilmiştir.¹⁸⁴ Eritre-Yemen Davası’nda ise Mahkeme, el-Tayr ve el-Zubayr adalar

¹⁸⁰ Yücel Acer, “Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku”, *Doğu Akdeniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*, Der. Sertaç Hami Başeren, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, No:608, 2013), 318.

¹⁸¹ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi: Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, 71.

¹⁸² Dunduda, *Delimitation of Maritime Boundaries Between Adjacent States*, 60.

¹⁸³ Dundua, *ibid.*, 61.

¹⁸⁴ Case concerning territorial and maritime dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v. Honduras), 2007, para. 304.

grubunun Yemen'in anakara kıyılarının bölünmez bir parçası olmadığı ve dolayısıyla sınır hesaplamalarında dikkate alınmamaları gerektiği sonucuna varmıştır.¹⁸⁵

2.3. Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Sorununda Tarafların Görüş ve Uygulamaları

2.3.1. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Görüş ve Uygulamaları

GKRY, iç hukukunda 12 mil genişliğinde karasuyu ve 200 metre derinlik yahut işletilebilirlik esasına dayalı olarak kıta sahanlığı düzenlemiş ve BM'ye tescil ettirmiştir.¹⁸⁶ İlgili kanun metninde, aksi kararlaştırılmadıkça Kıbrıs kıyılarının karşısında bulunan devletler ile kıta sahanlığı sınırı belirlenirken orta hat esasına bağlı kalınacağı bildirilmiştir. Öte yandan GKRY Başsavcılığı, 1972 tarihinde 200 metre derinliği aşan denizaltı alanları Kıbrıs'ın doğal kıta uzantısını oluşturduğu takdirde GKRY'nin ilgili alanlar üzerinde kıta sahanlığına sahip olabileceğini öngören bir bildiride bulunmuştur.¹⁸⁷

2001 yılı itibarı ile Doğu Akdeniz'de keşfedilen petrol ve doğal gaz rezervlerinin önemli bir miktarı, Kıbrıs Adası civarında yer almaktadır. GKRY, birinci bölümde ayrıntılı biçimde aktarıldığı üzere Kıbrıs Adası'nın tek varisi olarak hareket etmekte ve uluslararası alanda da aynı ölçüde kabul görmektedir. Şu hâlde Ada'da varlık iddiasında bulunan bir devlet yapısı olarak bahse konu enerji rezervleri üzerinde tek başına hak sahibi olmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla bölgedeki diğer aktörlerle diplomatik ilişkiler geliştirmeye başlamıştır.

GKRY'nin, Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununda birtakım fiili etkileri bulunmaktadır. İkili diplomatik ilişkiler bağlamında ilk adım olarak 2003 yılında ilan edilen MEB'den bahsetmek gerekmektedir. GKRY, 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır ile karşılıklı anlaşmaya dayanan bir MEB ilanında bulunmuş ve anlaşma metnini BM'ye tescil ettirmiştir.¹⁸⁸ Anlaşma metnine göre iki taraf arasındaki sınır, ortay hat esasına göre belirlenmiştir. GKRY, Mısır ile imzalamış olduğu MEB antlaşması

¹⁸⁵ Award of the Arbitral Tribunal in the second stage of the proceedings between Eritrea and Yemen (Maritime Delimitation), 1998, para. 147.

¹⁸⁶ İlgili metin için bkz. <https://bit.ly/3y6sbEI> , Erişim Tarihi: 23.11.2021.

¹⁸⁷ Bkz. <https://bit.ly/3zSdPcw> , Erişim Tarihi: 23.11.2021.

¹⁸⁸ Bkz. <https://bit.ly/3bjaF7q> , Erişim Tarihi: 23.11.2021.

hakkında Uluslararası Hidrografi Örgütü'nün el kitabındaki buyruk metodlara uymuş olduklarını ve sınır çizgisi belirlenirken üçüncü devletlerin haklarına halel getirmekten kaçındıkları iddiasında bulunmuştur.¹⁸⁹

2003 yılında imzalanan GKRY-Mısır MEB antlaşmasının Mısır açısından birtakım kayıplar doğurduğu belirtilmektedir. Konuya ilişkin olarak GKRY Ticaret, Sanayi ve Turizm Bakanı Rolandis'in Mısır ile imzalanan antlaşmanın ortay hatta dayanmasının önemine değinerek GKRY'nin, sahip olduğu alanın dört katını kazandığını ifade etmesinin üzerine Mısır yetkili organları tarafından antlaşmanın iptali için çalışmalar başlatılmış ancak herhangi bir sonuca varılamamıştır.¹⁹⁰

Böylece GKRY'nin, hakkaniyet prensiplerine aykırı biçimde deniz yetki alanı kazandığı söylenebilecektir. Nitekim coğrafyanın üstünlüğü ve oransallık ilkeleri kapsamında incelenecek olursa, GKRY'nin kıyı uzunluğu ile Mısır kıyıları karşısındaki belirgin fark görülecektir. Ancak nihayetinde ilgili antlaşma, iki kıyıdaş aktörün açık iradesi ile gerçekleştirilmiştir.

Kıbrıs meselesi kapsamında başlatılarak 2002-2008 Annan Planı sürecinde gerçekleştirilen bu faaliyet ile birlikte Doğu Akdeniz deniz yetki alanları sınırlandırılmaya yahut diğer bir ifade ile paylaşılmaya başlamıştır. Nitekim takip eden süreçte GKRY-Lübnan (17 Ocak 2007) ve GKRY-İsrail (17 Aralık 2010) arasında MEB sınırlandırma antlaşmaları imzalanmıştır. GKRY-Lübnan MEB antlaşması her ne kadar Türkiye'nin diplomatik çabaları sonucu Lübnan iç hukukunda onaylanmamış olsa da Lübnan, 2010 yılında enerji rezervlerinin araştırılması için kendi deniz yetki alanlarını belirleyen bir yasa çıkarmış ve BM'ye tescil ettirmiştir.¹⁹¹

Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz üzerinde yürüttüğü politikanın ekonomik alt yapılı olduğu söylenebilecektir. Nitekim 2008 finans krizinin ardından ekonomik bunalımlar yaşanmış ve GKRY, Yunanistan ile birlikte ekonomik krize sürüklenmiştir.¹⁹² Şu hâlde Doğu Akdeniz'de varlığından söz edilen enerji rezervleri, GKRY'nin Doğu Akdeniz siyasasına büyük ölçüde yön vermeye başlamıştır. Zira uluslararası ilişkilerin

¹⁸⁹ Başeren, *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, 14.

¹⁹⁰ Cihat Yayıncı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020), 39.

¹⁹¹ Bkz. <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/LBN.htm>, Erişim Tarihi: 27.11.2021.

¹⁹² Deniz İstikbal-Hacı Mehmet Boyraz, "Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi Politik Bir Yaklaşım", *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, (Aralık 2019): 74.

temel aktörü olan devletler nezdinde önemli bir güç unsuru haline gelen enerji, GKRY için hem ekonomik hem de bölge jeopolitiği kapsamında stratejik fırsatlar vadetmektedir.

GKRY, 2007 tarihinde kabul ettiği yasa ile 13 adet petrol arama ruhsat sahası belirlemiştir. Toplam yüzölçümü 70.000 km² ¹⁹³ olan 13 parseldeki ruhsatlandırma çalışmalarının birinci turu 2008 yılında Amerikan merkezli Noble Energy firmasına ruhsat verilmesi ile başlamıştır. 12 numaralı saha, 3 yıllık bir süre için Amerikan Noble Energy firmasına ihale edilmiştir.¹⁹⁴ Afrodit olarak anılan saha, bölgedeki en önemli ruhsat sahası olarak ön plana çıkmıştır. Takip eden süreçte ise 12 numaralı sahaya Royal Dutch Shell ve İsrail merkezli Delek ve Avner şirketleri ortak edilmiştir.¹⁹⁵ Nitekim Afrodit sahası, İsrail'in önemli bir rezerv bölgesi olan Leviathan sahası ile bitişik haldedir.

Ruhsatlandırma çalışmalarının ikinci turuna 2012'de başlanmış ve 2, 3 ve 9 numaralı sahalar için İtalya merkezli ENI ve Güney Kore merkezli KOGAS'a; 10 ve 11 numaralı sahalar için ise Fransa merkezli Total'e yetki verilmiştir.¹⁹⁶ Üçüncü tur çalışmalarda ise 2016 yılında 6 ve 8 numaralı sahalar için italyan ENI ve Fransız Total; 10 numaralı saha için ise Amerikan Exxon Mobil ve Katar merkezli Qatar Petroleum'a ruhsat verilmiştir.¹⁹⁷

Böylece GKRY, MEB olarak ilan ettiği alana uluslararası şirketleri de dahil ederek enerji arama ve ruhsatlandırma faaliyetlerini günümüze kadar sürdürmüştür. Şu halde ekonomik nedenler dolayısıyla Doğu Akdeniz'e eğilim göstermeye başlayan GKRY, uluslararası şirketleri ve beraberinde menşei ülkelerini sahaya dahil ederek meseleyi hem bölge dışına taşımış hem de siyasallaştırmıştır. Nitekim bu faaliyetleri ile, hâlihazırda çözümsüz seyir alan Kıbrıs sorunu karşısında kendi elini güçlendirme ve hem uluslararası alanda hem de bölge nezdinde meşruiyetini sağlamlaştırma hedefi gütmektedir.

¹⁹³ Kuran, *Uluslararası Deniz Hukuku*, 296.

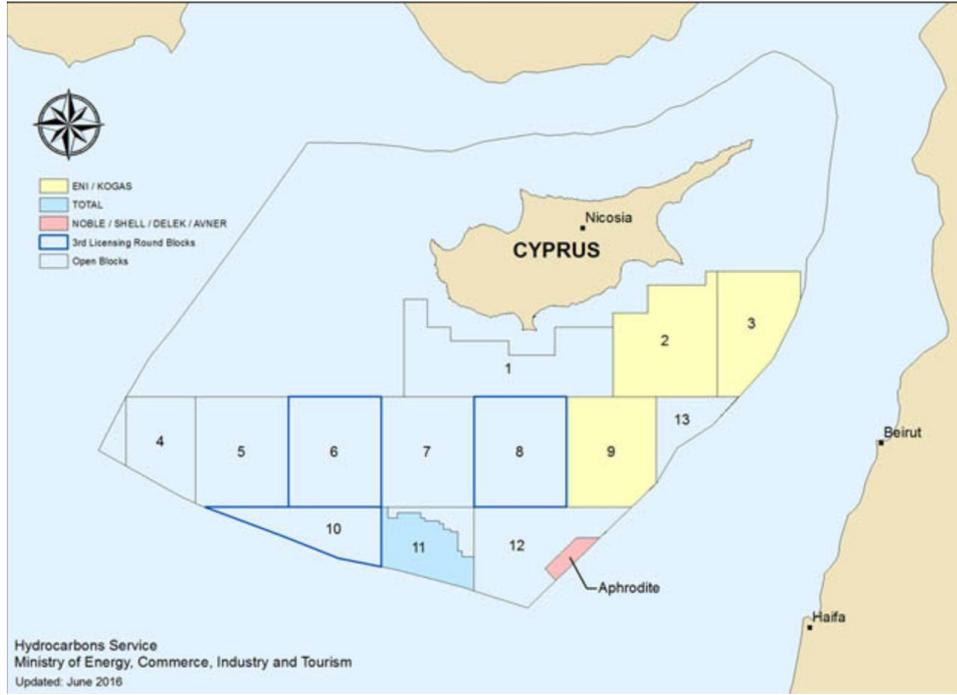
¹⁹⁴ Ministry of Energy, Commerce, Industry and Tourism of Cyprus (mcit.gov.vy), "1st Licensing Round", Erişim Tarihi: 26.11.2021, <https://bit.ly/3QBx4Nb>

¹⁹⁵ Deloitte, "Oil and Gas in Cyprus: Where Potential Lies", (Deloitte Limited, 2018), s. 6.

¹⁹⁶ Ministry of Energy, Commerce, Industry and Tourism of Cyprus (mcit.gov.vy), "2nd Licensing Round", Erişim Tarihi: 26.11.2021, <https://bit.ly/3zS2rNx>

¹⁹⁷ Ministry of Energy, Commerce, Industry and Tourism of Cyprus (mcit.gov.vy), "2nd Licensing Round", Erişim Tarihi: 26.11.2021, <https://bit.ly/3N2q9K8>

Harita 2 GKRY'nin Ruhsat Verdiği Sahaları ve Enerji Şirketlerini Gösteren Harita

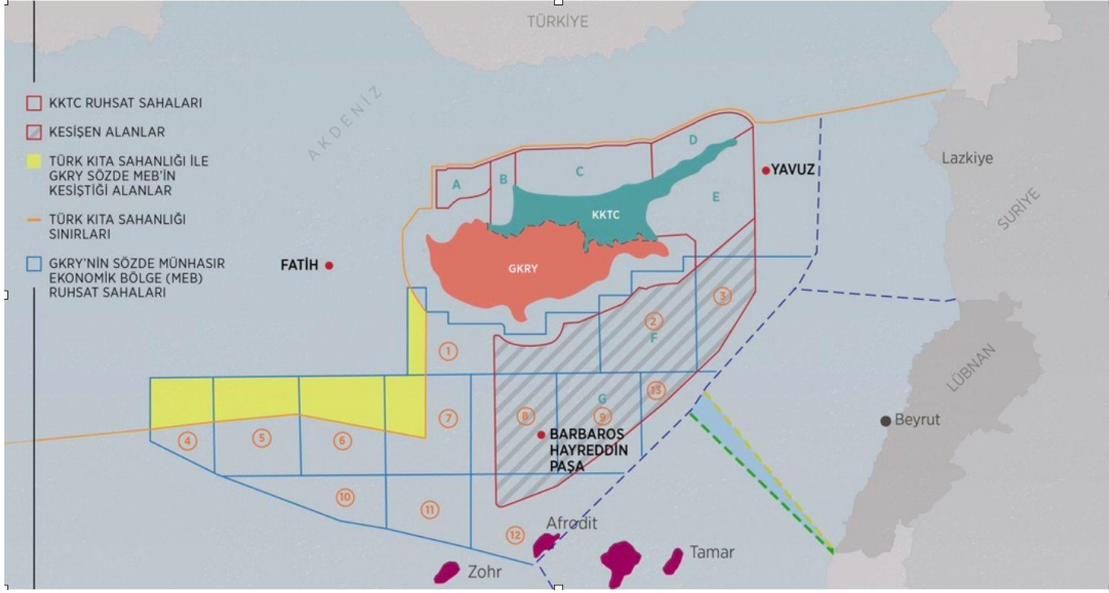

Kaynak: Ministry of Energy, Commerce, Industry of Cyprus, [Licensing | Hydrocarbons Service \(meci.gov.cy\)](http://licensing.meci.gov.cy), Erişim Tarihi: 26.11.2021

Kıbrıs Adası, taraflar birbirlerini resmen tanımıyor olsa da iki farklı devlet yapısına ev sahipliği yapmaktadır. Şu hâlde GKRY'nin yetki alanı olarak ilan ettiği deniz alanlarında birtakım ihtilaflar bulunmaktadır. Nitekim GKRY'nin ilan etmiş olduğu 13 ruhsat sahasının bir bölümünde KKTC'nin de hakları bulunmakta ve yine bu alanlardan beş tanesi Türk kıta sahanlığına taşmaktadır.¹⁹⁸ Şekil 3'de görüleceği üzere GKRY, kesişen alanlarda ruhsatlandırma çalışması yapmış ve uluslararası şirketler bu bölgeler üzerinde araştırma faaliyetleri gerçekleştirmiştir.

¹⁹⁸ Başeren, *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, 13.

Harita 3: GKRY'nin ihtilafli alanlarda yaptığı ruhsatlandırma çalışmaları

Kaynak: *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/14873#!> Erişim Tarihi: 16.11.2020

2.3.2. Yunanistan'ın Görüş ve Uygulamaları

Yunanistan, Doğu Akdeniz'e doğrudan kıyısı bulunmamasına rağmen deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununa taraf olmuş bir aktördür. Yunanistan'ın ilgili soruna taraf olduğu iddialarının temeli ise bölgede konuşlu halde bulunan Yunan adalarının varlığıdır. Nitekim Yunan anakarasına oldukça uzak bir konumda bulunan Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis Adası, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'e çıkışını sağlamaktadır. Ege Denizi'nde 6 mil karasuyu uygulamasına sahip olan¹⁹⁹ Yunanistan, 1958 Cenevre Sözleşmeleri ve 1982 BMDHS'ye taraf olmuş bir aktördür. Böylece iç hukukuna yerleşmiş olan ilgili sözleşmeler, Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesinde başvuracağı birincil kaynaklar olacaktır.

Yunanistan'ın genel seyirdeki Doğu Akdeniz politikası, ortay hat yöntemi kullanmak suretiyle Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis Adası'na deniz tam yetki tanımaya çalışmak yönündedir. Bilhassa Türk kıyıları önünde serili olan Meis Adası, ilgili sorun kapsamında ön plana çıkmaktadır. Zira Türk kıyılarına yalnızca 2 km uzaklıkta bulunan ada, Yunan anakarasına takribi olarak 580 km uzaklıktadır. Şu hâlde sınırlandırma sürecinde Meis Adası'na tam etki tanımak, Türkiye'nin haklarına hâlel

¹⁹⁹ Bkz. <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/GRC.htm>, Erişim Tarihi: 28.11.2021.

getirecektir. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında dikkate alınması gereken uluslararası hukuk kurallarına yukarıda değinmiştik. Bu itibarla adalara verilecek olan etkinin bölge nezdinde değerlendirilmesi gerekliliği doğmaktadır.

Yunanistan, bahsi geçen adalar hattının güneyinde Türkiye'nin kıta sahanlığı haklarını elinden almaya yönelik bir anlayış oluşturmak istemektedir.²⁰⁰ Böylece Türk kıyılarına yalnızca 2 km mesafede bulunan Meis Adası'na kıta sahanlığı kapsamında tam etki tanımayı hedeflemektedir. Ancak bunun gerçekleşmesi durumunda açıkça hakkaniyete ters düşecek durumlar meydana gelebilecektir.

Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'e bakan Girit, Rodos, Kerpe, Kaşot ve Meis adalarını coğrafi konum olarak “yanlış tarafta kalan adalar” şeklinde nitelendirmek gerekmektedir.²⁰¹ Nitekim adaların konumları bu gerekçenin sebebini açıklar niteliktedir. Öte yandan hakkaniyet prensipleri açısından değerlendirildiğinde, dar deniz alanlarında yer alan adalara anakaralar oranında yetki tanınması, diğer devletlerin haklarını kısıtlayıcı yahut tamamen ortadan kaldırıcı etki doğurabilecektir. Doğu Akdeniz'in dar bir deniz alanı olduğu göz önünde bulundurulduğunda ise Yunan adalarının yanlış tarafta kalan adalar olarak tanımlanarak kısıtlı etkiye tabi tutulması, hakkaniyete aykırı bir durum oluşturmayacaktır.

Adalar nezdinde belirlediği politikayı işletmeye çalışan Yunanistan, bu minvalde birtakım diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Bunlardan en önemlisi ise Mısır ile MEB antlaşması imzalamak üzere başlattığı diyalogtur. 2005 yılı itibariyle deniz alanlarının karşılıklı sınırlandırılması üzerine görüşmelere başlayan Yunanistan-Mısır ikilisi, nihayet 6 Ağustos 2020 tarihinde bir MEB sınırlandırma antlaşması akdettiklerini duyurmuşlardır. Ancak sınırlandırma yapılacak alanda Türkiye gibi üçüncü devletlerin varlığı, antlaşmanın imzalanması sürecinde hukuki ve siyasi zorluklar meydana getirmiş ve Mısır, Türk-Yunan ihtilafına dahil olmaktan çekinmiştir.²⁰² Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias, antlaşmanın imzalanması sonrasında konuya ilişkin olarak; “*Uluslararası hukuka uygun biçimde akdedilen bu antlaşma, adalarımızın kıta sahanlığı ve MEB üzerindeki etkisini ve hakkını yeniden teyit etmekte ve*

²⁰⁰ Başeren, *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, 6.

²⁰¹ Acer, “Doğu Akdeniz’de deniz Alanlarının Sınırlandırılması ve Türkiye”, 99.

²⁰² Constantinos Yiailourides, (Ejil:Talk!), “Part I: Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone” (30.11.2021.).

kutsallaştırmaktadır” ifadelerine yer vermiştir.²⁰³ Şu hâlde ilgili antlaşma, Yunanistan’ın adalara tam yetki tanınması gerektiğine ilişkin iddiaları ve amaçlarına kısmen de olsa kanıt oluşturur niteliktedir.

Antlaşmada belirlenen sınır incelendiğinde; Girit ve Rodos adalarına sınırlı etki verildiği, Meis Adası’nın tamamen yok sayıldığı ve antlaşma kapsamında Yunanistan tarafında kalan MEB alanının 28 Kasım 2019 tarihinde imzalanan Türkiye-Libya Antlaşması ile Türkiye tarafında kalan deniz alanının bir kısmını ihlal ettiği görülmektedir.²⁰⁴ Bu durumda Yunanistan’ın ortay hat yöntemini kullanarak adalara tam yetki verme amacı ile Yunanistan-Mısır MEB antlaşması sonucu varılan nokta örtüşmemektedir. Nitekim antlaşma sonrası yapılan açıklamada adalara gereken etkinin verildiği belirtilmişti. Ancak antlaşma kapsamında belirlenen sınırın Yunanistan’ın söylemlerindeki ortay hay metoduna dayalı şekilde düzenlenmediği açıkça görülmektedir.

Yunanistan’ın, Doğu Akdeniz’de bulunan adaları aracılığı ile birtakım deniz alanları kazanmayı ve Türkiye’yi dolaylı olarak Antalya körfezine sıkıştırmayı amaçladığı görülmektedir. Nitekim Mısır ile imzalanan MEB antlaşmasının yanı sıra ittifak halinde bulunduğu GKRY ile bir sınırlandırma antlaşması imzalama gayesi taşıdığı söylenebilecektir. Ancak Yunanistan’ın talep ettiği koşullar çerçevesinde bir deniz sınırlandırması yapıldığı takdirde Türkiye, takribi olarak 104.000 km²lik deniz alanını kaybedecek ve Antalya körfezinde yalnızca 41.000 km²’lik bir deniz alanına sahip olabilecektir.²⁰⁵ Şu hâlde göz ardı edilmemelidir ki Yunanistan ve GKRY’nin böyle bir sınırlandırma antlaşması imzalaması; coğrafyanın üstünlüğü, doğanın yeniden şekillendirilememesi ve adaların sınırlandırmadaki rolü bağlamında hakkaniyete aykırı durumlar meydana getirecektir.

Yunanistan’ın Doğu Akdeniz siyaseti, GKRY ittifakı ile paralellik göstermektedir. Bu minvalde Yunanistan, GKRY’nin gerçekleştirmiş olduğu hukuki ve siyasi faaliyetlere destek sağlamaktadır. Nitekim Türkiye’nin 2004/Turkuno DT/4739 nolu Notası’na karşılık olarak 24 Şubat 2005 tarihinde BM’ye vermiş olduğu Nota’da;

²⁰³ Yunanistan Ankara Büyükelçiliği’nin, 7 Ağustos 2020 Tarihli “Statement of the Minister of Foreign Affairs, Nikos Dendias, following the signing of the agreement on the delimitation of EEZ between Greece and Egypt (Cairo, 6 August 2020)” başlıklı açıklaması için bkz. <https://bit.ly/3N2q9K8> , Erişim Tarihi: 29.11.2021.

²⁰⁴ Acer, “Doğu Akdeniz’de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye”, 20-21.

²⁰⁵ Sandıklı, Budak ve Ünal, “Doğu Akdeniz’de Enerji Keşifleri ve Türkiye”, 22.

GKRY ve Mısır arasında ortaya hatta dayanarak akdedilen MEB antlaşmasının, Türkiye'nin iddia ettiği biçimde eşitlik ve iş birliğine dayanarak imza edilmesi gerektiği görüşüne karşın uluslararası hukuk kurallarına ters düşmediği görüşünü ortaya koymuş ve GKRY'ye verdiği desteğini açıkça belirtmiştir.²⁰⁶

Yunanistan, deniz sınırlandırmasına yönelik olarak gerçekleştirdiği diplomatik girişimlerin yanı sıra Türkiye'nin de aynı amaçla gerçekleştirdiği faaliyetlere muhalefet oluşturmaktadır. 28 Kasım 2019 tarihinde imzalanan Türkiye-Libya Antlaşması, Yunanistan tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Yunanistan Başbakanı Kyriakos Mitsotakis, BM'ye sunmuş olduğu 4 Eylül 2020 tarihli bildirisinde konuya ilişkin olarak; Türkiye ile Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında imzalanan deniz sınırlandırmasına ilişkin Mutabakat Muhtırası'nın yasadışı olduğunu ileri sürmüş, Türkiye'nin bu tarihten itibaren birtakım yasa dışı ve kışkırtıcı eylemlerde bulunduğu, Yunan adalarının bölgedeki varlığını tamamen yok saydığı ve Yunanistan'ı Doğu Akdeniz'deki meşru haklarından mahrum bırakmaya çalıştığı ifadelerine yer vermiştir.²⁰⁷ Şu hâlde görülmektedir ki Yunanistan, adalar konusundaki tutumunu istikrarlı bir biçimde devam ettirmekte ve Türkiye'ye karşı olan tutumunu uluslararası alanda çeşitli diplomatik yolları kullanarak desteklemeye çalışmaktadır.

2.3.3. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Görüş ve Uygulamaları

KKTC, 2002 yılında kabul edilen "Karasuları Yasası" kapsamında 12 mil karasuyu uygulaması ile bitişik bölge, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı alanlarını düzenleyen bir Deniz Yetki Alanları Yasası'na sahiptir. Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırmasına ilişkin olarak antlaşma imzaladığı tek ülke ise Türkiye'dir. İki ülke arasında 21 Eylül 2011 tarihinde Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması imzalanmıştır. KKTC Dışişleri Bakanlığı'nın konuya ilişkin olarak yaptığı basın açıklamasında;

"Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında 21 Eylül 2011 tarihinde imzalanan "Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması" tamamıyla Kıbrıs Rum tarafının 19 Eylül 2011 tarihinde Kıbrıslı Türklerin varlığını gözardı ederek sondaj faaliyetlerine

²⁰⁶ İlgili Nota için bkz. <https://bit.ly/3NdAi6K> , Erişim Tarihi: 30.11.2021.

²⁰⁷ Bkz. <https://undocs.org/pdf?symbol=en/S/2020/888> , Erişim Tarihi: 30.11.2021.

başlaması üzerine, Kıbrıslı Türklerin meşru hak ve çıkarlarını korumak için atılmış bir adımdır.”²⁰⁸

ifadeleri yer almıştır.

GKRY basınına göre dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, üçüncü taraflarla yapılacak görüşmelere kendisinin de taraf olarak katılması gerektiğini belirtmiştir. Öte yandan GKRY'nin yapacağı tek taraflı sınırlandırmanın başta KKTC olmak üzere bölgedeki diğer ülkelerle anlaşmaya varılarak gerçekleştirilmesi gerektiğini, Rum Yönetimi'nin tek başına yetkisinin olmadığını ve bölgede yeni bir krize mahal verecek eylemlerde bulunmayacağını ümit ettiğini ifade etmiştir.²⁰⁹ Ancak GKRY'nin tavrı, tüm adanın temsilcisi gibi hareket ederek bölge ülkeleri ile MEB antlaşmaları akdetmeye ve ruhsat sahaları ilan etmeye yönelik olmuştur.

KKTC, GKRY'nin tek taraflı olarak akdettiği 2003 tarihli Mısır-GKRY ve 2007 tarihli Lübnan-GKRY MEB antlaşmalarına itirazlarda bulunmuştur. Dönemin KKTC Dışişleri Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu, Mısır Lefkoşa Büyükelçisi ile görüşerek ilgili antlaşmayı tanımadıklarını bildirmiş, yine dönemin Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ise BM Türk Daimi Temsilciliğinin BM Genel Sekreteri'ne yazdığı mektubunda GKRY'nin tüm ada üzerinde temsil hakkı olmadığını ve Kıbrıs Türk halkının da adanın doğal kaynakları üzerinde eşit derecede hak sahibi olduğunu ifade ederek ilgili antlaşmayı hükümsüz saydığını belirtmiştir. Talat, yine BM Türk Daimi Temsilciliği'nin BM Genel Sekreteri'ne göndermiş olduğu bir diğer mektupta GKRY'nin tek taraflı olarak belirlemiş olduğu 13 adet ruhsat sahası ile oldu bitti oluşturmaya çalıştığını ve bu durumun adadaki çözüm çabalarını zayıflattığını bildirmiştir.²¹⁰

KKTC Dışişleri Bakanlığı, 28 Kasım 2013 tarihli basın açıklamasında; GKRY'ye 24 Eylül 2011 ve 29 Eylül 2012 tarihlerinde BM Genel Sekreteri aracılığıyla adanın doğal kaynaklarının hakkaniyet dahilinde paylaşılmasına dair öneride bulunulduğunu ancak Rum tarafınca olumlu karşılık alınmadığını açıklamıştır.²¹¹ Şu

²⁰⁸ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın 2 Mayıs 2014 tarihli “Akdeniz’de Kıta Sahaneliği Sınırlandırması Anlaşması hakkında basın açıklaması” için bkz. <https://mfa.gov.ct.tr/tr/akdenizde-kita-sahanligi-sinirlandirmasi-anlasmasi-hakkinda-basin-aciklamasi/> Erişim Tarihi: 30.11.2021.

²⁰⁹ Başeren, *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, 36.

²¹⁰ Başeren, *age.*, 37-38.

²¹¹ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın 28 Kasım 2013 tarihli basın açıklaması için bkz. <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kktc-disisleri-bakanligi-basin-aciklamasi-3/> , Erişim Tarihi: 30.11.2021.

hâlde GKRY'nin genel tutumu, Kıbrıs görüşmeleri henüz devam ederken Kıbrıs Sorunu'nun denize yayılarak derinleşmesine sebep olmuştur. KKTC ve Türkiye arasında akdedilen kıta sahanlığı anlaşması ise KKTC'nin GKRY karşısındaki savunması olarak görülmektedir. İlgili olarak KKTC ve Türkiye tarafının, Rum Yönetimi'nin enerji arama çalışmaları karşısında somut bir sonuca varamamasının ilgili anlaşmanın imzalanmasını zorunlu kılan ana sebeplerden olduğu değerlendirilmiştir.²¹²

KKTC, Türkiye ile imzalanan kıta sahanlığı anlaşmasının akabinde belirlemiş olduğu deniz alanlarında Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı(TPAO) ile iş birliği içinde olmuştur. Bu doğrultuda KKTC Ekonomi ve Enerji Bakanlığı ile TPAO arasında “Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşımı Sözleşmesi” imzalanmıştır. Böylece Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşımı Sözleşmesi, belirlenen 7 ruhsat alanındaki çalışmaların hızlanmasını sağlamıştır.²¹³ KKTC Ekonomi ve Enerji Bakanı Sunat Atun, ilgili sözleşmenin imzalanmasına binaen; tüm bu faaliyetlerin, GKRY'nin 2003 yılında başlattığı girişimler neticesinde ortaya çıktığını ve GKRY'nin ortaya koyduğu iradenin Kıbrıs Türk halkının ada üzerinde var olan haklarını hiçe saydığını belirterek “*Kıbrıslı Türklerin ve KKTC'nin iradesi ve varlığının inkar edilmesi tarafımızca kabul edilecek bir durum değildir*” ifadelerine yer vermiştir.²¹⁴

KKTC'nin parsellendirmiş olduğu 7 adet sahadan E, F ve G sahaları, GKRY'nin ilan etmiş olduğu 13 ruhsat sahasından 2, 3, 8, 9, 12, ve 13 numaraları sahalar ile kesişmiştir.²¹⁵ KKTC, sahaların kesişmesi karşısında Türkiye ile paralel yürüttüğü bölge siyasasından geri adım atmamıştır. Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy, KKTC'nin 2011 yılında TPAO'na vermiş olduğu ruhsatlar kapsamında Yavuz sondaj gemisinin üçüncü sondaj faaliyetini gerçekleştirmek üzere G noktasına intikal ettiğini açıklamıştır.²¹⁶ KKTC Dışişleri Bakanı Kudret Özersay'ın konuya ilişkin açıklamasında yer alan;

“Bu lisansları laf olsun diye vermedik, bahse konu alanlar içerisinde Kıbrıs Türk halkının da hakkı olduğunu kimse inkar etmiyor, edemiyor. O halde nasıl ki Kıbrıs Rum tarafı şirketlere

²¹² İsmail Şahin, Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kıta Sahanlığı Anlaşması”, *Adalet Dergisi*, Cilt: 0, Sayı: 65, (Aralık 2020): 59.

²¹³ Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), “KKTC”, (Erişim Tarihi: 31.12.2021)

²¹⁴ Kıbrıs Postası, “‘Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşımı Sözleşmesi’ imzalandı”, (02.11.2011).

²¹⁵ Kesişen ruhsat sahaları için bkz. Harita 3.

²¹⁶ Hurriyet Daily News, “Turkey deploys drill ship off south Cyprus”, (19.01.2020).

verdiği lisans ile kazı yaptırıyorsa biz de bir şirket olan TPAO'ya verdiğimiz lisanslar kanalıyla kazı yaptıracağız.”²¹⁷

ifadeleri ise KKTC'nin başından beri sürdürmüş olduğu ‘Kıbrıs Türklerinin adanın bir aktörü olduğu ve Ada'nın doğal kaynakları üzerine haklarının bulunduğu’ görüşünden ödün vermeyeceğini destekler niteliktedir. Buna karşın GKRY, kesişen alanlarda ENI, KOGAS, Noble Energy, Total, Shell, Delek ve Avner gibi çokuluslu şirketlerle iş birliğini sürdürürken KKTC de TPAO ortaklığında sismik araştırmalarına devam etmiştir.

Dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı, GKRY lideri Nikos Anastasiadis'e Kıbrıs'taki mevcut bölünmüşlüğü getirdiği çıkar çatışmaları ve hakkaniyeti bölen faaliyetlere karşı adadaki hidrokarbon rezervlerinin iş birliği konusu olabilmesi adına ortak bir komite kurulmasını önerdiği ancak Anastasiadis'in “*Kıbrıs meselesinin özünden uzaklaştırıldığı, teklifin bir bütün olarak Kıbrıs Rum yönetimi ve halkının çıkarlarına hizmet etmeyen koşullar içerdiği*” gerekçesi ile ilgili teklifi reddettiği haberleri basında yer almıştır.²¹⁸ GKRY'nin yanı sıra Yunanistan'ın bölgede Mısır ile imzalamış olduğu MEB antlaşması da KKTC'nin tepkisine sebep olmuştur. KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, konuya ilişkin olarak yaptığı basın açıklamasında;

“Yunanistan'ın Rodos ve birkaç tane küçük ada sahipliğinde Mısır ile anlaşma yapmasını ve kendine göre bir oyun içerisinde girmesini biz kabul edemeyiz. Bütün bunlar entrikadır ve Avrupa Birliği'ni (AB) de bu işin içerisinde dahil etmek suretiyle Türkiye ve KKTC'nin hak ve çıkarlarına tecavüzdür.”²¹⁹

ifadelerine yer vermiştir.

²¹⁷ Muhammet İkbâl Arslan, “KKTC Dışişleri Bakanı Özersay: KKTC'nin TPAO'ya verdiği tüm lisans alanlarında kazı yapılacak”, *Anadolu Ajansı*, (19.01.2020).

²¹⁸ Gamze Oğuz Türkoğlu, “Rum siyasi parti liderleri Akıncı'nın önerisini reddetti”, *Anadolu Ajansı*, (16.07.2019).

²¹⁹ Muhammet İkbâl Arslan, “KKTC Başbakanı Tatar: Doğu Akdeniz'de hakkımızı yedirtmeyiz”, *Anadolu Ajansı*, (13.08.2020).

2.3.4. Mısır'ın Görüş ve Uygulamaları

Mısır, 12 mil genişliğinde karasuyu ve 200 metre derinlik yahut işletilebilirlik esasına dayalı olarak kıta sahanlığına ilişkin deniz alanlarını 1958 yılı itibariyle BM'ye tescil ettirmiş ve iç hukukundaki gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Ayrıca Mısır, 1982 BMDHS'ye aynı yıl imza atarak sözleşmeye taraf olmuştur.²²⁰

Hâlihazırda enerji üreticisi olan Mısır, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının keşfi ile birlikte bölgedeki ikili ilişkilerine ağırlık vermeye başlamıştır. 14 Şubat 2003 tarihi öncesinde görev yapan Mısır'ın Lefkoşe Büyükelçisi; Mısır ve GKRY'nin doğal gaz sahasında ortak işletmeler kurulmasının söz konusu olduğunu ve henüz bir anlaşma olmasa da iki ülke arasında kıta sahanlığı ve MEB sınırının belirlenmesi konusunda iş birliğine hazır olduklarını ancak bununla birlikte Kıbrıs sorununa müdahil olmak istemediklerini beyan etmiştir.²²¹ Takip eden süreçte ise GKRY ile masaya oturarak 17 Şubat 2003 tarihinde ortay hat metoduna dayanan bir MEB antlaşması akdetmiştir.

Devletler, deniz yetki alanlarının belirlenmesi sürecinde, aralarında yapacakları bir anlaşma ile hakkaniyete uyma zorunluluğu olmadan istedikleri metodu kullanabileceklerdir. Ancak devletlerin ilgili kıyı uzunluklarının da göz önünde bulundurularak sınır çizilmesi, hakça çözümün bir parçası olacaktır. Ne var ki Mısır-GKRY MEB sınırlandırma antlaşmasında görülmektedir ki GKRY, Mısır kıyılarına nazaran oldukça kısa bir kıyı şeridine sahiptir. İlgili kıyıların toplam uzunluğu 197,659 deniz mili olan GKRY, ilgili kıyıların toplam uzunluğu 400,128 deniz mili olan Mısır'ın neredeyse yarısına erişmektedir.²²² Yukarıda da değinildiği üzere bu antlaşma, Mısır için birtakım deniz yetki alanlarını GKRY lehine kaybetmekle sonuçlanmıştır. Mısır tarafından GKRY'ye bırakılan deniz alanı 1.200.000 hektar alana tekabül etmekte ve dolayısıyla Mısır'ın çıkarlarına ters düşmektedir.²²³ Nitekim 2012 yılında iktidara gelen Muhammed Mursi ile yapılan hatanın farkına varılmış ancak geri dönülememiştir.

²²⁰ Bkz. <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/EGY.htm>, Erişim Tarihi: 30.11.2021.

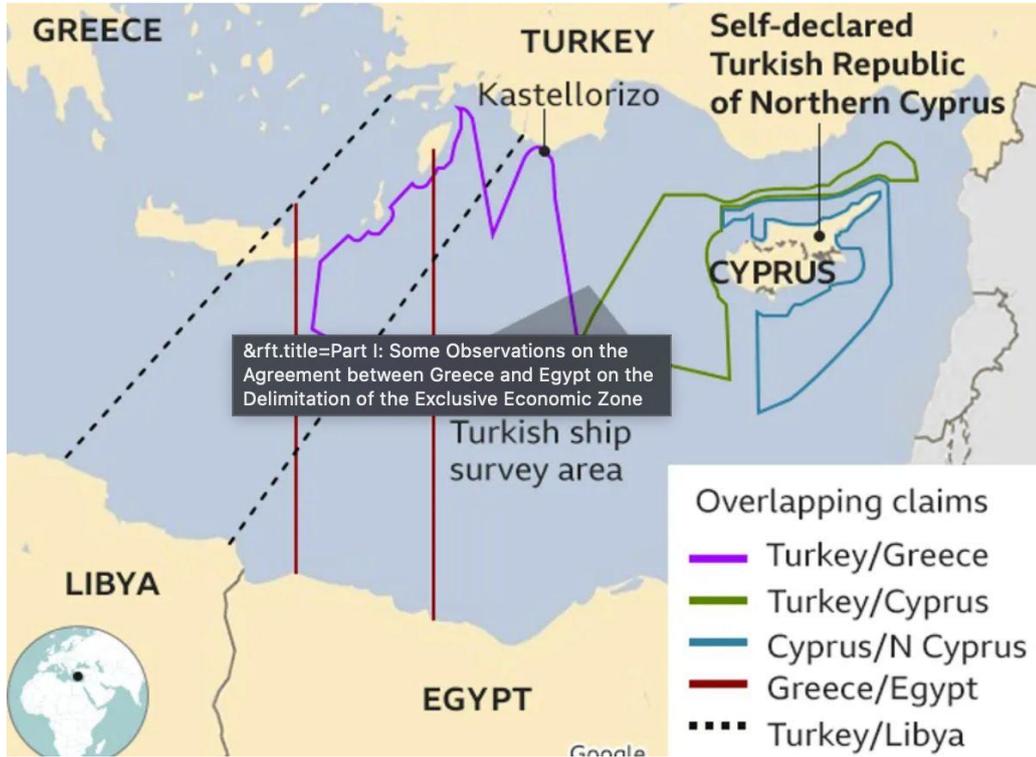
²²¹ Kaya, *Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları*, s.37.

²²² Fatma Taşdemir, "Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Kapsamında Ortaya Çıkan Krizin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Boyutları", (Ankara Strateji Enstitüsü, Rapor No: 2012-3, 2012), 32-33.

²²³ Yüksel İnan ve Mine Pınar Gözen, "Turkey's Maritime Boundary Relations", *Eastern Mediterranean Countries Issues*, Ed. Mustafa Kibaroglu, (Ankara: Foreign Policy Institute, 2009), 204.

Mısır'ın bölge üzerinde sınırlandırma antlaşması imzaladığı diğer bir devlet Yunanistan'dır. İki aktör arasında 6 Ağustos 2020 tarihinde MEB sınırlandırma antlaşması imzalanmıştır. Yunanistan'ın antlaşma kapsamındaki hedef ve faaliyetlerinden yukarıda bahsedilmiştir. Şu hâlde Mısır, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması faaliyetlerinde uygulanan yahut uygulanması gereken metod tartışmasına karşı ilgili görünmemektedir. Nitekim uluslararası hukukun Doğu Akdeniz'de sağladığı imkanları maksimum seviyeye kadar kullanarak bölgedeki enerji kaynaklarından olabildiğince yararlanmayı hedeflediği söylenebilecektir.²²⁴

Harita 4: Mısır ve Yunanistan Arasında Akdedilen Münhasır k-Ekonomik Bölge Antlaşmasının Sınırlarını Gösteren Harita

Kaynak:Constantinos Yiallourides, "Part I: Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone", <https://www.ejiltalk.org/18969-2/> Erişim Tarihi: 30.11.2021.

2013 yılındaki darbe sonrası süreçte derinleşen ekonomik sorunlar, Mısır'ı Doğu Akdeniz enerjisine ve bölge üzerinde enerji odaklı çoklu ittifaklar kurmaya

²²⁴ Acer," Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye", 18.

yönlendirmiştir. 2015 yılında Zohr bölgesinde keşfedilen 850 milyar metreküplük doğalgaz rezervi, Mısır'ı bölgesel rekabette ön plana çıkarmış²²⁵ ve Mısır, öncelikle iç piyasadaki ihtiyacı karşılamayı sonrasında ise Avrupa'ya enerji ihraç etmeyi hedefleyerek GKRY ve İsrail ile ikili antlaşmalar yapmıştır.²²⁶

Mısır, hâlihazırdaki ekonomik kaygıları ile Doğu Akdeniz'de enerji odaklı bir siyasa izlemektedir. Bu minvalde Doğu Akdeniz Gaz Forumu ile bölgede önemli bir atılım gerçekleştirmiştir. 2018 yılında Mısır'ın girişimleri sonucu ortaya çıkan Doğu Akdeniz Gaz Forumu, Doğu Akdeniz'deki potansiyel gaz kaynakları temelinde sürdürülebilir gaz piyasası geliştirilebilmesi adına politik bir diyalog platformu oluşturma amacını taşımaktadır.²²⁷ Gaz Forumu girişimi, kurucu devletler nezdinde son derece olumlu karşılanmış ve 2019'un Ocak ayında GKRY, Yunanistan, İsrail, Filistin, Ürdün ve İtalya enerji bakanları Kahire'de bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Bakanlar, toplantının akabinde Forum'un merkezinin Kahire olacağını, gaz rezervleri bulunan, gaz üreticisi-tüketicisi veya gaz transit ülkesi olan diğer Doğu Akdeniz ülkelerinin de gelecek zaman diliminde Forum'a katılabileceklerini beyan etmişlerdir.²²⁸

Gaz Forumu, diğer bölge ülkelerine her ne kadar sonradan katılım imkanı tanıdıysa da kuruluş aşamasında Lübnan, Suriye, Türkiye ve KKTC'nin bilhassa konu dışı bırakıldığı açıktır. Bu itibarla Forum'un kurulması sürecinde belirtilen amaçtan uzak bir tavır sergilenmiş olmaktadır. Nitekim bölgede barış temelinde bir iş birliği kurulması planlanıyor ise dışlayıcı olmaktan ziyade birleştirici tavırlar sergilenmeli ve ortak bir amaca tabi olunmalıdır. Şu hâlde Forum'un, bilhassa Türkiye ile komşu olan kurucu ülkeler arasındaki sıkıntılı ilişkilerden beslenen jeopolitik bir boyuta sahip olduğu yadsınamayacaktır.²²⁹

²²⁵ İstikbal-Boyraz, "Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi Politik Bir Yaklaşım," 72.

²²⁶ Yayıncı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 115.

²²⁷ East Mediterranean Gas Forum (EMGF), "Overview", (Erişim Tarihi: 30.11.2021).

²²⁸ East Mediterranean Gas Forum (EMGF), "1st EMGF Ministerial Meeting-January 14th, 2019-Cairo-Egypt", (Erişim Tarihi: 30.11.2021.)

²²⁹ Mona Sukkareh, *The East Mediterranean Gas Forum: Regional Cooperation Amid Conflicting Interests*, (Natural Resource Governance Institute, 2021), 5.

2.3.5. İsrail'in Görüş ve Uygulamaları

İsrail, karasuları sınırını 12 mil genişliğinde düzenlemiş ve akabinde kendi MEB alanını ilan ederek BM'ye gerekli bildirimlerde bulunmuştur.²³⁰ İsrail'in Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırmasına ilişkin antlaşma akdettiği tek ülke ise GKRY'dir. 2010 yılında ortay hat esasına dayalı olarak imzalanan antlaşmanın ikinci maddesi, diğer tarafın MEB alanından uzanan enerji rezervlerinin işletilmesi ve geliştirilmesi hakkında iş birliğini öngörmektedir. İsrail, Doğu Akdeniz'deki en büyük enerji keşiflerini 2009 ve 2010 yıllarında Tamar ve Leviathan bölgelerinde yapmıştır. Öte yandan GKRY'nin en büyük keşfi ise İsrail'in Leviathan sahasına bitişik halde bulunan Afrodit sahasında olmuştur. Şu hâlde iki ülkenin akdettiği MEB sınırlandırma antlaşmasının taraflar nezdindeki jeoekonomik değeri anlaşılacaktır.

İsrail, Doğu Akdeniz'de komşu olduğu Lübnan ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair yan hudud ihtilafı yaşamaktadır. Nitekim iki taraf arasında Lübnan'ın tek taraflı olarak ilan ettiği MEB ile İsrail'e ait deniz alanlarının bir kesiminin çakıştığı iddiası bulunmaktadır. Bu itibarla İsrail'in, Hizbullah temelinde enerji güvenliği sorunları ile karşı karşıya kalabileceği; Lübnan'ın ise Leviathan sahasında keşfedilen rezervler sayesinde hâlihazırdaki çalkantılı ekonomisine fırsatlar sağlayabileceği öngörülmektedir.²³¹

İsrail, yan hudud bağlamındaki bir diğer sorunu ise Filistin ile yaşamaktadır. Hâlihazırda iki ülkenin deniz yatakları jeolojik olarak bitişiktir. Jeolojik olarak bitişik kıta sahanlıklarına sahip olan İsrail ve Filistin arasındaki mesele, İsrail'in Filistin'e ait olan deniz alanlarında Mari-B isimli platformu kurması ve Delek Grubu aracılığı ile yine ilgili deniz alanlarında Filistin'in rızasına başvurmadan sondaj çalışmaları yürütmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.²³² Öte yandan 1948'den beri süregelen İsrail-Filistin sorunu da henüz çözülebilmemiş değildir. Zira iki ülke arasında imzalanmış olan herhangi bir deniz sınırlandırma antlaşmasından da söz edilememekle birlikte İsrail'in, Filistin'in de deniz yetki alanlarına taşan Leviathan sahasını tamamen sahiplendiği ve bu yolla Filistin'in uluslararası hukuktan doğan haklarını ihlal ettiği görülmektedir.

²³⁰ Bkz. <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/ISR.htm>, Erişim Tarihi: 04.12.2021.

²³¹ Leah Pedro, "Israel, Lebanon, and Failed Natural Gas Negotiations", *Foreign Policy Research Institute*, (çevrimiçi), <https://www.fpri.org/article/2019/12/israel-lebanon-and-failed-natural-gas-negotiations/> Erişim Tarihi: 10.12.2021

²³² Merve Aksoy, "Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti", *İnsamer*, Sayı: 23, Eylül 2016, 4.

Tamar ve Leviathan sahalarında yapılan hidrokarbon keşifleri, İsrail'i tükettiği enerjinin büyük kısmını bağımsız olarak üretebilen bir ülke haline getirmiştir.²³³ Böylece İsrail, ekonomik kalkınma ve enerji güvenliği açısından önemli etki yaratabilecek miktardaki rezervlerin %40'ını ihraç etmeye karar vermiştir.²³⁴ Bu itibarla Leviathan sahasından elden edilen enerji Ürdün'e ve yine Leviathan ve Tamar sahasından elde edilen enerji ise bölgedeki şirketler aracılığı ile yapılan antlaşma sonucu Mısır'a ihraç edilmeye başlamıştır.²³⁵

İsrail'in; Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğine, iç talebi karşılamaya ve gelinen noktada enerji ihracatçısı olmaya yönelik bir politika izlediği söylenebilecektir. Nitekim İsrail'e göre "*İsrail'in etrafı, düşman devletler ile çevrilidir*"²³⁶ ve dolayısıyla politik bir baskı aracı olarak kullanılabilen enerji, Doğu Akdeniz'de yapılan keşiflere değin enerji ithalatçısı konumunda bulunan İsrail için tehdit unsuru oluşturmaya başlamıştır. Şu hâlde İsrail, Doğu Akdeniz'de yakınlık kurabildiği Yunanistan ve GKRY gibi ülkelerle enerji alanında çeşitli antlaşma ve projeler geliştirmeye çalışmaktadır.

İsrail-GKRY-Yunanistan üçlü ittifakı çerçevesinde EastMed Projesi ön plana çıkmaktadır. Proje tasarımı 2011'de başlamış olsa da Mısır önderliğinde geliştirilen Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun akabinde gündem konusu olmuştur. EastMed, Doğu Akdeniz enerjisini İsrail'den başlamak suretiyle Yunanistan üzerinden İtalya'ya ulaştırmayı hedefleyen 1.900 km'lik bir doğalgaz boru hattı bir projesidir. Proje, Türkiye-Libya arasında akdedilen sınırlandırma antlaşması geriliminin üzerine denk gelmiş; Yunanistan, GKRY ve İsrail tarafından 2 Ocak 2020 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.²³⁷

EastMed her ne kadar bir iş birliği projesi olsa da bölgedeki bazı kıyıdaş ülkelerin görmezden gelinmesi birtakım çatışmalara ortam hazırlamıştır. Nitekim Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki en uzun kıyı şeridinde sahip ülke olmasına ve hâlihazırda sınırlarından geçen birçok enerji boru hatının sorumluluğunu taşıyor olmasına karşın projede yok sayılması, bölgedeki deniz yetki alanları sorununu derinleştirmekten öteye gidememiştir. Diğer yandan İsrail-Lübnan ve İsrail-Filistin arasındaki deniz yetki alanı

²³³ Ministry of Energy (gov.il), "Oil and Gas Exploration in Israel", (Erişim Tarihi: 05.12.2021)

²³⁴ Simon Henderson, *Natural Gas Export Options For Israel and Cyprus, Mediterranean Paper Series*, (The German Marshall Fund of the United States, 2013), 3.

²³⁵ Mustafa Deveci, "İsrail, Mısır'a doğal gaz ihracatına başladı", Anadolu Ajansı, (15.01.2020)

²³⁶ İstikbal-Boyras, "Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi Politik Bir Yaklaşım", 76.

²³⁷ TRT World, "Turkey slams controversial EastMed pipeline deal signed in Athens" (02.01.2020)

anlaşmazlıkları çözülememişken bir doğalgaz boru hattı projesine imza atılması, krizi körükleyecek bir faaliyet olacaktır.

2.3.6. Filistin'in Görüş ve Uygulamaları

Filistin, 24 Eylül 2019'da BM'ye vermiş olduğu bildirmede belirtilen şekli ile 12 deniz mili karasuyu, karasularının ötesinde 200 deniz mili münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı uygulamasına sahiptir. İlgili bildirmede belirtilmiş olan koordinatlar, Mısır ve İsrail açısından birtakım tartışmalar yaratmıştır. Mısır, deniz yetki alanlarının ihlali gerekçesi ile sunulan dış sınır koordinatlarını BM'ye vermiş olduğu Nota ile reddetmiştir. İsrail ise BM'ye vermiş olduğu Notası'nda ilgili bildirgenin Filistin-İsrail anlaşmalarını ihlal ettiğini ve uluslararası hukuka uygun olmadığını öne sürmüştür.²³⁸

Filistin açısından Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları ve enerji meselesi bağlamında birtakım engeller bulunmaktadır. Kuşkusuz ki bu engellerin oluşum sebebi İsrail-Filistin sorunudur. İsrail ve Filistin arasında imzalanan 1995 tarihli II. Oslo Antlaşması, Filistin'e kıyıdan itibaren 20 mil genişliğe kadar uzanan bir deniz yetki alanı vermiştir. 1999 yılında ise Filistin'in 25 yıllık sözleşme imzalamış olduğu BG Group'un (British Gas) iş birliği ile Gazze kıyılarından 17 ila 21 mil uzaklıktaki deniz alanında bir gaz sahası keşfedilmiştir.²³⁹ Gazze deniz sahasında keşfedilen yaklaşık 1 tcf hacimli gaz, kıyıdan yaklaşık 36 km açığa ve 600 m derinlikte nispeten kıyıya yakın bir alanda bulunmaktadır.²⁴⁰

Bu keşif, ilk etapta son derece olumlu karşılanmıştır. Öyle ki İsrail ile ikili ilişkilerin geliştirilebileceği konusunda adımlar atılmaya çalışılmıştır. Bu minvalde BG, yapmış olduğu keşif sonucu elde edilecek gazın satışı için İsrail hükümeti ile 2007 yılına kadar müzakerelerde bulunmuştur.²⁴¹ Ancak takip eden süreçte gerek Hamas'ın Filistin'de edindiği konum gerekse İsrail'in Filistin'e yönelik gerçekleştirdiği saldırılar, iki taraf arasındaki olası iş birliği planlarını ortadan kaldırmıştır. Nitekim Hamas'ın

²³⁸ İlgili belgeler için bkz. <https://bit.ly/3HEba82>, Erişim Tarihi: 18.03.2022.

²³⁹ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), *The Economic Costs of the Israeli Occupation for the Palestinian People: The Unrealized Oil and Natural Gas Potential*, (Geneva: United Nations, 2019), 20.

²⁴⁰ Simon Henderson, *Natural Gas in the Palestinian Authority: The Potential of the Gaza Marine Offshore Field*, (The Washington Institute, 2014), 1.

²⁴¹ Tim Boersma-Natan Sachs, *Gaza Marine: Natural Gas Extraction in Tumultuous Times?*, (Foreign Policy at Brookings, No 36, 2015), 2.

Gazze Şeridi'ni ele geçirmesi ile Gazze Deniz Kuvvetleri'nden elde edilen gelirin Filistin yerine Hamas'a ulaşacağı korkusu güçlenmiş ve böylece Yam Thetis konsorsiyumu Temmuz 2007 yılında BG'ın Gazze açıklarında sondaj yapmasının yasaklanması konusunda İsrail Yüksek Adalet Divanı'na ikinci kez dilekçe vermiştir.²⁴²

2007 yılında Hamas'ın Gazze'de kontrolü sağlaması ve 2014 yılında İsrail'in Filistin'e yönelik ağır saldırılar başlatması, Gazze deniz sahası üzerindeki çalışmaları ve aktörler arası iş birliğini uzun bir süre boyunca sekteye uğratmıştır. Ancak Filistin, 2019 yılında izole konumunu terk ederek Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na kurucu devlet olarak katılım sağlamıştır. 2021 yılına gelindiğinde ise Mısır doğalgaz holding şirketi EGAS ile Gazze arasında Gazze Marine'deki gaz sahasını geliştirmek üzere anlaşmaya varıldığı haberleri basına yansımıştır.²⁴³

İsrail-Filistin sorunu bağlamında incelendiğinde ise Filistin'in, süreç içerisinde İsrail tarafından çevrelenerek yutulduğu görülmektedir. Şu hâlde Filistinlilerin Levant Havzası'ndaki mülkiyet haklarının net bir biçimde belirli olmamasının yanı sıra bu ortak kaynakların paylaşımında siyasi sınırların dikkate alınmadığı da açıktır.²⁴⁴

2.3.7. Lübnan'ın Görüş ve Uygulamaları

Lübnan'ın BM'ye bildirdiği şekli ile 1983 tarihli 12 mil karasuyu ve 2011 tarihli münhasır ekonomik bölge uygulaması bulunmaktadır.²⁴⁵ Ayrıca Lübnan, 17 Ağustos 2010 tarihinde denizlerde petrol ve doğalgaz rezervlerinin araştırılması ile ilgili bir kanun çıkarmıştır.²⁴⁶ Doğu Akdeniz'deki tek deniz sınırlandırma antlaşmasını ise 2007 yılında GKRY ile imzalamış ancak iç hukukunda onaylamamıştır. Buna karşın Lübnan'ın 2011 yılında BM'ye bildirmiş olduğu MEB koordinatlarının, bahsi geçen GKRY-Lübnan MEB antlaşmasının belirlemiş olduğu ortay hat sınırları ile örtüşüğü görülmektedir.

²⁴² Boersma-Sachs, *ibid.*, 7.

²⁴³ Qais Abu Samra, "Gaza, Egypt deal sparks dispute in Palestine", *Anadolu Agency*, (23.02.2021)

²⁴⁴ UNCTAD, *The Economic Costs of the Israeli Occupation for the Palestinian People: The Unrealized Oil and Natural Gas Potential*, 16.

²⁴⁵ Bkz. <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/LBN.htm> Erişim Tarihi: 11.12.2021.

²⁴⁶ Yayıncı, "Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", 28.

Lübnan, Doğu Akdeniz’de İsrail ile birtakım sınırlandırma anlaşmazlıkları yaşamaya başlamıştır. Çatışmanın konusunu ise Lübnan’ın 2010 yılında ilan ettiği deniz alanlarının bir kesiminin İsrail-GKRY MEB antlaşmasının öngördüğü deniz alanlarıyla çakışması oluşturmaktadır. İlgili antlaşma kapsamında belirlenen ilk sınır işareti, Lübnan’ın belirlemiş olduğu 23. noktaya ulaşmakta ve dolayısıyla İsrail’in, Viyana Sözleşmeler Hukuku’nun 18. maddesini ihlal ettiği değerlendirilmektedir.²⁴⁷ Lübnan Dışişleri Bakanı, konuya ilişkin olarak 14 Temmuz 2011 tarihinde BM’ye gönderdiği mektup ile GKRY ve İsrail arasındaki anlaşmaya, anlaşmanın Lübnan’ın münhasır ekonomik bölgesinin güney sınırını oluşturan hattın kuzey noktalarını etkilediği gerekçesiyle itiraz ettiğini belirtmiştir.²⁴⁸

Söz konusu ihtilaf, Lübnan’ın 2017 ve 2019 yıllarında ilan etmiş olduğu ruhsat sahaları ile vuku bulmuştur. İç sorunları ile meşgul görünen ve Doğu Akdeniz’deki faaliyetlere genel seyirde katılım sağlayamayan Lübnan, bölgedeki mevcut ve muhtemel enerji rezervlerinin ekonomik getirisinin farkına varmasıyla birlikte sondaj çalışmalarına başlamıştır. Lübnan Hükümeti ile Total şirketinin liderlik ettiği uluslararası konsorsiyum, 2018 yılında Lübnan açıklarındaki 4. ve 9. Bloklar kapsamında arama ve üretim antlaşması imzalamıştır.²⁴⁹ Ancak ilgili 9 numaralı saha, İsrail-Lübnan arasındaki ihtilafli bir deniz alanını işaret etmiştir. Total tarafından yapılan açıklamada, ilgili bölgenin farkında olduğu ancak enerji adına ilgilenilen asıl bölgenin zaten 9. sahadan 25 km uzakta olduğu ve ihtilafa dair herhangi bir müdahaleye yer verilmeyeceği bildirilmiştir.²⁵⁰

Şu hâlde İsrail, ilgili alan üzerinde faaliyetsiz kalırken Lübnan’ın yaptığı ruhsatlandırma çalışmaları iki ülke arasındaki sorunu daha da karmaşık hale getirmiştir.²⁵¹ Varılan noktada ise deniz alanlarının sınırlandırılması sürecinde uluslararası hukukun uygulamadaki zorluklarından doğan anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması ihtiyacı doğmaktadır.

²⁴⁷ United States, *The Maritime Boundaries and Natural Resources of The Republic of Lebanon*, (United Nations Development Programme, 2014), 36.

²⁴⁸ Bkz. <https://bit.ly/3HDJWyt>, Erişim Tarihi: 11.12.2021.

²⁴⁹ Total Energy, “Total strengthens its position in the Mediterranean region by entering two exploration blocks offshore Lebanon”, (Erişim Tarihi: 11.12.2021).

²⁵⁰ Total Energy, *ibid*.

²⁵¹ Ioannides, *Maritime Claims And Boundary Delimitation Tensions and Trends in the Eastern Mediterranean Sea*, 163.

2.3.8. Suriye'nin Görüş ve Uygulamaları

Suriye'nin BM'ye belirttiği şekli ile 12 mil karasuyu, 24 mil bitişik bölgesi ve 200 mili aşmayacak şekilde MEB uygulaması olduğu görülmektedir.²⁵² Uygulamadaki deniz alanlarının ise dış sınırları belirlenmiş ancak yan sınır tespitine dair düzenlemede bulunulmamıştır.²⁵³ Şu hâlde iki yanda da sınır komşusu bulunan Suriye'nin yan sınır belirlemeye dair istek ve eylemde bulunması, bölgedeki sınır sorunlarından birinin çözülmesine yardımcı olacaktır.

Suriye, diğer bölge ülkeleri gibi yetki alanlarındaki enerji rezervlerinin araştırılması adına birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. Bu minvalde 2011 yılında 3 farklı sahayı ihaleye açmış ancak bu sahaların kuzey sınırının Türkiye'nin deniz yetki alanlarını yaklaşık 30 deniz mili mesafesi ile örttüğü görülmüştür.²⁵⁴ Süreci takiben iç savaşın ortaya çıkması, ülkenin ikili ilişkilerini ve ekonomik faaliyetlerini sekteye uğratmıştır. Enerji altyapısı petrol ve doğalgaz hatları dahilinde zarar görmüş ve böylece enerji kaynaklarının araştırılması, geliştirilmesi, üretimi ve taşınması engellenmiştir.²⁵⁵

2011 yılından bu yana iç savaş halinde bulunan Suriye, Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkelerle herhangi bir ittifak içerisine girememiştir. Bununla birlikte Rusya, Suriye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji rezervleri meselesi dahilinde ittifak halinde bulunduğu bölge dışı bir aktör olarak öne çıkmaktadır. Son gelişmeler dahilinde ise Suriye'nin, Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerinin araştırılması amacıyla Rus enerji şirketlerine ihale açtığı haberleri basına yansımıştır. 16 Mart 2021 yılında imzalanan antlaşmaya göre Capital Limited ve East Med Amrit Rus şirketleri Tartus açıklarındaki bloklarda petrol arama izni almıştır.²⁵⁶

²⁵² Bkz. <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/SYR.htm>, Erişim Tarihi: 28.12.2021.

²⁵³ Kaya, *Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları*, 50.

²⁵⁴ Yayıncı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 67.

²⁵⁵ U.S. Energy Information Administration (EIA), *Syria's energy sector is in turmoil because of the ongoing civil conflict that began in the spring of 2011, with oil and natural gas production declining dramatically since then*, (EIA, 2015), 1.

²⁵⁶ Shafer Ismael AlShaher, "The Russian Presence in Syria Reasons and Consequences", *Democratic Arabic Center*, Kasım 2021, (çevrimiçi), <https://bit.ly/3HENS1Y> Erişim Tarihi: 25.12.2021

2.3.9. Libya'nın Görüş ve Uygulamaları

Libya, 1959 tarihli yasası ile 12 mil karasuyu, 2005 tarihli yasası ile karasularının dış sınırından itibaren 62 mil balıkçılık bölgesi ve 2009 tarihli ilanı ile uluslararası sözleşmelere uygun şekilde MEB alanı belirleyerek BM'ye ilgili bildirimlerde bulunmuştur.²⁵⁷ Libya'nın Doğu Akdeniz'de deniz sınırlandırma antlaşması akdettiği tek ülke ise Türkiye'dir. Diğer yandan kıta sahanlığı sınırlandırmasına dair Tunus ve Malta ile olmak üzere iki adet uluslararası dava kararı mevcuttur.

Arap Baharı'nın etkisinden kaçamayan Libya, Kaddafi yönetiminin 2011 yılında devrilmesinin ardından sürüklendiği iç karışıklıklardan henüz kurtulabilmiş değildir. 2014 yılındaki seçimlerin ardından ortaya çıkan ikili hükümet yapısı ise iç karışıklıkları derinleştirmekle birlikte dış ilişkilere etki etmektedir. Nitekim uluslararası arenada meydana gelen tanınma sorunu sebebiyle Libya'nın dış politika faaliyetlerinin meşruiyeti kimi taraflarca sorgulanabilmektedir. Bu durumun en yakın örneğini ise Libya-Türkiye arasında imzalanan deniz yetki alanlarını sınırlandırma antlaşması oluşturmaktadır.

BM, AB ve yüzü aşkın devlet tarafından meşru hükümet olarak kabul gören Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin (UMH), Doğu Akdeniz'de Libya adına sınırlandırma antlaşması imzaladığı tek ülke Türkiye'dir. 27 Kasım 2019 tarihinde Libya UMH ve Türkiye arasında "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" imzalanmıştır. İki aktör, Muhtıra metninde de belirtildiği üzere karşılıklı kıta sahanlığı ve MEB alanlarını ortay hat esasına dayalı şekilde sınırlandırmak üzere anlaşmışlardır.²⁵⁸

Libya-Türkiye arasında imzalanan Mutabakat Muhtırası'na; Yunanistan, GKRY, Suriye ve Mısır tarafından açıkça karşı çıkmıştır. Yunanistan, konuya ilişkin olarak 14 Şubat 2020 tarihinde BM Genel Sekreterliği'ne bildiri de bulunmuştur. A/74/706 nolu bildirisinde; Türkiye ve Libya'nın örtüşen deniz alanlarına yahut ortak sınırlara sahip olmadığı, bölgedeki Yunan adalarının göz ardı edildiği ve dolayısıyla uluslararası hukuka aykırı şekilde akdedilen bu antlaşmanın keyfi ve kışkırtıcı olduğu belirtilmiştir. GKRY ve Suriye'nin bildirileri de Yunanistan'ın reddini destekleyen

²⁵⁷ Bkz. <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/LBY.htm>, Erişim Tarihi: 29.12.2021

²⁵⁸ Bkz. <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/LBY.htm>, Erişim Tarihi: 29.12.2021.

ifadeler barındırmaktadır.²⁵⁹ Öte yandan Mısır Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Ahmed Hafez, Yunanistan Dışışleri Bakanı ile yaptıkları görüşmede konuya ilişkin taraflarını belli ederken²⁶⁰ Libya UMH'nin karşısında yer alan Temsilciler Meclisi başkanı Aguila Saleh Issa da Yunanistan ile bir araya geldikleri toplantıda ilgili muhtırayı geçersiz saydıklarını dile getirmiştir.²⁶¹

²⁵⁹ İlgili belgeler için bkz. <https://bit.ly/3Oehyp9> , Erişim Tarihi: 29.12.2021.

²⁶⁰ *Egypt Today*, “Egyptian FM discusses Libya with Greek, Italian counterparts”, (23. 12.2019).

²⁶¹ *Reuters*, “Head of Libya parliament says Turkey-Libyan deal invalid”, (12.12.2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ DENİZ YETKİ ALANLARININ SINIRLANDIRILMASI SORUNUNDA TÜRKİYE’NİN GÖRÜŞ ve UYGULAMALARI

3.1. Genel Olarak

Türkiye, üç tarafı birbirlerinden farklı özellikler gösteren denizlerle çevrili bir ülke olarak 20 Mayıs 1982 yılında kabul edilen 2674 sayılı Karasuları Kanunu’nda belirtilen şekli ile denizlerde 6 mil genişliğinde karasuları uygulamasına sahiptir. Aynı Kanun hükmünün 1. maddesinde; “Cumhurbaşkanı, belirli denizler için, o denizlerle ilgili bütün özellikleri ve durumları gözönünde bulundurmak ve hakkaniyet ilkesine uygun olmak şartıyla, altı deniz milinin üstünde karasuları genişliği tespit etmeye yetkilidir.” ibaresi yer almaktadır.²⁶² Zira Türkiye’nin, Karadeniz ve Akdeniz’de 12 deniz mili genişliğinde karasuları uygulaması bulunmaktadır.

İnceleme alanımız olan Doğu Akdeniz bölgesinde 1792 km ile en uzun kıyı şeridine sahip olan ülke Türkiye’dir. Türkiye’nin, Doğu Akdeniz’deki 032° 16’ 18” D ve 027° 22’ 00” D meridyenleri arasında bulunan Antalya Gazipaşa’dan Muğla Deveboynu Burnu’na kadar olan Anadolu kıyıları ile bu kıyıları ve 33° 50’ 00” K enlemi arasında kalan bölgede yaklaşık 145.000 km² yüz ölçümü bulunan kıta sahanlığı ve bu alan üzerinde ilan edebileceği MEB alanı bulunmaktadır.²⁶³ Ancak Türkiye, bölgede henüz bir MEB ilanında bulunmamıştır.

Türkiye, 1958 Cenevre Sözleşmeleri’ne ve 1982 BMDHS’ye taraf değildir. Ne var ki Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarına sahip olmasının sözleşmelere taraf olup olmaması ile herhangi bir ilişkisi yoktur. Nitekim daha evvel de belirtildiği üzere kıta sahanlığı, kıyı devletine ab initio ve ipso facto haklar tanımaktadır. Öyleyse denize kıyısı olan her devlet doğal olarak ve başından itibaren bu hakka sahip olmaktadır. Bu sebeptendir ki Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki kıta sahanlığına ilgili

²⁶² İlgili Kanun Metni için bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2674.pdf>, Erişim Tarihi: 15.02.2022.

²⁶³ Sertaç Hami Başeren, “Doğu Akdeniz’de Gerilim”, *Türk Deniz Araştırmaları Vakfı*, <https://tudav.org/calismalar/deniz-alanlari/munhasir-ekonomik-bolge/dogu-akdeniz-serhat-h-baseren/>, (Erişim Tarihi: 15.01.2022), parag. 5.

sözleşmelere taraf olmaksızın sahip olması pek tabii doğaldır. Öte yandan Türkiye'nin henüz bir MEB ilanında bulunmamasının da ilgili sözleşmelere taraf olmamakla herhangi bir ilişkisi yoktur. Zira MEB uygulaması hem Uluslararası Adalet Divanı kararlarında hem kavram olarak hem de 200 mile varan genişliği yönünden örf ve adet hukuku kuralı haline gelmiş durumdadır.²⁶⁴ Şu hâlde Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de MEB ilan edebilmesi için 1958 Cenevre Sözleşmeleri'ne yahut 1982 BMDHS'ye taraf olmasını gerektiren bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Zira Türkiye, hâlihazırda Karadeniz'de uygulanmakta olan 200 deniz mili genişliğinde MEB alanına sahiptir.

Bu itibarla Türkiye, ilgili sözleşmelere taraf olmaması hasebiyle Doğu Akdeniz'de yahut diğer deniz alanlarında MEB ilan etmekten mahrum bırakılmayacağı gibi ilgili sözleşmelerin öngördüğü başka herhangi bir kuralı uygulamaya da mecbur tutulamayacaktır. Nitekim Uluslararası Adalet Divanının içtihatlarında da beyan edildiği üzere bir kural ne çoğunlukla kabul edilirse edilsin oluşumu itibariyle bu kuralın kendisine karşı uygulanmasını alenen ve tutarlı bir biçimde reddeden bir devlete karşı ileri sürülemeyecektir.²⁶⁵

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de sınırlandırma antlaşması imzaladığı ülkeler, KKTC ve Libya'dır. KKTC ile 21 Eylül 2011 tarihinde imzalanan "Akdeniz'de Kıta Sahaneliği Sınırlandırması Hakkında Anlaşma" ile Türkiye ve KKTC arasındaki deniz sınırı, batıda 35-33-09.584K ile 32-16-18.000D ve doğuda 35-49-09.889K ile 34-48-51.634D koordinatlarından geçmektedir. Antlaşma metninde, sınırlandırmanın hakkaniyet ilkeleri esasına göre yapılması kararlaştırılarak uluslararası hukukun ilke ve kurallarının göz önünde bulundurulduğu belirtilmiştir.²⁶⁶

Türkiye ve Libya arasında imzalanan "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" ise 27 Kasım 2019 tarihinde akdedilmiştir. İlgili antlaşma nezdinde belirlenen sınır koordinatları ise 34° 16' 13 720"K ile 026° 19' 11.640"D ve 34° 09' 07.9"K ile 026° 39' 06.3"D olarak tespit edilmiştir. Mutabakat metninde, bahse konu deniz alanının sınırlandırılmasında ilgili

²⁶⁴ Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 15. Bs., (İstanbul: Beta Yayınları, 2021), 383.

²⁶⁵ Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi: Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, 66.

²⁶⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi, 114 Sayılı "Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Akdeniz'de Kıta Sahaneliği Sınırlandırılması Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu" Başlıklı Raporu (1/147) için bkz. <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss114.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.04.2022), 10-11.

tüm faktörlerin göz önünde bulundurulduğu ve böylece adil ve hakça bir sınırlandırmanın kararlaştırıldığı belirtilmiştir.²⁶⁷

Öte yandan Türkiye'nin; Suriye, Yunanistan ve Mısır ile karşılıklı yahut yandaş biçimde doğrudan sınır hattı bulunmaktadır. Nitekim Suriye ile yan hududa sahipken Yunanistan'ın ilgili adaları dolayısıyla muhatap alınması gerekmekte ve Mısır ile karşılıklı kıyıların bulunması, bu devletler ile antlaşma yapabilme kabiliyeti sağlamaktadır. Ancak bu devletler ile karşılıklı bir sınırlandırma antlaşması girişimi henüz söz konusu olamamıştır.

Doğu Akdeniz; birçok ülkeye ev sahipliği yapan, bünyesinde Kıbrıs Adası ile diğer birtakım adalar bulunan ve yarı kapalı deniz özelliği göstererek deniz alanlarının paylaşımı noktasında belli bazı normatif hususlara ihtiyaç duyulan spesifik bir deniz alanıdır. Türkiye'nin, bu şartlar dahilinde Doğu Akdeniz jeopolitiğinde belirleyici bir aktör olduğu söylenebilecektir. Nitekim bölgedeki en uzun kıyı şeridinde sahip olmakla birlikte gerek istikrarlı devlet yapısı gerekse ekonomik ve askeri gücü ile bölgesel güç mücadelesinde ön plana çıkmaktadır. Ancak Türkiye'nin bölge siyasasını etkileyen birtakım aktörler ve bu aktörler dahilinde meydana gelen gelişmeler bulunmaktadır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki Türkiye'nin Doğu Akdeniz siyasasının temelini Mavi Vatan Doktrini oluşturmaktadır.²⁶⁸ Türkiye, ilgili Doktrin bağlamında Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuktan doğan ab initio ve ipso facto haklarını her şartta müdafaa etmek üzere politika geliştirmektedir. Nitekim hem iç hukukta hem de uluslararası hukukta yerleşmiş olan görüşe göre bir devletin ülkesi, devlete ait kara, hava ve deniz bölümlerinden meydana gelmektedir.²⁶⁹ Böylece mavi vatan, Türkiye için kara ülkesinin ifade ettiği anlam ve öneme aynı derecede tabi tutulmaktadır. Mavi vatanın müdafaasından kastımız ise bölgedeki diğer kıyıdaş aktörlerin Türkiye'nin hak ve çıkarları üzerinde oluşturdukları tehdidin varlığına dikkat çekmektir. Nitekim GKRY'nin faaliyetleri temelinde gündeme gelen Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu hukuki boyutta başlamış ve Yunanistan, Mısır, İsrail gibi diğer

²⁶⁷ İlgili antlaşma metni için bkz. <https://bit.ly/3tTLyOS> , Erişim Tarihi: 30.11.2021.

²⁶⁸ Doğu Akdeniz meselesini takip eden süreçte Cem Gürdeniz tarafından oluşturulan ve Cihat Yayıncı'nın katkılarıyla geliştirilen Mavi Vatan Doktrini, Türkiye'nin bölgedeki hak ve çıkarlarının etkin biçimde müdafaa edilmesinde yol gösterici olmuştur.

²⁶⁹ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*, 11.

bölgesel aktörlerin meseleye dahil oluşunu takiben meydana gelen gelişmelerle birlikte siyasi bir boyut kazanmıştır.

Yunanistan, Doğu Akdeniz'deki Yunan adaları ile meseleye dolaylı yoldan dahil olarak Türkiye'nin deniz yetki alanları üzerinde haksız iddialarda bulunurken Mısır ve İsrail de GKRY-Yunanistan ittifakı ile Türkiye ve KKTC karşısında hem politik hem de ekonomik bir koalisyon oluşturmaya çalışmaktadır. Zira Doğu Akdeniz Gaz Forumu ve EastMed Boru Hattı Projesi, bu hedefin en önemli çıktıları olmuştur. Şu hâlde bölgede izlenen gelişmeler, Türkiye'nin deniz yetki alanları üzerindeki güvenlik ve tehdit algısını hem enerji dolayındaki ulusal çıkar hem de mavi vatanın bütünlüğü dolayındaki egemenlik unsuru bağlamında etkilemeye başlamıştır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırmasına dair benimsediği temel tez, Turkuno/DT/16390 sayılı Notası'nda belirttiği üzere kapalı veya yarı kapalı denizlere kıyısı olan devletlerin haklarını kullanıp görevlerini yerine getirirken birbirleriyle iş birliği yapma yükümlülüğü altında oldukları yönündedir. Zira Türkiye, sınırlandırmaya dair tezlerini bu tarihten itibaren her sözlü ve yazılı beyanında defaatle ortaya koymuştur. Şu hâlde hakkaniyete dayalı bir sınırlandırmayı öngören Türkiye, kazan-kazan (win-win) politikası kapsamında iş birliğini tercih etmektedir. Buna karşın bilhassa GKRY olmak üzere bölgesel aktörlerin revizyonist politikaları ve uluslararası hukuku görmezden gelen faaliyetleri hakkaniyeti zedelerken Türkiye'yi de bölgedeki hak ve çıkarlarını korumak üzere harekete geçirmiştir.

Türkiye, GKRY ve iş birliğindeki bölge ülkelerinin deniz yetki alanlarını tek taraflı olarak sınırlandırma faaliyetlerine karşı, yapılan antlaşmaları kendi nezdinde geçersiz saymak ve bu minvalde diplomatik Notalar vermek suretiyle tarafları eylemlerinden vazgeçirmeye çalışmak yönünde politika izlemiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki Türkiye'nin tezleri, kendi hakları ile birlikte KKTC'nin haklarının da korunması üzerine iki ayrı odağa sahiptir.²⁷⁰ Zira bölge ülkelerinin ilgili faaliyetleri, Türkiye'nin yanı sıra KKTC'nin de hak ve çıkarlarını zarara uğratmaktadır. Türkiye'nin bölge politikasındaki KKTC etkisi, kuşkusuz ki ortak bir tarihi hafızaya sahip olmanın bir getirisiidir. Öte yandan KKTC, hâlihazırda Türkiye'nin sıkı bir bölgesel müttefiki olarak öne çıkmaktadır.

²⁷⁰ Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu", No: 31, 262.

Doğu Akdeniz'deki sınırlandırma sorununu başlangıçta diplomasi yoluyla çözmeye çalışan Türkiye, GKRY'nin parsellendirme ve ruhsat verme çalışmalarından sonra aktif bir bölge politikası izlemeye başlamıştır. Bu minvalde atılan ilk ve önemli adımlardan biri de Türkiye ve KKTC arasında sınırlandırma antlaşması imzalamak olmuştur. İlgili antlaşma 21 Eylül 2011 tarihinde New York'ta imzalanmıştır. Türkiye ve KKTC arasında akdedilen sınırlandırma anlaşmasını takiben TPAO ile KKTC arasında iş birliği kurulmuştur. Bu minvalde Kıbrıs Adası etrafında sismik araştırma ve sondaj çalışmalarına başlanmıştır.

Böylece GKRY'nin parsellere ayırdığı ruhsat alanlarındaki ihtilafın önüne geçerek hem Türkiye'nin hem de KKTC'nin ilgili deniz alanlarındaki hak ve çıkarları fiili olarak korunmaya çalışılmıştır. Nitekim GKRY'nin ruhsatlandırma yaptığı 1, 4, 5, 6 ve 7 nolu sahalar Türkiye'nin kıta sahanlığı sınırları ile çakışırken; 2, 3, 8, 9, 12 ve 13 nolu sahalar ise KKTC'nin F ve G nolu ruhsat sahaları ile çakışmaktadır.²⁷¹

İşbu meselenin başlangıcında diplomatik kanalları ve sözlü protestoları siyasa edinen Türkiye, KKTC ile yapılan sınırlandırma antlaşması ve akabindeki ruhsatlandırma çalışmaları ile kendi tezlerini fiiliyata dökmüş ve bölgede pro-aktif bir siyasa izlemeye başlamıştır. Araştırma faaliyetleri TPAO iş birliğinde aralıklarla devam ederken Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait savaş ve destek gemileri de sismik araştırma ve sondaj gemilerine refakat etmeye başlamıştır. Bu durum, Türkiye'nin gambot diplomasisini kullanmaya başladığı değerlendirmelerini beraberinde getirmiştir. Nitekim hem GKRY'nin Kıbrıs Adası üzerindeki tek ve meşru otorite olduğu iddiası ile ada ve bölge kapsamında ortaya koyduğu faaliyetlere hem de diğer bölgesel aktörlerin Türkiye ve KKTC aleyhindeki faaliyetlerine karşı sahada fiili bir savunma oluşturularak güç gösterme politikası uygulanmıştır.

Bu itibarla, Türkiye'nin hak ve çıkarlarını gözetirken envanterine aldığı sismik araştırma ve sondaj gemilerinin ve ilgili gemilere görev esnasında destek sağlayan hava sistemlerinin önemine değinmek gerekmektedir. Nitekim ilgili gemiler, Türkiye'nin bölgesel güç kapasitesini artıran unsurlardır. Zira Doğu Akdeniz'de yapılacak herhangi bir araştırma ve sondaj faaliyetinde diğer aktörlere olan teknolojik bağımlılığın önünü kesmekte ve böylece kendi kendine yetebilme kapasitesini artırmaktadır. Hâlihazırda Türkiye envanterinde; Barbaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis olmak üzere iki adet sismik

²⁷¹ İlgili harita için bkz. Harita 3.

araştırma gemisi ve Fatih, Yavuz ve Kanuni olmak üzere üç adet sondaj gemisi bulunmaktadır.²⁷² Bahsi geçen gemiler Doğu Akdeniz’de araştırma faaliyetleri yürütürken, Türkiye’nin yerli üretimi ile envanterine eklemiş olduğu İHA ve SİHA sistemleri de olası güvenlik ihlallerini önlemek amacıyla Doğu Akdeniz’de aktif bir şekilde faaliyet göstermektedir. Türkiye’nin S/İHA sistemlerini bu amaç doğrultusunda Geçitkale Hava Üssü’ne konuşlandıracağı bilgisi basına yansımıştır.²⁷³

Türkiye, Doğu Akdeniz’de caydırıcı etkiye sahip olan bu faaliyetlerin yanı sıra gerek bölgesel gerekse bölge dışı aktörlerin katılım ortaklığı ile birtakım tatbikatlar düzenlemiştir. Böylece deniz güvenliği, askeri iş birliği, insani yardım ve doğal afetlere müdahale kabiliyeti gibi amaçlar dahilinde; Mavi Vatan, Deniz Kurdu, Akdeniz Kalkanı, Turgut Reis ve Davet tatbikatları kapsamındaki Doğu Akdeniz ve Dynamic Monarch tatbikatları gerçekleştirilmiştir. İlgili tatbikatların bölgesel çatışmalar dahilindeki rakip aktörler için gözdağı oluşturduğu söylenebilecektir.

Türkiye’nin, Doğu Akdeniz’deki hak ve çıkarlarını korumak üzere son dönemde gerçekleştirdiği en önemli faaliyet, karşılıklı kıyılara sahip olduğu Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile deniz yetki alanlarını sınırlandırmak üzere mutabakata varmak olmuştur. Böylece 27 Kasım 2019 tarihinde Türkiye-Libya arasında akdedilen Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası, 8 Aralık 2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²⁷⁴ İlgili Mutabakat Muhtırası’nın, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de uluslararası hukuktan doğan haklarının korunması adına son yıllarda gerçekleştirdiği hukuki ve fiili faaliyetlerin bir sonucu olarak²⁷⁵ büyük önem arz ettiği söylenebilecektir.

Şu hâlde GKRY ve Yunanistan’ın izlemiş oldukları revizyonist politikalar ile Türkiye’nin ve KKTC’nin Doğu Akdeniz’deki uluslararası hukuktan doğan hak ve çıkarlarını hem bölgedeki enerji güvenliği hem de deniz yetki alanları üzerindeki egemenlik hakları bağlamında tehdit ettikleri söylenebilecektir. Tüm bunların yanı sıra

²⁷² İlgili gemiler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.mta.gov.tr/v3.0/arastirmalar/oruc-reis>, Erişim Tarihi: 25.02.2022.

²⁷³ *Euronews Tr*, “Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'taki İHA'ları ve üs kurma planları bölge ülkelerini endişelendiriyor”, (25.08.2021).

²⁷⁴ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası’nın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, *Resmî Gazete*, 30971 (7 Aralık 2019), Kanun No: 7195.

²⁷⁵ Yücel Acer, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Mutabakatı”, *SETA Yayınları*, Sayı: 301, (Aralık 2019): 12.

İsrail ve Mısır ekseninde geliştirilen ittifaklar da yine Türkiye ve KKTC'yi bölgeden izole etmeyi amaçlamakta ve güç mücadelesinde bölgesel statükoyu etkilemektedir. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'nin bölgesel güç ve egemenlik mücadelesi içinde bulunduğu GKRY-Yunanistan ve Mısır-İsrail ekseninde izlediği Doğu Akdeniz siyaseti ve bu minvalde gerçekleştirdiği uygulamalar incelenecektir. Öte yandan Libya ve KKTC eksenindeki hukuki, siyasi ve ekonomik ittifak faaliyetleri değerlendirilecektir. İlgili hedefler gerçekleştirilmeye çalışılırken neorealist teoriye başvurulacaktır. Nitekim neorealizm bünyesinde geliştirilen argümanların Türkiye'nin bölge algısı doğrultusunda geliştirdiği Doğu Akdeniz politikasını açıklamakta yardımcı olacağı kanaatindeyiz. Bu minvalde diğer bir hedefimiz ise disiplinlerarası bir çalışma ortaya koymaktır. Böylece ilk olarak Türkiye'nin kıyıdaş aktörler ekseninde geliştirmiş olduğu Doğu Akdeniz siyaseti ve fiili uygulamaları incelenecek, akabinde ise neorealist yaklaşımın teorik çerçevesi aktarılacaktır. Son olarak ise ilgili tüm veriler neorealist bakış açısı ile değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.2. Türkiye'nin Bölgesel Aktörler Eksenindeki Görüş ve Uygulamaları

3.2.1. Yunanistan-GKRY Ekseni

Türkiye ve Yunanistan, karadan ve denizden sınır komşusu olmalarına karşın aralarındaki sorunları hukuki yahut siyasi yollardan çözüme kavuşturmakta oldukça başarısız iki ülkedir. Aralarında çeşitli sorunlar bulunmakla birlikte çalışmamızın konusu gereği yalnızca Ege Denizi'nde başlayıp Doğu Akdeniz'e kadar ilerleyen deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu ve Türkiye'nin ilgili soruna karşı yaklaşımı irdelenecektir. Şu hâlde konuyu Lozan Barış Konferansı'ndan itibaren ele almak yerinde olacaktır.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki esas deniz sınırını oluşturan Ege Denizi'nde; karşılıklı kıyıların birbirine yakınlığı, bünyesinde bulunan adalar, kayalıklar, bu oluşumların aidiyeti ve sahip olacakları deniz yetki alanları iki ülkenin deniz alanlarını sınırlandırma sürecindeki en önemli anlaşmazlık unsurlarını oluşturmaktadır. Sınır meselelerine ve adalara dair ilk görüşmeler Lozan Barış Konferansı ile başlamıştır. Görüşmeler sonucu imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın 12. maddesi ile İmroz, Bozcaada ve Tavşan Adası dışında, Doğu Akdeniz Adaları ve Limni, Semadirek,

Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları Yunanistan egemenliğine verilmiştir. Antlaşmanın 15. Maddesi ile Menteşe Adaları ve Meis Adası İtalya'ya bırakılırken, 1947 tarihli Paris Barış Antlaşması ile ilgili adaların tamamı Yunanistan'a devredilmiştir.²⁷⁶ Şu hâlde söz konusu adalar, Yunanistan ve Türkiye arasında yaşanan Doğu Akdeniz çatışmasında rol alacaktır.

1970'lere gelindiğinde iki ülke arasında kıta sahanlığı sınırlandırma meselesi ortaya çıkmıştır. Ege kıta sahanlığı sahanlığı sorunu, 1973 yılında yaşanan petrol kriziyle birlikte Yunanistan'ın deniz alanlarında petrol yatakları bulma ihtimaline karşın milli mevzuatı geliştirme çalışmaları başlatması ve buna karşın Türkiye'nin 1973-1974 yıllarında vermiş olduğu petrol arama ruhsatları sonucunda Yunanistan'ın ilgili bazı bölgelerin Yunan adalarına ait kıta sahanlıkları olduğunu ve dolayısıyla Türkiye'nin faaliyetlerinin hukuksuz olduğunu öne sürmesiyle gündem olmuştur.²⁷⁷ Öyleyse Doğu Akdeniz'de Türkiye-Yunanistan arasında cereyan eden deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu, Ege Denizi'nde yaşanan adalar sorununun devamı niteliğini taşımaktadır.

Yunanistan, kıta sahanlığı sorununda 1958 CKSS hükümlerine dayanarak adaların, kıta sahanlığına sahip olabileceği ve Türkiye ile arasındaki kıta sahanlığı çizgisinin eşit uzaklık yöntemi ile belirlenmesi gerektiği tezini savunmuştur. Buna karşın Türkiye, başlarda doğal uzantı ilkesini savunmuş olsa da takip eden süreçte bu eğilimini hafifletmiş ve hakkaniyet prensiplerine dayanarak bölgenin tüm özel koşullarının dikkate alınması ve hakkaniyete uygun bir sonuca ulaşılması gerektiğini öne sürmüştür.²⁷⁸ Türkiye, Doğu Akdeniz deniz yetki alanları sorununda da aynı tezi savunarak ilgili söylemlerini uygulamalarına yansıtmıştır.

Türkiye-Yunanistan arasında Ege Denizi anlaşmazlığını müteakip ortaya çıkan Doğu Akdeniz sorunu, Anadolu kıyılarına oldukça yakın mesafede yer alan Yunan adalarına verilmek istenen tam etki bağlamında cereyan etmektedir. Adalar, genel kıyı düzeninin ayrılmaz bir parçası ise sınırlandırmada anakara ile eşit düzeyde ele alınarak tam etkiye sahip olabilmekte; genel kıyı düzenine zıt şekilde coğrafi özellik gösteriyor

²⁷⁶ Lozan Antlaşması'nın hükümlerine dair ayrıntılı okuma için bkz. Cihat Yaycı, *Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020), 21-36

²⁷⁷ Yücel Acer, "Ege Kıta Sahanlığı Sorununda Türkiye'nin Hukuki Durumu: Uluslararası Yargı Kararları Işığında Bir Değerlendirme", 192 ve Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 139.

²⁷⁸ Acer, *age.*, 94.

ise önemsiz sayılarak kısmi etkiye tabi olabilmekte yahut tamamiyle göz ardı edilebilmektedir.²⁷⁹

Öyleyse Yunanistan'ın taleplerinin gerçekleşmesi, Türk kıyılarının önünün kapanmasına ve Türkiye'nin MEB alanının ihlal edilmesine sebebiyet vererek hakkaniyeti engelleyici etki doğuracaktır. Nitekim Yunanistan, Rodos ve Meis Adaları ile Anadolu kıyıları arasında ortay hat esasına dayalı bir sınırlandırma öngörerek güneyde kalan geniş deniz alanlarında Girit, Kaşot, Çoban (Kerpe), Rodos ve Meis adalarının güney kıyıları ile Mısır'ın kuzey kıyıları arasında kıta sahanlığı ve MEB sınırlandırmayı amaçlamıştır.²⁸⁰

Çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı şekilde aktarıldığı üzere adaların sınırlandırmadaki rolleri, hakkaniyet prensipleri gereğince farklılık gösterebilmektedir. Bu minvalde ters tarafta kalan adaların varlığı durumunda ilgili adalara verilecek etki sınırlandırılabilir. Doğu Akdeniz'de bulunan Rodos, Girit, Kaşot, Çoban ve Meis Adası, Türkiye ve Yunanistan arasında eşit uzaklık çizgisi çizilmesi durumunda Türkiye tarafında kalacaklardır. Şu hâlde Yunan adalarının yanlış tarafta kalan adalar statüsünde değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim adaların konumları bu gerekçenin sebebini açıklar niteliktedir. Doğu Akdeniz'in dar bir deniz alanı olduğu göz önünde bulundurulduğunda ise Yunan adalarının yanlış tarafta kalan adalar olarak tanımlanması ve kısıtlı etkiye tabi tutulması hakkaniyete aykırı bir durum oluşturmayacaktır.

Türkiye, Doğu Akdeniz'de egemen haklara sahip olduğu alanlarda Yunanistan'ın taleplerine karşın birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. Muğla ve Antalya petrol bölgesinde 6326 sayılı Petrol Kanununun ilgili hükümlerine dayanan ve 16.07.2009 tarihli resmi gazete yayımlanan T.C. Bakanlar Kurulu'nun 2008/14002 ve 2008/14003 sayılı kararları kapsamında TPAO'na jeolojik istikşaf yapılması maksadıyla 1 yıllık süre ile izin verilmiştir.²⁸¹ 27.04.2012 tarihinde ise Antalya, Muğla ve Adana petrol bölgelerinde yine TPAO'na 6326 sayılı Petrol Kanunu'na dayanan

²⁷⁹ Dundua, *Delimitation of Maritime Boundaries Between Adjacent States*, 61.

²⁸⁰ Taşdemir, "Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Kapsamında Ortaya Çıkan Krizin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Boyutları", 31.

²⁸¹ Muğla Petrol Bölgesinde, Akdeniz'de Türk Karasuları Dışında Yer Alan AR/TPO/5033, 5034, 5035 Hak Sıra Numaralı Ruhsatnamelere Ait Sahalarda, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Tarafından Petrol Ameliyatı Yapılmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar, *Resmi Gazete*, 27290, (16.07.2009)

AR/TPO/5026, 5027, 5028, AR/TPO/5033, 5034, 5035 ve AR/TPO/5011 numaralı ruhsat izinleri verilmiştir.²⁸²

Bahsi geçen ruhsat izinleri, Yunanistan'ın BM'ye gönderdiği 20 Şubat 2013 tarihli Notası ile protesto edilmiştir. Yunanistan, ilgili Notası'nda; tüm Yunan adalarının BMDHS ve teamül hukuku kapsamında diğer kara kütleleri gibi karasularının ötesinde deniz yetki alanlarına sahip olduğunu, Türkiye'nin vermiş olduğu ruhsat izinlerinin ise bilhassa Castellorizo (Meis) ve Rodos Adası'nın deniz alanlarını ve dolayısıyla uluslararası hukuku açıkça ihlal ettiğini ifade etmiştir.²⁸³ Türkiye ise 2013/14136816/22273 nolu karşı Notası'nda; Yunanistan'ın iddia koyduğunun aksine ilgili ruhsat izinlerinin Meis Adası'nın karasularının ve diğer Yunan adalarının çok ötesinde olduğunu, uluslararası hukuka göre deniz yatağı ve toprak altı doğal kaynaklarını araştırmak ve işletmek amacıyla münhasır ve egemen haklarını kullandığı Türk kıta sahanlığı içerisinde yer aldığını ifade etmiştir.²⁸⁴

Türkiye, A/70/945 - S/2016/541 sayılı Notası'nda; deniz yetki alanları belirlenirken “kara denize hakimdir” ve “kapatmama” gibi kavramların uluslararası hukuk ve içtihatların temel ilkelerinden olduğunu ve dolayısıyla deniz alanları sınırlandırılırken bir kıyı devletinin açık denizlere erişimini kesmenin uluslararası hukuk tarafından hiçbir zaman onaylanmadığını belirtmiş ve benzer biçimde adaların kıtasal kararlar ile rekabet ettikleri durumlarda tam etki (kıta sahanlığı ve/ veya münhasır ekonomik bölge) verilmesi gerekmediğinin uluslararası mahkeme kararlarında ortaya koyulduğunun altını çizmiştir.

Türkiye'nin vermiş olduğu 5033 numaralı ruhsat izninin bulunduğu saha, Meis Adası'na karasuları haricinde deniz yetki alanı tanımayacak biçimde düzenlenmiştir.²⁸⁵ Buna ilaven 2 Mayıs 2016 tarihinde vermiş olduğu A/70/855 - S/2016/406 sayılı Notası'nda ise; Doğu Akdeniz'in 32°16'18” D meridyeninin batısındaki deniz alanlarında yasal olarak ipso facto ve ab initio egemenlik haklarına sahip olduğunu belirtmiştir. Bahsi geçen koordinatlar, Kıbrıs Adası'nın batısında yer alarak

²⁸² Adana Petrol Bölgesinde, Akdeniz'de Türk Karasuları Dışında Yer Alan AR/TPO/5011 Hak Sıra Numaralı RROİhuhsatnameye Ait Sahada, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Tarafından Petrol Ameliyatı Yapılmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar, *Resmi Gazete*, 28276, (12 Nisan 2012)

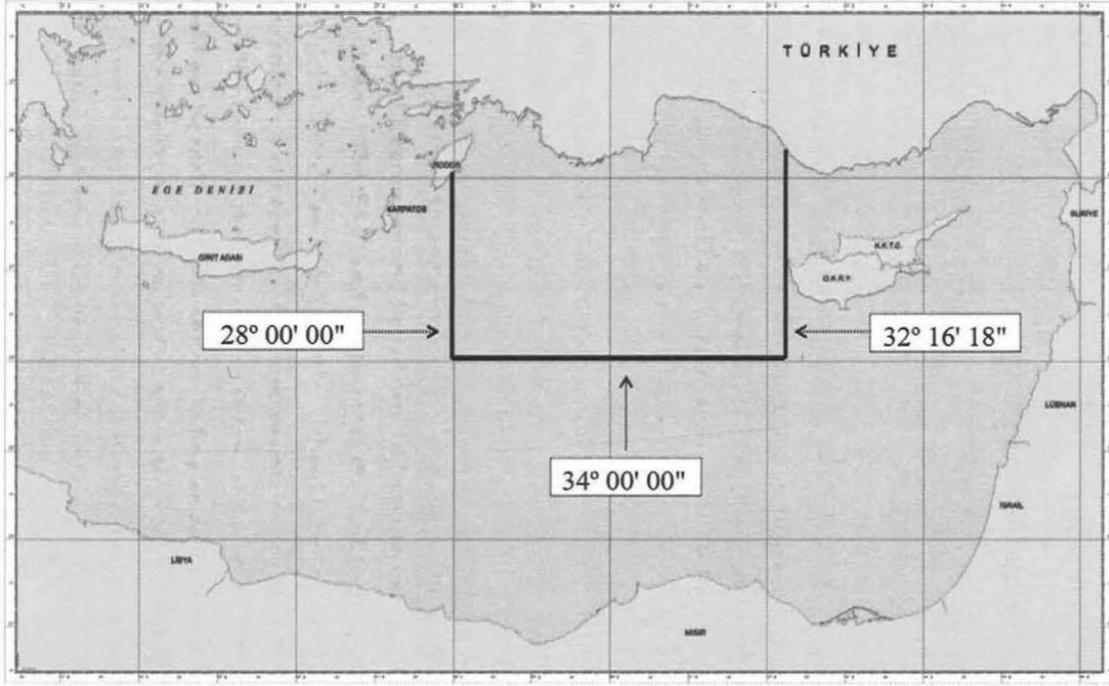
²⁸³İlgili belge için bkz. Permanent Mission of Greece to the United Nations, 20 February 2013

²⁸⁴ Bkz. Permanent Mission of Turkey to the United Nations, 12 March 2013, <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/TUR.htm> Erişim Tarihi: 05.01.2022.

²⁸⁵ Başeren, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu”, No: 31, 271.

karasularının dış sınırını takip etmektedir.²⁸⁶ Şu hâlde Türkiye, vermiş olduğu ruhsat izinleri ile egemenliğinde bulunan deniz yetki alanlarının sınırlarını belirlemiş ve dolaylı olarak adalara sınırlı etki verilmesi gerektiği tezini uygulamada pekiştirmiştir.

Harita 5: Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Türk Kıta Sahahlığı olarak beyan ettiği alan

Kaynak: : Başeren, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu”, No: 31, 31.

Adalar sorununun diğer bir yüzü de Lozan ve 1947 Paris Antlaşmaları ile silahsızlandırılmış ve askersizleştirilmiş adaların statüsünün Yunanistan tarafından kademeli olarak ihlal edilmesidir. Lozan Antlaşması'nın 13. maddesine göre Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları askerden arındırılacak ve ilgili adalarda ancak polis ve jandarma bulundurabilecek; 1947 Paris Antlaşması'nın 14. maddesine göre ise oniki adalar askerden arındırılmış olacaktır. Ancak 60'lı yıllardan beri askerleştirilen adalar, son yıllarda Yunanistan'ın faaliyetleri ile yeniden gündem olmaya başlamıştır. Doğu Akdeniz'deki anlaşmazlıkların üzerine adalara asker ve mühimmat sevkiyatı yapıldığına dair görüntülerin basına yansması ilişkilerin yeniden gerilmesine kapı aralamıştır.

²⁸⁶ Başeren, *age.*, 270.

Rodos, İstanköy ve On İki Ada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği (ROİSDER) Başkanı Prof. Dr. Mustafa Kaymakçı, Yunanistan'ın 23 adayı Lozan ve Paris anlaşmalarına aykırı şekilde cephaneliğe çevirdiği bilgisini aktarmış ve

“Atina adaları askeri üs bölgesi haline getirdi. Şu anda 18 ada silahlandırılarak cephanelik haline getirildi. Limni, Midilli, İstanköy ve Rodos adalarına Türkiye'ye karşı jet harekati için havaalanı inşa edildi ve savaş uçakları yerleştirdi. Dolayısıyla Türkiye'ye karşı potansiyel tehdit var.”

ifadelerini kullanmıştır.²⁸⁷

Türkiye konuya ilişkin olarak vermiş olduğu 14 Haziran 2021 tarihli ve A/75/961 - S/ 2021/651 sayılı Notası'nda; Anadolu anakarasına yakınlık gösteren ve kıtasal uzantısı üzerinde yer alan bu adaların Türkiye'nin güvenliği üzerinde büyük etkilerinin olduğunu, Yunanistan'ın Lozan ve Paris Antlaşmalarının ilgili hükümlerini ihlal etmesinin Türkiye'yi ve dolaylı olarak bölgedeki barış ve güvenliği tehdit altında bıraktığını ifade etmiştir. Ayrıca devlet makamları tarafından da süreç içinde birçok kez gerekli sözlü açıklamalar yapılmış olup Yunanistan'ın gayri hukuki faaliyetlerine karşı açık tavırlar ortaya koyulmuştur.²⁸⁸

Türkiye, Doğu Akdeniz'deki egemen haklarını Yunanistan'a karşı hukuki ve siyasi yollarla muhafaza etmeye çalışsa da Yunan tezleri temelinde imza edilen Yunanistan-Mısır MEB sınırlandırma antlaşmasının önüne geçememiştir. Nihayetinde taraflar, 6 Ağustos 2020 tarihinde MEB sınırlandırma antlaşmasını imzaladıklarını duyurmuşlardır. Türkiye bu durum karşısında yalnızca sözlü ve yazılı şekilde tepki gösterebilmiştir. 14 Ağustos 2020 tarihinde vermiş olduğu A/74/990 sayılı Notası'nda, yanlış taraftaki adaların hukuki statüsü üzerine Yunanistan-Mısır antlaşmasının ilgili hükümlerle çeliştiğini ve Türkiye'nin bölgedeki egemen haklarını ihlal ettiğini belirtmiştir. Diğer yandan aynı gün Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada,

²⁸⁷ Gülsüm İncekaya, “Yunanistan'ın silahlandığı adalar Türkiye için tehdit”, *Anadolu Ajansı*, (22.08.2020)

²⁸⁸ Bkz. *Anadolu Ajansı* “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Limiti aşan silahlandırmalar olursa kaybeden 25 Yunanistan olur” başlıklı haberi, (01.09.2020), Erişim Tarihi: 07.01.2022; Bkz. *Euronews Tr* “Akar: Asıl gerginliği tırmandıran Yunanistan, 18 ada anlaşmalara aykırı şekilde silahlandırıldı” başlıklı haberi (13.09.2020), Erişim Tarihi: 07.01.2022 ve Ayrıca bkz. *Deutsche Welle (DW)* “Erdoğan Yunanistan ve AB'ye çıktı” başlıklı haberi, (01.09.2020), Erişim Tarihi: 07.01.2022.

Yunanistan-Mısır arasında imzalanan sözde deniz sınırlandırma anlaşmasının hükümsüz olduğu ve Türkiye'nin ilgili bölgede herhangi bir faaliyete müsaade etmeyeceği bildirilmiştir.²⁸⁹

Yücel Acer, ilgili anlaşmaya ilişkin önemli bir hususa değinmektedir. Buna göre antlaşmada Yunan adalarına sınırlı etki verilerek esasen Türkiye'nin tezleri kavramsal olarak desteklenmektedir. Nitekim antlaşmada Türk kıyılarının önünde bulunan Meis Adası'na etki tanınmazken Girit, Rodos, Kerpe ve Kaşot adalarına kısıtlı etki verilmiştir. Ancak her ne kadar sınırlı etki verilmiş olsa da adalar, sınırlandırmada bahis konusu edilmiştir. Bunun da ötesinde 28 Kasım 2019 tarihinde imzalanan Türkiye-Libya Mutabakatı ile belirlenen yaklaşık 30 km uzunluğundaki sınır görmezden gelinmiş, bilhassa Türkiye'ye ait kıta sahanlığının önemli bir kısmı Yunanistan tarafına devredilmek suretiyle ihlal edilmiştir.²⁹⁰ Şu durumda Türkiye hem doğrudan karşılıklı kıyılara sahip olduğu Mısır ile bir deniz sınırlandırma antlaşması gerçekleştirme fırsatını Yunanistan lehine kaybetmiş hem de kendi girişimleri ile imzalamış olduğu bir başka deniz sınırlandırma antlaşmasının ihlalinin önüne geçememiştir.

Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye karşı Yunanistan ile ortak bir siyasa izleyen GKRY'nin bölgeye dair motivasyonunun Kıbrıs meselesini kendi hedef ve istekleri doğrultusunda nihayete kavuşturmak ve potansiyel enerji kaynaklarının sağlayacağı ekonomik kazanımlarla güç seviyesini artırmak olduğu söylenebilecektir. Nitekim bu amaçlar doğrultusunda Türkiye'yi bölge jeopolitiğinden soyutlamaya yönelik politikalara ortak çıkarak AB'yi Kıbrıs meselesi için baskı unsuru olarak kullanmaya çalışmış ve bölgede gerçekleştirdiği anlaşmalar ve çoklu koalisyonlar aracılığı ile enerji rezervleri üzerinde paylaşım mücadelesine girmiştir.

Kıbrıs sorunu, Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerinin keşfi ile denize yayılmaya başlamıştır. Bununla birlikte Türkiye, KKTC ve GKRY arasında cereyan eden deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesi temel olarak GKRY'nin bölge siyasasına bağlanmaktadır. Nitekim GKRY, çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı şekilde aktarıldığı üzere adanın tek otoritesi misyonu ile hareket etmektedir. Şu hâlde Kıbrıs

²⁸⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı 8 Ağustos 2020 Tarihli No: 165 “Yunanistan ile Mısır Arasında Sözde Deniz Sınırlandırma Anlaşması'nın İmzalanması Hk.” Başlıklı Açıklaması

²⁹⁰ Acer, “Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye”, 21-24.

Adası'nın bağılı olduğu sularda hak ilan etmenin yarattığı sorunlar, temelde hukuki unsurlardan ziyade adadaki fiili bölünmüşlükten kaynaklanmaktadır.²⁹¹

Türkiye'nin Kıbrıs ekseninde gelişen Doğu Akdeniz politikası, KKTC'nin ve kendisinin uluslararası hukuktan doğan egemen haklarını korumak ve hakkaniyet ilkelerine dayalı uzlaşmacı bir yaklaşımla çözüme varmak üzerine gelişmiştir. Ancak GKRY'nin bölge siyaseti ve diğer birtakım unsurlar, Türkiye'nin bölgesel güvenlik ve ulusal çıkar algısında önemli etkiler yaratmaktadır. Bu unsurların dış hatları hem Türkiye hem de KKTC algısında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması kapsamındaki egemenlik sorunu, bölgedeki potansiyel enerjinin paylaşımı ve küresel pazara taşınması ve AB'nin meseleye dahil oluşu olarak özetlenebilecektir.

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılabilmesi için öncelikle taraflar arasında bir sınır hattının varlığı gerekmektedir. Diğer bir ifade ile tarafların kıyılarının, yan yana yahut karşılıklı konumları ile birbirlerine birbirlerine bakmaları gerekmektedir. Bu durum, deniz yetki alanlarının sınırlandırılabilmesi için zaruri gerekçe olmaktadır. Şu durumda Türkiye ve Kıbrıs Adası'nın batısı arasındaki sınır ilişkisi '*yandaşlık benzeri konum (quasi adjacency)*' niteliği taşımaktadır.²⁹² Ancak mevcut konjonktür dolayısıyla iki ülke arasında bir sınırlandırmadan söz edilebilmesi henüz mümkün görünmemektedir. Nitekim Türkiye'nin GKRY'yi resmi olarak tanımaması ile birlikte KKTC'nin de uluslararası alanda Türkiye haricinde hiçbir devlet tarafından tanınmıyor oluşu, deniz yetki alanlarının karşılıklı sınırlandırılması konusunda hukuki çözümleri etkisiz kılmaktadır. Şu hâlde Ada'daki *de facto* bölünmüşlikle gelen egemenlik sorununun çıkmaza girmesinin, sorunların çözümündeki en büyük engel olduğu söylenebilecektir.

Doğu Akdeniz'de 32°16'18"D boylamının batısında kalan alan, Türkiye'nin *ab initio* ve *ipso facto* egemenlik haklarını ilgilendirmektedir.²⁹³ Böylece Türkiye'nin, GKRY'nin ilgili alanda gerçekleştirdiği faaliyetlere olan muhalefeti kendi haklarını, yetkilerini ve çıkarlarını korumak üzerine oluşmuş bir reaksiyondur. Zira GKRY, bahsi geçen deniz alanı dahil olmak üzere Doğu Akdeniz'de yalnızca kendi tasarrufunda

²⁹¹ Mustafa Erçakıca, "Doğu Akdeniz'de Yaşanan Güncel Gelişmelerin Kıbrıs Sorunu ve Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, (Nisan 2021): 311.

²⁹² Acer, "Doğu Akdeniz'de deniz Alanlarının Sınırlandırılması ve Türkiye", 97.

²⁹³ Başeren, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı", No: 31, 262.

kararlar almaktadır. 19 Ekim 2006 tarihinde BM'ye verdiği Nota'da, Kıbrıs Adası'nın tek meşru hükümetinin kendisi olduğunu ifade etmiştir. Buradan hareketle hem Kıbrıs Adası'nı ve dolayısıyla KKTC'yi hem de anlaşmaya tabi olarak sınırlandırılması gereken alanlar nedeniyle Türkiye'yi ilgilendiren meseleleri tek taraflı yürütme eğilimindedir.

GKRY'nin, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair ilk faaliyetlerinden biri 2003 yılında Mısır ile imzaladığı MEB antlaşması olmuştur. Türkiye, bu anlaşma için 'bölgedeki diğer ilgili aktörlerin görmezden gelinerek gerçekleştirildiği' değerlendirmesini yapmış ve 2 Mart 2004 tarihli Turkuno/DT/4739 nolu Nota ile karşılık vermiştir. İlgili Nota'da; imza edilen antlaşmanın, Türkiye'yi *ipso facto* ve *ab initio* ilgilendiren 32°16'18"D boylamının batısını sınırlandırdığı fakat bu koordinatın batısının bölgedeki diğer devletler arasında eşitlik ilkesine dayalı bir anlaşma ile sınırlandırılması gerektiği belirtilmiştir. Yine aynı Nota'da; uluslararası hukukun yerleşik ilkelerinden kaynaklanan hukuki nedenler dolayısıyla Türkiye'nin ilgili antlaşmayı tanımadığı bildirilmiş, GKRY'nin ise Kıbrıs Adası'nı tek başına temsil etmeye yetkili olmadığı yinelenmiştir.

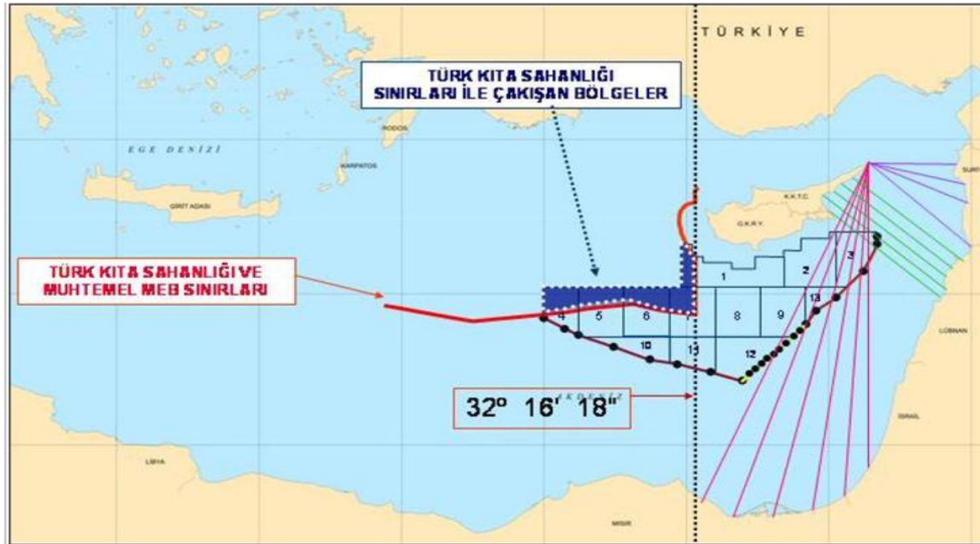
Mısır'dan sonra 17 Ocak 2007 tarihinde GKRY ve Lübnan arasında MEB sınırlandırma antlaşması imzalanmıştır. Akabinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada; Lübnan yetkili makamlarınca verilen beyanların aksine, söz konusu anlaşmanın imzalandığının öğrenildiği ve bunun üzerine Lübnan makamlarından ilgili anlaşmanın hiçbir şartta yürürlüğe konulmamasının talep edildiği bildirilmiştir. Yine aynı açıklamada, GKRY Meclisinde petrol yataklarında arama yapılmasını düzenlemeye dair çıkarılan yasanın kabulüne ilişkin olarak; GKRY'nin, adanın tümünü temsil etmemesi sebebiyle çıkardığı yasaların yahut yapmış olduğu anlaşmaların Türkiye nezdinde hükmünün bulunmadığı, öte yandan petrol ve doğalgaz araştırması yapmak isteyen ülkeler ve şirketlerin GKRY'nin bu alanlarda vermeye yelteneceği hükümsüz ruhsatlara itibar etmemeleri ve hâlihazırda Ada'nın hassas durumuna ve çözüm sürecine olumsuz etkide bulunmamaya özen göstermeleri gerektiği ifade edilmiştir.²⁹⁴ Nihayetinde ilgili antlaşmanın Lübnan meclisi tarafından

²⁹⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı 3 Ocak 2007 Tarihli No:18 "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz'deki Ülkelerle Deniz Yetki Alanlarını İlgilendiren İkili Anlaşmalar Yapma Gayretleri hk." Başlıklı Açıklaması.

onaylanması ileri bir tarihe ertelenmiş olsa da GKRY için herhangi bir yaptırım sözü konusu olamamıştır.

17 Aralık 2010 tarihinde akdedilen GKRY-İsrail MEB antlaşması ise yine Türkiye'nin tepki koyduğu bir antlaşmadır. İlgili antlaşma kapsamında bulunan deniz alanında, diğer antlaşmalarda olduğu gibi KKTC'nin de hakları bulunmaktadır. Nitekim KKTC kıyılarının projeksiyonu, GKRY'nin anlaşmaya vardığı tüm tarafların kıyılarını görmekte ve KKTC için yetki alanı yaratmaktadır. Şu hâlde KKTC'nin uluslararası alandaki tanınma meselesi, Türkiye'nin de tarafı olduğu deniz yetki alanları sorununun önündeki en büyük engellerden birini teşkil etmektedir. Bu sebeple Türkiye, Doğu Akdeniz politikasının bir parçası olarak KKTC'nin ilgili alandaki hak ve yetkilerinin savunulması gereğinden hareketle GKRY'nin sahada gerçekleştirdiği aleyhte faaliyetlere karşı çıkmaktadır.

Harita 6: GKRY'nin Doğu Akdeniz'de İlan Ettiği Petrol Arama Bölgelerinde KKTC'nin de Haklarını Gösteren Harita

Kaynak: Yaycı, "Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye",

Bölgedeki mevcut gerilime rağmen GKRY'nin 2007 yılında düzenlediği yasa ile 13 adet petrol arama sahası ilan etmesi ve çokuluslu şirketlere ruhsat vermeye başlaması, ikili ilişkileri yönlendiren diğer bir çatışma unsuru olmuştur. GKRY'nin bu faaliyetleri,

adadaki egemenliğe ilişkin çatışma alanı yaratmakla birlikte Türkiye'nin enerji güvenliği için tehdit oluşturmuştur. Nitekim ruhsatlandırma yapılacak sahalarda hem Türkiye'nin hem de KKTC'nin hak ve yetkilerinin bulunduğu deniz alanlarını ihlal etmiştir.²⁹⁵ Bu durumda Türkiye, ilgili bölgede keşfedilmesi muhtemel rezervler ve mevcut ihtilafli egemenlik sorunu dolayısıyla ruhsatlandırma çalışmalarını tehdit olarak algılamış ve kamuoyunda güvenlik meselesi haline getirmiştir.²⁹⁶

Güvenlik meselesi haline getirilen ruhsatlandırma çalışmaları sonucu uygun koşulların oluşması ile Türkiye ve KKTC arasında 23 Kasım 2011 tarihli kıta sahanlığı sınırlandırma antlaşması akdedilmiştir. Böylece bu anlaşma ile GKRY'nin faaliyetlerine fiili bir karşılık verilmiştir. Türkiye ve KKTC'nin gerçekleştirmiş olduğu kıta sahanlığı sınırlandırma antlaşmasının ardından ise KKTC Ekonomi ve Enerji Bakanlığı ile TPAO arasında "Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşımı Sözleşmesi" imzalanmıştır. Böylece TPAO ve dolayısıyla Türkiye, KKTC'nin deniz yetki alanlarında yapılacak olan arama ve sondaj çalışmalarına ortak olmuştur.

KKTC ve Türkiye'nin ilgili faaliyetlerinin, Rum Yönetimi'nin ihtilafli bölgelerde gerçekleştirmiş olduğu hukuksuz faaliyetlere yönelik karşı hamle olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira KKTC, Türk toplumunun hak ve çıkarlarını korumak adına karşılıklılık ilkesi bağlamında tedbirler almak zorunda kalmıştır.²⁹⁷ Öte yandan Türkiye, 5 Haziran 2014 tarihli A/68/902 nolu Notası'nda KKTC ile 21 Eylül 2011 tarihinde New York'ta imzalanan kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşmasına ilişkin olarak, GKRY'nin Doğu Akdeniz'de hız kesmeden devam eden kışkırtıcı faaliyetleri ve gerçekleştirmeye çalıştığı oldu bitti girişimleri sonucunda Kıbrıs Türk halkının Ada'nın doğal kaynakları üzerindeki eşit haklarını korumak adına gerekli adımları atmak zorunda kaldığını beyan etmiştir. Buna ilaven Rum Yönetimi'nin bölgedeki faaliyetlerine karşılık, TPAO'ya lisans verilerek Barbaros Hayrettin Paşa araştırma gemisinin bu kapsamda araştırma faaliyetleri yürüttüğü bildirilmiştir.

Türkiye ve KKTC, TPAO ortaklığında belirlenen 7 adet ruhsat sahasından F ve G kodlu sahalarda GKRY'nin ilan etmiş olduğu 13 ruhsat sahasından 2, 3, 8, 9, 12, ve

²⁹⁵ İhlal edilen deniz alanları için bkz. Harita 3.

²⁹⁶ Abdullah Yıldız, "Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikleştirilmesi", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, (Eylül 2016): 12.

²⁹⁷ Sertaç Hami Başeren, "Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığında Yeni Anlaşmalar ve Uygulamalar", *Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Çözümdeki Muhtemel Rolü*, Der. Necdet Ünüvar. (Ankara: TBMM Basımevi, 2021), 30.

13 numaralı sahalara ile kesişmesine rağmen birbirlerine paralel biçimde yürüttükleri bölge siyasetlerinden geri adım atmamışlardır. Türkiye Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklama ile Yavuz sondaj gemisinin sondaj faaliyetlerine başlamak üzere G kodlu ruhsat sahasına intikal ettiği basına duyurulmuştur.²⁹⁸ Böylece Kıbrıs Türklerinin haklarının her şartta gözetileceği ve KKTC'nin, adanın doğal kaynakları üzerinde hak ve yetkilerinin bulunduğu tezi uygulamada desteklenmiştir.

GKRY'nin; Türkiye, KKTC ve GKRY arasındaki ihtilafli deniz alanlarında Türkiye'nin TPAO ortallıklığında sismik araştırma faaliyetleri yürütmesine binaen BM'ye vermiş olduğu A/ 73/753 - S/2019/160, A/73/944 - S/2019/564 ve A/74/549 - S/2019/881 nolu Notalarda Türkiye'ye ait sismik araştırma ve sondaj gemilerinin 1, 7, 8, 9, 12, ve 13. sahalarda savaş ve destek gemileri refakatinde yürüttüğü faaliyetlerin uluslararası hukuk kuralları ile birlikte Kıbrıs MEB/kıta sahanlığı alanını ihlal ettiğini belirtmiştir. Türkiye ise A/74/462 - S/2019/764 nolu karşı Notası'nda 7 numaralı sözde GKRY ruhsat sahasının BM'ye kayıtlı olan Türk kıta sahanlığına ait olduğunu ve Türkiye'ye ait deniz yetki alanlarında arama ve işletme yetkisi bulunmayan yabancı unsurların faaliyetlerine hiçbir şekilde izin verilmeyeceğini teyit etmiştir. Aynı şekilde A/74/550 nolu Notası'nda 32°16'18"D boylamının batısındaki deniz alanlarında *ipso facto* ve *ab initio* hakları bulunduğunu ve ilgili devletlerin, söz konusu alanda adil bir sonuca varmak üzere anlaşma yapması gerektiği savını yinelemiştir. Öte yandan Türkiye, 2016 yılında vermiş olduğu A/70/788-S/ 2016/257 nolu Notası'nda da bahsi geçen sınır koordinatları içerisinde Türkiye'nin izni olmaksızın yürütülen her bilimsel faaliyete meşru olarak müdahale etme haklarının bulunduğunu belirtmiştir.

İlgili beyanlar doğrultusunda gerçekleşmiş olan birtakım müdahaleler bulunmaktadır. 17 Aralık 2017 tarihinde Odin Finder isimli İtalyan bir araştırma gemisinin Kıbrıs'ın batısında kalan, GKRY'nin parsellere ayırdığı ancak Türk kıta sahanlığında yer alan 1 ve 7 nolu bölgelerde araştırma yapması, 22 Aralık 2018 ve 3 Ekim 2021 tarihlerinde Malta uyruklu Nautical Geo araştırma gemisinin, 23 Şubat 2018 tarihinde ise İtalyan Saipem 12000 isimli geminin yine GKRY'nin parsellendirmiş

²⁹⁸ *Haberler*, "Dışişleri Bakanlığı duyurdu! Yavuz sondaj gemisi KKTC'nin güneyindeki 'G' noktasına intikal etti" (19.01.2020)

olduğu 3 numaralı bölgede araştırma yapması Türk Deniz Kuvvetleri tarafından engellenmiştir.²⁹⁹

GKRY'nin sondaj faaliyetlerinin altındaki en önemli amaçlardan biri, gündemi çok uluslu şirketler dahilinde uluslararası katılımın sağlandığı hidrokarbon rezervlerin aranması ve üretimi meselesine kaydırmak ve böylece Kıbrıs sorununun çözümü kapsamındaki görüşmelerin üzerini örterek GKRY'nin fiilen tanınması için mevcut statükoyu sağlamlaştırmaktır.³⁰⁰ Bu doğrultuda çok uluslu şirketlerin yanı sıra kurumsal ve politik yapısıyla GKRY'nin amacını pekiştiren diğer bir etki aracı AB olmuştur. AB; Türkiye, KKTC ve GKRY arasındaki ihtilafli alanlar meselesine GKRY'nin 2004 yılında AB'ye tam üye olarak kabul edilmesiyle dahil olmuştur. Doğu Akdeniz, bölge ülkeleri nezdinde olduğu gibi AB için de enerji bağlamı stratejik değer taşımaktadır. Nitekim enerjide büyük oranda dışa bağımlı olan AB, 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrasında yaşanan petrol krizinden bu yana çeşitli enerji politikaları geliştirme eğiliminde olmuştur. Nihayetinde Orta Doğu'nun bölgesel çatışma ve savaşlar dolayında enerji rotalarını risk altına sokması, Rusya'nın güvensiz dış politikası ve artan talepler AB'nin enerji sorununu güvenleştirmesine sebep olmuştur.

AB, son kırılma noktasını oluşturan 2006 Ukrayna Krizi sonrasında Rus enerjisine olan bağımlılığının Rusya'nın sert ve değişken dış politik tutumları sebebiyle riskli bir hal alması sonucu alternatif kaynaklara ulaşma konusuna yeniden eğilim göstermeye başlamıştır. Şu hâlde Doğu Akdeniz enerjisi, AB için fırsat ayağı oluşturmakla birlikte kurumsal dış politikada birtakım etkiler yaratmıştır. Nitekim AB, fiziksel bir genişleme ile Doğu Akdeniz kıyılarına ulaşmış ve bölge sorunlarına dahil olmuştur.

GKRY'nin AB'ye tüm adanın temsilcisi olarak kabul edilmesi, AB'yi deniz yetki alanları meselesinin doğrudan tarafı yapmış ve aynı zamanda Kıbrıs sorununa yeni

²⁹⁹ İlgili müdahaleler ve daha fazlası hakkında basına yansıyan haberler için bkz. <https://www.yenisafak.com/gundem/trablus-tugayi-3517599> Erişim Tarihi: 21.02.2022., <https://doguakdenizpolitik.com/yunan-basini-nautical-geo-tekrar-uzaklastirildi/> Erişim Tarihi: 21.02.2022., <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dogu-akdenizde-sular-yeniden-isiniyor/2382643> Erişim Tarihi: 21.02.2022., <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dogu-akdenizde-sular-yeniden-isiniyor/2382643> Erişim Tarihi: 21.02.2022. ve konuya ilişkin ayrıntılı okuma için ayrıca bkz. Cihat Yayıncı, Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye, Kırmızıkedî, 2020, İstanbul.

³⁰⁰ Yelda Ongun, "Turkey in an Increasingly Complex Eastern Mediterranean: How Turkey can Defend its Interests and Alleviate its Isolation in the Region", *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities*, Ed. Michaël Tanchum, (Ankara: Konrad Adenauer Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, 2020), 31.

taraflar kazandırarak meseleyi çok boyutlu hale getirmiştir. Türkiye, konuya ilişkin olarak Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile “AB’ne katılacak olan Rumlar, Kıbrıs Türklerini veya Kıbrıs’ın tamamını temsil etmeye yetkili değildir. Dolayısıyla ‘Kıbrıs Cumhuriyeti’ Kıbrıs Türklerine zorla empoze edilemez ve Rumlar, Kıbrıs Türklerini veya Kıbrıs’ın tamamını temsil eden yasal hükümet olarak kabul edilemez”³⁰¹ açıklamasında bulunarak AB’ye karşı tepkisini göstermiştir.

Deniz yetki alanları uyuşmazlığında Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumunu için asimetrik bir baskı unsuru haline gelen ve genel seyrinde üye ülkelerin tezlerini destekleyen AB’nin soruna ilişkin yaklaşımı, hukuksal olmaktan ziyade siyasal bir tartışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır.³⁰² Nitekim AB ile müzakere sürecinde ön koşul olarak sunulan Kıbrıs sorununun çözülmesi ve iyi ilişkiler meselesi, Türkiye’nin GKRY’yi resmen tanımaya zorlanması ile birlikte AB’nin kurumsal olarak tarafsızlığını kaybettiğini ortaya koymuştur.

Birlik içerisinde Doğu Akdeniz’e yönelik ayrılıklar ve özelde farklı dış politik yaklaşımlar izlense de kurumsal olarak Türkiye’ye karşı GKRY ve Yunanistan’ı desteklemek yönündeki tutumları fikir birliğine varmaktadır. Son 10 yıllık süreçte AB Bakanlar Konseyi’nin hukuksuz olarak nitelendirdiği Türkiye ve faaliyetlerine karşı somut yaptırım kararları söz konusu olmaya başlamıştır. Bu itibarla en geniş kapsamlı yaptırım kararları 2019’da yapılan Avrupa Birliği Konseyi Zirvesi’nde alınmıştır. Konsey’de, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de izinsiz sondaj faaliyetleri gerçekleştirmesi nedeniyle kısıtlayıcı tedbirlere ilişkin kararlarda Türkiye’nin yasadışı sondaj faaliyetlerine devam etmesi dolayısıyla Kapsamlı Hava Taşımacılığı Anlaşması müzakerelerinin ve Ortaklık Konseyi ile AB-Türkiye üst düzey diyalog toplantılarının askıya alınmasına onay verilmiş, Avrupa Yatırım Bankası’nın ise Türkiye’ye sağlayacağı kredi faaliyetlerinin gözden geçirilmesi teklifi sunulmuştur.³⁰³ 2021 yılında ise yaptırımların, yukarıda sonuca varılan 14 Ekim 2019 tarihli Konsey kararlarının doğrudan devamı niteliğini taşıyarak 1 yıllık süre ile 12 Kasım 2022 tarihine kadar uzatılmasına karar verilmiştir.³⁰⁴

³⁰¹ T.C Dışişleri Bakanlığı 1 Mayıs 2004 Tarihli “GKRY’nin AB üyeliği ile ilgili” açıklaması.

³⁰² Aksu, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Türkiye-AB İlişkileri”, No: 31, 161-167.

³⁰³ Bkz. Avrupa Birliği’nin Birinci Konsey Kararları: European Council, Brussels, 20 June 2019, 20-21-euco-final-conclusions-en.pdf (europa.eu), Erişim Tarihi: 07.03.2022

³⁰⁴ Bkz. Avrupa Birliği’nin İkinci Konsey Kararları: Council of European Union, 21 November 2021, Press - Consilium (europa.eu), Erişim Tarihi: 07.03.2022.

Türkiye, Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklama ile AB'nin vermiş olduğu yaptırım kararına tepki göstermiştir. Yapılan açıklamada; Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin haklarına karşı izlenen gayrı adil politikanın ne uluslararası hukuka ne de AB müktesebatına uygun olmadığı belirtilmiş, AB'nin uluslararası bir mahkeme olarak hareket edemeyeceği ve alınan kararların Türkiye nezdinde hükümsüz olduğu ifade edilmiştir.³⁰⁵

Türkiye'nin gerek BM'ye yapmış olduğu bildirimler gerekse sahada gerçekleştirdiği fiili uygulamalar, Türk deniz yetki alanlarının sınırlarını ortaya koymuştur. Türkiye'nin şimdiye kadarki uygulamaları, mavi vatan kapsamındaki deniz yetki alanlarını korumak üzerine istikrarla seyretmişse de Eylül 2021'de verilen navtex ilanı, bu istikrarı zedeleyici bir etki yaratmıştır. Nitekim 3 Eylül 2021 tarihinde Hidrografi Dairesi Başkanlığı tarafından ilan edilen navtex ile; Oruç Reis, Ataman ve Cengizhan gemilerinin sismik araştırma faaliyetleri yürütmek üzere;

36 28.92K-030 33.43D,

35 53.02K-031.05.45D,

36 14.59K-031.39.59D,

36 48.84K-031.09.02D

koordinatlı sahalarda seyir alacakları duyurulmuştur. Takip eden süreçte ise yine Oruç Reis, Ataman ve Cengizhan gemilerinin sismik araştırma faaliyetlerine 31 Ocak 2022 tarihine kadar;

36 03.17 K-033.05.89 D,

35 45.12 K-033.07.21 D,

35 48.48 K-034.02.12 D,

36 05.53 K-034.00.36 D,

Koordinatlı sahalarda devam edeceği duyurulmuştur.³⁰⁶ İlgili koordinatların, AB'nin hazırlanmış olduğu sözde Türkiye'nin deniz yetki alanlarının asıl sınırını gösteren

³⁰⁵ T.C Dışişleri Bakanlığı 28 Şubat 2020 Tarihli "Doğu Akdeniz'deki Sondaj Faaliyetlerimiz Nedeniyle Avrupa Birliği'nin Aldığı Yaptırım Kararına İlişkin Listenin Onaylanması Hk." açıklaması.

³⁰⁶ Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Daire Başkanlığı (SHODB), "Denizcilere Duyurular", (Erişim Tarihi: 10.04.2022).

Sevilla Haritası'ndaki sınırların dışına çıkmaması ve Yunan ve Rum tezlerine uygun olduğu iddiaları ile kamuoyunda tepkilere neden olmuştur.

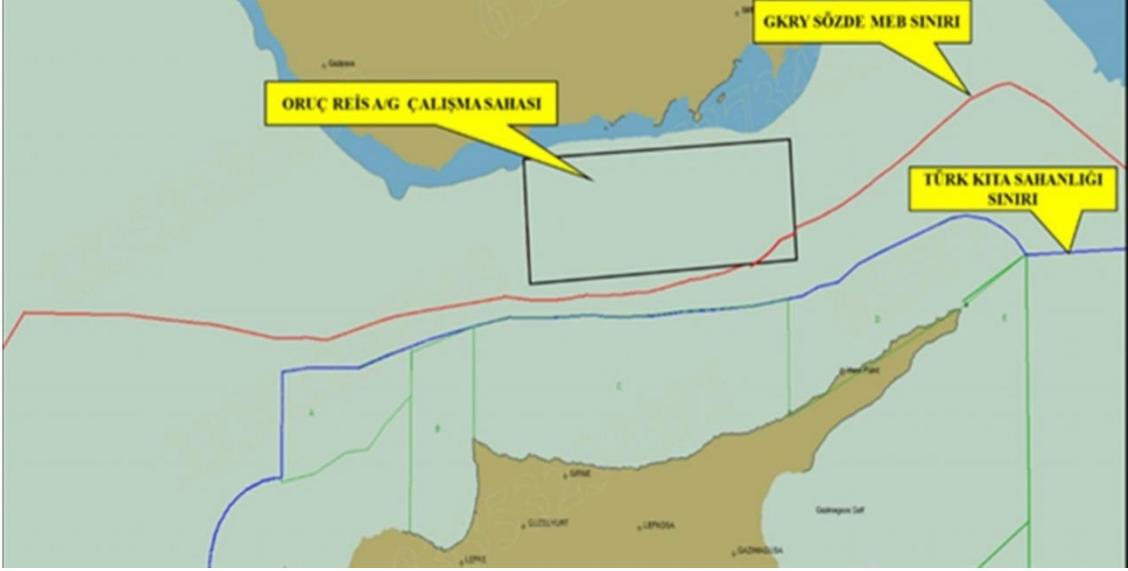
Milli Savunma Bakanlığı ise kamuoyunda oluşan algıya ilişkin olarak;

“Saha incelendiğinde ortaya atılan iddiaların tamamen gerçek dışı olduğu açıkça görülmektedir. Mavi vatandaki faaliyetlerin ilgili bakanlık ve kurumların koordineli çalışması ile hiç olmadığı kadar yoğun bir şekilde icra edildiği böyle bir dönemde asil milletimizi yanıltıcı ve milli faaliyetlerimize zarar verecek mahiyette iddia ve ithamların gündeme getirilmesinin arkasında bilgisizlik yoksa art niyet vardır. Mavi vatanımızdaki hak, alaka ve menfaatlerimizin korunmasına ve savunulmasına bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da kararlılıkla devam edilecektir.”

ifadeleri ile açıklamada bulunmuştur.³⁰⁷ Ancak Oruç Reis gemisinin ilgili tarihleri takiben 24 Ocak tarihinde Tuzla Limanı'na çekilmesi, Doğu Akdeniz'deki sismik araştırma ve sondaj faaliyetlerine son vermiştir. Bu durumda sismik araştırma faaliyetlerinin durmuş olması, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de şimdiye dek takip ettiği proaktif politikalara tezat oluşturmuştur.

³⁰⁷ Sarp Özer, “MSB'den "ilan edilen NAVTEX'le Yunanistan ve GKRY'nin tezlerine uygun hareket edildiği" iddiasına yalanlama”, *Anadolu Ajansı*, (12.10.2021).

Harita 7 : : Oruç Reis'in Çalışma Sahasını Gösteren Harita

Kaynak: Sarp Özer, *Anadolu Ajansı*, <https://bit.ly/39FE0Zn> , Erişim Tarihi: 12.04.2022.

Enerji politik açıdan değerlendirilecek olursa AB için Doğu Akdeniz'in ölçülebilir değeri, potansiyel enerji rezervleri ile Rus ve Orta Doğu enerjisine alternatif kaynak oluşturmasından gelmektedir. Bu minvalde bölgedeki keşiflerin henüz tamamlanmadığı düşünüldüğünde her bir milin değeri olasılıkla birlikte artmaktadır. O halde Kıbrıs Adası eksenindeki deniz yetki alanları sorunu, AB'nin meselenin tarafı ve etkileyeni olması açısından ruhsatlandırma faaliyetleri çerçevesinde işletilen enerji politişin bir yansıması olarak ivme kazanmaktadır.

Doğu Akdeniz'deki mevcut ve potansiyel enerjinin araştırılması, işletilmesi ve taşınması üzerine çeşitli ittifak kombinasyonları oluşmaya başlamıştır. Bu noktada oluşan İsrail-Yunanistan-Kıbrıs ve İsrail-Mısır-Yunanistan enerji üçgenleri, Doğu Akdeniz Gaz Forumu ve EastMed projeleri ile birlikte AB tarafından politik destek görmüştür.³⁰⁸ AB'nin kurumsal olarak bu ittifaklara verdiği destek, Türkiye'nin bölgedeki hak ve çıkarlarını tehdit altına sokan diğer bir mesele olmaktadır. Nitekim GKRY'nin de dahil olduğu Doğu Akdeniz Gaz Forumu ve akabinde ortaya atılan

³⁰⁸ Andrea Dessì , "Europe and the Eastern Mediterranean: Navigating Complexity, Mitigating Conflict(s) and Fishing for Compromise" *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities*, Ed. Michaël Tanchum, (2020). 68.

EastMed Doğalgaz Boru Hattı Projesi, Türkiye'nin varlığını ve bölgedeki stratejik konumunu görmezden gelmektedir.

Gaz Forumu'nun kuruluşunda, Doğu Akdeniz'deki potansiyel gaz kaynakları temelinde sürdürülebilir gaz piyasası geliştirilebilmesi için politik diyalog platformu oluşturma amacını taşıdığı (EMGF) belirtilse de Forum'un bilhassa Türkiye ile komşu olan kurucu ülkeler arasındaki sıkıntılı ilişkilerden beslenen jeopolitik bir boyuta sahip olduğu aşikârdır.³⁰⁹ Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy, Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun uluslararası bir kuruluşu dönüştürülmesine yönelik toplantı hakkındaki soruya; Türkiye ve KKTC'nin davet edilmediği forumun amacının iş birliği olmadığı, zira Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji denkleminin dışında bırakılmasının amaçlandığı ancak Türkiye ve Kıbrıs Türkleri aleyhinde kurulan bu tür oluşumların bölgede barış ve iş birliğine katkı sağlamayacağı cevabını vermiştir.³¹⁰ EastMed Projesi, Doğu Akdeniz'deki en uzun kıyı şeridinde sahip olan ve hâlihazırda sınırlarından geçen birçok enerji boru hattının sorumluluğunu alan Türkiye'yi bütünüyle yok sayarak Gaz Forumu'na benzer şekilde tasarlanmıştır. Prof. Dr. Gürkan Kumbaroğlu, 300 km'si denizin altından geçen EastMed projesi hakkında verdiği demeçte; boru hattının Türk karasularına girmeden açık denizlerde yapılmak zorunda kalınacağını ve böylece dünyanın en uzun ve en derin açık deniz doğal gaz boru hattı projesinin teknik ve ekonomik olarak büyük zorluklar barındırdığını belirtmiştir.³¹¹

Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy da konuya ilişkin bir soruya cevaben; “*Doğu Akdeniz’de bulunan doğal kaynakların değerlendirilmesinde ve ülkemiz dahil Avrupa’daki tüketim pazarlarına iletilmesinde en ekonomik ve güvenli güzergah Türkiye’dir*” ifadelerine yer vermiştir.³¹² Nitekim son dönemde ilgili projenin ekonomik açıdan sürdürülebilir olmaması ve çevresel hassasiyetlere uzak olması gerekçeleri ile ABD'nin EastMed Projesi'ne vereceği maddi desteğin iptal edildiği bilgisi basına yansımıştır.³¹³ Takip eden süreçte Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın

³⁰⁹ Sukkarerieh, *The East Mediterranean Gas Forum: Regional Cooperation Amid Conflicting Interests*, 5.

³¹⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı 16 Ocak 2020 Tarihli “Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun Uluslararası Bir Kuruluşu Dönüştürülmesine Yönelik Toplantı Hakkındaki Soruya Cevabı”.

³¹¹ Sertaç Aksan, “EastMed’ Türkiye olmadan zor”, *TRT Haber*, (02.01.2020).

³¹² T.C. Dışişleri Bakanlığı 2 Ocak 2020 Tarihli “Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un EastMed Projesine İlişkin Anlaşmanın İmzalanması Hakkındaki Soruya Cevabı”.

³¹³ Derya Gülnaz Özcan-Tevfik Durul, “ABD'nin EastMed'den desteğini çekmesi Atina'da hayal kırıklığı yarattı”, *Anadolu Ajansı*, (12.01.2022).

basın açıklamasında İsrail Cumhurbaşkanı ile enerji boru hattı meselesi üzerine görüşüklerini beyan etmesi, hâlihazırda projenin taraflarının da olasılıkların farkında olduklarının göstergesidir.³¹⁴

Sonuç olarak denebilir ki ilgili projenin potansiyel olarak uygulanabilme gücü, başından beri zayıflığını ortaya koymuştur. Ancak buna karşın oluşturulmaya çalışılan algının, Türkiye'yi bölgede yalnızlaştırmaya ve ittifakın bölgesel hedefleri doğrultusunda kararlar almaya mecbur bırakmak üzerine geliştirilmiş siyasal bir etki aracı olduğu gözlemlenmektedir. Meselenin gidişatı göz önünde bulundurulduğunda, bölgede hukuki sorunlardan evvel siyasi sorunların çözülmesi gerektiği görülmektedir. Zira bölge jeopolitiğinin görmezden gelinerek iş birliğinin reddedilmesi, rasyonel gerçeklikler doğrultusunda uzun vadede kazanç sağlamayacaktır.

3.2.2. Mısır-İsrail Ekseni

Mısır, Doğu Akdeniz'de Türkiye'den sonra en uzun kıyı şeridine sahip ülke olmakla birlikte karşılıklı kıyıları dolayısıyla Türkiye ile sınırlandırma yapabilecek konumdadır. Hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde değerlendirilecek olursa, coğrafyanın üstünlüğü ilkesi dolayısıyla iki ülke birbirleriyle sınırlandırma yapmaları durumunda önemli ölçüde deniz alanı kazanacaklardır. Nitekim Yayıcı; Mısır'ın, deniz sınırlandırması sürecinde hakkaniyetli bir sonuç için Türkiye'yi muhattap alması gerektiğini ve bu itibarla GKRY ile yapmış olduğu sınırlandırmaya göre 11.500km² daha fazla deniz alanına sahip olacağını belirtmiştir.³¹⁵

Türkiye ve Mısır arasında imzalanacak bir sınırlandırma anlaşması hem hukuki hem de devlet çıkarları bakımından daha uygun görünmesine rağmen bu doğrultuda bir anlaşmanın henüz imzalanmamış olmasının sebebi siyasi sorunlarda aranabilecektir.³¹⁶ Türkiye-Mısır ilişkileri hiçbir zaman stabil çizgide seyretmemişse de iki ülke arasındaki ilişkilerin kırılma noktası 2013 yılında gerçekleşen Mısır Askerî Darbesi olmuştur. Türkiye'nin darbeye karşı yaklaşımının sebepleri konusunda çeşitli değerlendirmeler

³¹⁴ *Euronews*, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan EastMed için İsrail'e yeşil ışık: Şartlar konuşulur", (18.01.2022).

³¹⁵ Yayıcı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 39.

³¹⁶ Cavid Abdullahzade, "Doğu Akdeniz'de Mısır'la Antlaşma Şart", *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*, Der. Sertaç Hami Başeren, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 608, 2013), 345.

bulunmakla birlikte bölgesel bir müttefikin kaybedildiği kanısı ortaktır. Nitekim Muhammed Mursi yönetimindeki Mısır, Türkiye tarafından ‘kilit müttefik’ olarak görülmekte; bu itibarla Suriye krizi, Filistin meselesi ve Akdeniz stratejisi konularında ortak yaklaşım sergilenmesi adına girişimlerde bulunulmaktaydı.³¹⁷ Dolayısıyla 3 Temmuz darbesi, Türkiye’ye stratejik bir müttefiki kaybettirirken, bölgesel liderlik planlarının da yarım kalmasına sebep olmuştur.³¹⁸

Bu itibarla Türkiye, hâlihazırda çeşitli temas ve ittifaklarda bulunduğu bölgesel müttefikini kaybetmeme isteğinde olup gerçekleşen askeri darbeyi çeşitli platformlarda sözlü olarak protesto etmiş ve maddi yaptırımlarda bulunmuştur. Diplomatik ilişkilerin 2013 yılından itibaren Maslahatgüzar seviyesine çekilmesi ile birlikte ise 8 yıllık bir donma süreci yaşanmıştır. Türkiye’nin Mısır’a yönelik izlediği darbe karşıtı politika, Mursi iktidarının tekrar başa geçmesini sağlayamadığı gibi yeni Mısır yönetimi ile diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi konusunda da fayda sağlayamamıştır. Türkiye’nin Mısır’a yönelik ısrarlı sert söylem ve uygulamaları, Mısır yetkili makamlarının da zaman içerisinde Türkiye karşıtı politikalar izlemesine yol açmıştır. Nitekim Türkiye, darbe sonrası sürecin tamamlanması ve yeni anayasa ve cumhurbaşkanının seçilmesiyle birlikte Mısır’ın istikrarını bozmakla itham edilmeye başlamıştır.³¹⁹

Mısır’ın, devrim sonrası süreçte Türkiye’yi hedef göstermesinin arkasındaki itici sebep, meşruiyet meselesinin yanı sıra hemen yanibaşındaki Libya unsuru olarak görünmektedir. Şu hâlde Mısır’ın, Libya ortaklığındaki Türkiye’yi bölgesel güvenlik tehdidi olarak algıladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Burada asıl tartışılmak istenen mesele; Türkiye’nin Mısır politikasının ardındanki sebeplerden, bu politikaların doğru olup olmadığından yahut Mısır’ın algısından ziyade mevcut statükonun Doğu Akdeniz’e ve beraberinde Türkiye’ye etkilerinin ardındaki unsurları gözden geçirmektir. Nitekim politik düzlemde vuku bulan bu gelişmelerin Doğu Akdeniz özelinde sahaya yansımaları hukuki sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu durumda deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesinde GKRY-Yunanistan ittifakı ile hareket eden Mısır, Türkiye’nin jeopolitik ve jeoekonomik çıkar ve güvenlik algısını etkilemektedir.

³¹⁷ Mehmet Yeğin, “Turkey’s reaction to the coup in Egypt in comparison with the US and Israel”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, V: 18, No: 4, (Haziran 2016): 411.

³¹⁸ Nuri Yeşilyurt, “2011 Sonrasında Türkiye-Mısır İlişkilerinde Yaşanan Ani Yükseliş ve Sert Düşüşü Anlamak”, *Journal of Political Sciences*, Cilt: 29, Sayı: 2, (Ekim 2020): 353.

³¹⁹ Yeşilyurt, *age.*, 356.

Türkiye-Mısır geriliminin Doğu Akdeniz'e etkisinin olumlu yönde olmadığı aşikârdır. Bu noktada bilhassa Yunanistan-Mısır MEB anlaşması Türkiye için diplomatik bir başarısızlıktır. Zira hâlihazırda 2004 tarihli Mısır-GKRY MEB anlaşmasından doğan hukuki ve siyasi anlaşmazlıklara çözüm bulunamamışken ilave bir Yunan sorunu meydana gelmiştir. Bu noktada mühim olan mesele, imzalanan anlaşmanın Yunan adalarına verdiği etkinin, Türkiye'nin söz konusu adalara kısıtlı etki verilmesi yahut tamamen yok sayılması tezi ile uyumlu gözükmesidir.³²⁰ Ancak şu durumda Türkiye'nin elini güçlendiren detay, söz konusu anlaşmanın Türkiye-Libya anlaşması ile belirlenen deniz alanlarından bir kısmını ihlal ediyor oluşudur. Böylece Türkiye, meseleye kendiliğinden dahil olmaktadır.

Mısır-Yunanistan MEB anlaşmasını yok hükmünde sayan Türkiye, Dışişleri Bakanlığınca;

“Yunanistan ile Mısır arasında deniz sınırı bulunmamaktadır. Sözde sınırlandırılan alan, Birleşmiş Milletler'e de bildirilen Türk kıta sahanlığı içinde yer almaktadır. Türkiye'nin, söz konusu alanda herhangi bir faaliyete izin vermeyeceği ve Doğu Akdeniz'de ülkemizin ve Kıbrıs Türkleri'nin meşru hak ve çıkarlarını kararlılıkla savunmaya devam edeceği kuşkusuzdur.”

açıklamasında bulunmuştur.³²¹

Kıyıları karşılıklı veya yandaş olan ülkeler arasında sınırın anakaraların esas alınmasıyla çizilmesi gerektiğini tespit eden yargı kararları; Mısır ve Yunanistan arasında imzalanan ilgili anlaşmanın, sınırın yalnızca Yunan adaları ile Mısır kıyıları arasında yapılmasından kaynaklı olarak hukuki prensiplere uygun gözükmediğini ortaya koymaktadır.³²² Öte yandan Türkiye'nin, Yunanistan ve Mısır'ın aksine 1958 Deniz Hukuku Sözleşmelerine ve 1982 BMDHS'ne taraf olmaması durumundan hareketle bölgede yapılacak sınırlandırmanın uluslararası örf ve adet hukuku kuralları kapsamında gerçekleştirilmesi gerekmektedir.³²³ Şu hâlde imza edilmiş olan Mısır-Yunanistan MEB

³²⁰ Acer, “Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye”, 24.

³²¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı 6 Ağustos 2020 Tarihli “Yunanistan ile Mısır Arasında Sözde Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşması İmzalanması Hk.” açıklaması.

³²² Acer, “Doğu Akdeniz'de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye”, 23.

³²³ Abdullahzade, “Doğu Akdeniz'de Mısır'la Antlaşma Şart”, 342.

anlaşmasının hem hukuki düzlemde hem de uygulamada hakkaniyeti zedelediği aşikârdır.

Bölgedeki en uzun kıyı şeritlerine sahip olan Türkiye ve Mısır, karşılıklı kıyılara sahip olmalarına rağmen henüz bir sınırlandırma anlaşması akdedememiştir. Ancak buna karşın Doğu Akdeniz'deki adalarına tam etki tanımak gayesinde olan Yunanistan, kısıtlı da olsa Türkiye karşısındaki tezlerini savunacak bir anlaşmaya imza atmıştır. Bu durumda Türkiye'nin ilgili anlaşmayı önleyememesinin ise bölge jeopolitiğinde yaşanan gelişmelerden ve Türkiye'nin Mısır politikasından kaynaklandığı söylenebilecektir. Doğu Akdeniz'de Mısır ortaklığı, Türkiye için politik ve ekonomik bağlamda yadsınamayacak derecede mühimdir. Neyse ki Mayıs 2021 itibariyle Dışişleri Bakanlıkları aracılığı ile istikşafi görüşmelere başlanacağı haberleri basına yansımıştır. Mısır Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan yazılı açıklamada; “*İstikşafi görüşmeler iki ülke arasındaki ilişkilerin ikili düzeyde ve bölgesel bağlamda normalleşmesine yol açabilecek gerekli adımlar üzerinde odaklanacaktır.*” ifadelerine yer verilmiştir.³²⁴ Her ne kadar Yunanistan iş birliğinde ve lehinde bir anlaşmaya imza atılmış olsa da şu hâlde Türkiye-Mısır ilişkilerinde atılım yaşanması ve muhtemel bir sınırlandırma anlaşması imzalanması Türkiye için en iyi ihtimal olacaktır.

Yaşanan gelişmeler bakımından Mısır örneğine benzeyen diğer bir mesele ise Türkiye-İsrail ilişkileri ve bu ilişkilerin Doğu Akdeniz'e yansımalarıdır. Türkiye ve İsrail arasındaki sorunlar, birbirlerine doğrudan etkisi bulunmayan bölgesel olaylar ve bunlara karşı ortaya koyulan tepkiler tarafından şekillendirilmiştir.³²⁵ Şu hâlde ikili ilişkilerin jeopolitik dahilinde geliştiğini ve değiştiğini söylemek mümkündür. Ancak ilişkilerin kırılma noktasını geçmiştir bu yana büyük oranda etkileyen mesele Filistin meselesi olmuştur. Türkiye'nin, Filistin meselesine yaklaşımının ahlaki temelde gerçekleştiği söylenebilecektir. Bu doğrultuda geliştirdiği İsrail propagandası, ikili ilişkilerin politik düzeyde kırılma noktasına bürünmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda konuyu Doğu Akdeniz enerjisinin gündeme geldiği 2000'ler itibariyle ele alacak olursak; Türkiye ve İsrail arasındaki kırılmaların Gazze saldırısı ile başladığı söylenebilecektir. Takip eden süreçte yaşanan yaşanan Davos Krizi'nin ve Mavi Marmara Saldırısı'nın ise kırılmaları

³²⁴ *Bloomberg HT*, “Türkiye ile Mısır arasında istikşafi görüşmeler başlıyor”, (05.05.2021).

³²⁵ Sibel Turan-Armağan Örkü, “Türkiye İsrail İlişkilerinde Gerilimden Normalleşmeye Giden Yol: 2010-2017”, *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi IV Küresel Siyasette Yeni Yönelimler Bildiriler Kitabı*, Ed. Ahmet Karadağ v.dğr., (Malatya: İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2017), 17.

derinleştirdiği ve Türkiye-İsrail ilişkilerinin mevcut halini almasına yol açan etmenler olduğu söylenebilecektir. Konumuz bağlamında önem arz eden gelişme ise şüphesiz 2010 yılında Mavi Marmara Krizi'ni takiben ortaya çıkan İsrail-GKRY MEB anlaşmasıdır.

Defaatle değindiğimiz üzere Türkiye'nin Doğu Akdeniz siyasasındaki önemli unsurlardan biri, KKTC'nin Ada'daki ve dolayısıyla bölgedeki hak ve menfaatlerinin korunmasıdır. Bu doğrultuda İsrail-GKRY MEB sınırlandırma anlaşması, KKTC'yi hak ve menfaatleri bağlamında doğrudan ilgilendirirken Türkiye'nin de meseleye dolaylı olarak katılımını sağlamaktadır. Böylece Türkiye Dışişleri Bakanlığı konuya ilişkin olarak İsrail'in, Rum Yönetimi ile böyle bir anlaşmaya varmasının Kıbrıs Türklerinin mevcut ve doğuştan sahip olduğu eşit hak ve çıkarlarını yoksayacağı ve henüz devam eden çözüm müzakerelerinin olumsuz etkileceği açıklamasını yaparak Türkiye'nin ilgili anlaşma kapsamındaki deniz alanlarında herhangi bir iddiasının bulunmadığını ve meseleye Kıbrıs bağlamında yaklaşıldığını ifade etmiştir.³²⁶

Meseleye jeopolitik ve jeoekonomik bağlamda yaklaşılacak olursa Türkiye ve İsrail arasında stratejik ortaklık kurulması ve bölgesel iş birliğinin geliştirmesi elzem görünmektedir. Zira bölgede iki ülke için de önem arz eden unsurlar ve bu unsurların bağlı olduğu değişkenler bulunmaktadır. Bu bağlamda, terör ve enerji unsurları nispeten daha önemli görünürken³²⁷ bölgesel koalisyonlar ve ittifaklar bu unsurların değişkenlerini oluşturmaktadır. Doğu Akdeniz ve enerji açısından değerlendirildiğinde ise boru hatları ve MEB sınırlandırmaları öne çıkmaktadır.

İsrail'in hâlihazırdaki enerji politikaları EastMed boru hattı projesinin oluşumunda belirleyici olmuştur. İsrail'in projeye ilişkin olarak pekçok yönden daha kârlı bir seçenek olan Türkiye ortaklığındansa GKRY-Yunanistan-Mısır ortaklığını seçmesinde kuşkusuz ikili ilişkilerin etkisi bulunmaktadır. Nitekim Mavi Marmara Olayı ve Filistin meselesi kapsamında yaşanan gerginlikler dolayısıyla kopma noktasına gelen ilişkiler, İsrail'in Yunanistan ve GKRY ile ortaklığını pekiştirmesine neden olmuştur.³²⁸ Ne var ki son dönemde EastMed projesine olan desteğin azalması ise

³²⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı 21 Aralık 2010 Tarihli "Press Release Regarding the Exclusive Economic Zone (EEZ) Delimitation Agreement Signed Between Greek Cypriot Administration and Israel" açıklaması.

³²⁷ Turan-Örki, "Türkiye İsrail İlişkilerinde Gerilimden Normalleşmeye Giden Yol: 2010-2017", 22.

³²⁸ Ömer Fuad Kahraman, "Doğu Akdeniz Enerji Sarmalını İsrail Enerji Politikaları Penceresinden Değerlendirmek", *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 11, Sayı: 2, (Aralık 2019): 432.

birlikte Türkiye'nin stratejik değeri tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. Bölgede tespiti yapılan doğalgaz rezervlerinin Türkiye aracılığı ile dağıtılması hem Türkiye hem de İsrail'in dahil olduğu rezerv sahibi ülkeler için olumlu bir gelişme olarak algılanabilecektir.³²⁹ Nitekim bu görüşü paylaştığı anlaşılan İsrail ve Türkiye arasında görüşmelerin yapılacağı haberleri medyaya yansımıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da konuya ilişkin olarak İsrail Cumhurbaşkanı İtzik Herzog ile EastMed üzerine görüşmelerini belirtmiştir.³³⁰

Şu hâlde Türkiye açısından İsrail ile ilişkilerin pragmatik perspektifte ele alınması gerektiği söylenmelidir. Böylece Türkiye-İsrail arasında yapılacak muhtemel MEB sınırlandırma anlaşması önemli adımlardan biri olacaktır. Öte yandan bu durum İsrail-GKRY MEB anlaşmasının da gözden geçirilmesini sağlayabilecektir. Nitekim eşit mesafeye dayalı şekilde düzenlenen sınırlandırma anlaşması; orantılılık, deniz üzerinde kara hakimiyeti ve tecavüz etmeme ilkelerini görmezden gelerek İsrail'e GKRY karşısında 4.600 km² deniz alanı kaybettirmiştir.³³¹ Yine Yayıcı ve Ceyhan'a göre³³², diyagonal hattın kullanılması suretiyle kıyıları birbirlerine dönük olan Türkiye ve İsrail arasında MEB sınırlandırma anlaşması imzalanabilecektir.

3.2.3. Libya Ekseni

Çalışmamızın bu bölümüne kadar Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de bölgesel aktörler ve bölge jeopolitiği ekseninde izlemiş olduğu siyasadandan ve uygulamalardan bahsettik. Öncelikli hedefi Mavi Vatan Doktrini çerçevesinde milli hak ve çıkarların müdafaası olan Türkiye'nin, bölgede gerçekleştirdiği faaliyetlerden belki de en önemlisi 2019 yılında Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile imzaladığı Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına ilişkin Mutabakat Muhtırası olmuştur. Nitekim Türkiye bu muhtıra ile bölgesel koalisyonlar tarafından geliştirilen aleyhte propaganda, uygulama ve hedef planlarını sekteye uğratmıştır. Şu hâlde ilgili muhtıranın hem Türkiye hem de bölge devletleri açısından önemli çıktıları bulunmaktadır.

³²⁹ Turan-Örki, "Türkiye İsrail İlişkilerinde Gerilimden Normalleşmeye Giden Yol: 2010-2017", 24.

³³⁰ *Euronews Tr*, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan EastMed için İsrail'e yeşil ışık: Şartlar konuşulur", (18.01.2022).

³³¹ Cihat Yayıcı-Zeynep Ceyhan, "Israel is Turkey's Neighbor Across the Sea: Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas between Turkey and Israel", *The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies*, V: 4, No: 8, (Dec 2020), 3.

³³² Yayıcı-Ceyhan, *ibid.*, 3-4.

Türkiye-Libya arasında 27 Kasım 2019 tarihinde imzalanan Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına ilişkin Mutabakat Muhtırası 8 Aralık 2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³³³ Muhtarı metninde belirtildiği şekli ile Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında Akdeniz'deki Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge sınırları “A Noktası”nda (34° 16' 13 720"K - 026° 19' 11.640"0) “B Noktası”nda (34° 09' 07.9"K - 026° 39' 06.3"0) son bulmaktadır. Ancak antlaşma metninde belirtilen MEB kavramının Türkiye’nin MEB ilanında bulunduğu anlamına gelmediğinin altı çizilmektedir.³³⁴ Nitekim bu durum devletlerin uygulamalarında görülmekte olup MEB ilanında bulunmadan olası MEB koordinat ve sınırlarını belirlemeye yönelik bir faaliyettir.³³⁵

Muhtıra metninin I. maddesinde aktarıldığı üzere sınırlandırma koordinatları, ortay hat esasına dayanarak düzenlenmiştir.³³⁶ Bu minvalde sınırın, birbirlerini “yandaş benzeri” açı ile gören iki 28 ülkenin kıyı uzunluklarının birbirlerine yakın olması dolayısıyla eşit uzaklık çizgisini karşılayacak şekilde belirlendiği anlaşılmaktadır.³³⁷ Öte yandan IV. madde ile tarafların ileride başka devletlerle yapacakları kıta sahanlığı sınırlandırmalarında nihai sonuca varmadan evvel karşı tarafla istişarede bulunacakları taahhüt edilmiştir. Yine aynı maddede, taraflardan birinin münhasır ekonomik bölgesinden başlayıp diğerinin münhasır ekonomik bölgesine ulaşan doğal kaynakların varlığı durumunda ilgili kaynakların işletilmesi konusunda iki tarafın da iş birliği içerisinde bulunabileceği öngörülmüştür. Muhtıra metninin V. madde başlığında dikkat çeken husus ise I. ve II. maddelerin gözden geçirme iradesinin dışında tutulmuş olmasıdır. Şu hâlde Türkiye, Mutabakat Muhtırası ile çizmiş olduğu dış sınırı himaye altına almış bulunmaktadır.

Türkiye ve Libya, sınırlandırmayı Anadolu ve Afrika anakaralarını esas alarak yapmış ve bu doğrultuda Yunanistan’ın ters tarafta kalan Girit, Kaşot, Kerpe ve Rodos adalarına ancak karasularına sahip olacak kadar deniz yetki alanı bırakmışlardır.³³⁸ Daha

³³³ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası’nın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, *Resmi Gazete*, 30971 (7 Aralık 2019), Kanun No: 7195.

³³⁴ Cüneyt Yüksel-Deniz Baran, “Uluslararası hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi”, *Public and Private International Law Bulletin*, Cilt: 40, Sayı: 1, (Haziran 2020): 538.

³³⁵ Acer, “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Mutabakatı”, 12.

³³⁶ İlgili Mutabakat metni için bkz. <https://bit.ly/3yaiWn4> , Erişim Tarihi: 25.02.2022.

³³⁷ Acer, *age.*, 12.

³³⁸ Yayıncı, *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 161.

önceki bölümlerde defaatle belirttiğimiz üzere Yunanistan'ın yukarıda verilen ilgili adaları ve ek olarak Meis Adası, Doğu Akdeniz'de ortay hatta göre Anadolu kıyılarının oldukça yakınında yer alarak ters tarafta kalan ada niteliğini taşımaktadır. Bu minvalde Türkiye'nin başından beri savunduğu şekli ile hakkaniyet, coğrafyanın üstünlüğü, kapatmama ve orantılılık ilkeleri bağlamında ilgili adalara sınırlandırmada verilecek etki sınırlı tutulmalıdır. Nitekim ilgili adalar, sunulan sebepler dolayısıyla Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesinde ilgili kıyıyı oluşturmamakla birlikte karasularından daha fazla deniz yetli alanlarına sahip olamazlar.³³⁹ Bu doğrultuda Mutabakat metninde de Türkiye'nin başından beri savunduğu gibi sınırlandırmanın bütün ilgili faktörler göz önünde bulundurularak adil ve hakça amaç taşıdığı belirtilmiştir. Şu hâlde karşılıklı kıyıları aracılığı ile mutabakata varan Türkiye ve Libya; anakaraların dikkate alınması ile coğrafyanın üstünlüğü, kıyı uzunluklarının birbirlerine ve sahip oldukları deniz alanlarına oranı ile orantılılık, bölgede ters tarafta kalan Yunan adalarına verilen kısıtlı etki ile ise kapatmama ilkelerini yerine getirmiş olmaktadır.³⁴⁰

Biraz evvel belirtildiği üzere Türkiye-Libya Mutabakat Muhtırası'nın Türkiye ve diğer bölge ülkeleri açısından birtakım önemli çıktıları bulunmaktadır. Bunları inceleyecek olursak muhtemel bir Yunanistan-GKRY MEB sınırlandırma anlaşmasının önünün kesildiğini, Türkiye'yi Antalya Körfezi'nde 41.000 km²'lik alana sıkıştırma amacını taşıyan Sevilla Haritası ile yapılan hesapların ortadan kalktığını³⁴¹ ve doğu-batı yönündeki hattın dik kesilmesi sebebiyle ise EastMed boru hattı projesinin akamete uğratıldığını söylemek yerinde olacaktır.

Bu minvalde Yunanistan'ın; Adalar dolayısıyla bölgede kıta sahanlığına sahip olduğu tezi ortadan kalkarak, Girit-Kerpe-Kaşot-Rodos-Meis hattında deniz sınırı belirleme iddiaları azalırken; bölgede enerji şirketleri dahil olmak üzere uluslararası aktörlerin Türkiye'den izin almaksızın arama faaliyetleri gerçekleştirmelerinin yahut boru hattı inşa etmelerinin önüne geçilmiştir.³⁴² Öte yandan Türkiye, bölgedeki diğer bir kıyıdaş ülke ile kendi tezlerini kabul gören bir mutabakata vararak GKRY'nin imzalamış olduğu sınırlandırma antlaşmalarına karşı çıkan ve bu antlaşmaların kapsadığı deniz

³³⁹ Cihat Yayıncı, *Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur*, (İstanbul: Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları), 93.

³⁴⁰ Yayıncı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 160-161

³⁴¹ Yayıncı, *age.*, 163.

³⁴² Zekiye Nazlı Kansu, "An Assesment of Eastern Meditarrenean Maritime Boundary Delimitation Agreement between Turkey and Libya", *Science Journal of Turkish Military Academy*, V: 30, No: 1, (June 2020): 67-69.

alanlarını ihlal etmeye çalışan ülke statüsünden, kendi iddialarını savunabilen ve bu doğrultuda faaliyet gösterebilen ülke statüsüne kavuşmuştur.³⁴³

Türkiye-Libya Mutabakatı'nın bölgesel ve kimi zaman bölge dışı aktörler tarafından protesto edildiği görülmektedir. Bu ülkelerin başında bilhassa Yunanistan, GKRY, Mısır ve İsrail gibi bölge ülkeleri gelmektedir. Öte yandan daha önce sunduğumuz sebepler dolayısıyla bölgeye müdahil olan AB de ilgili Mutabakat'a karşı tepkisini ortaya koymuştur. Yunanistan, konuya ilişkin olarak 14 Şubat 2020 tarihinde BM Genel Sekterliğine bildiri de bulunmuştur. A/74/706 Nolu bildiri de; Türkiye ve Libya'nın örtüşen deniz alanlarına yahut ortak sınırlara sahip olmadığı, bölgedeki Yunan adalarının göz ardı edildiği ve dolayısıyla uluslararası hukuka aykırı şekilde akdedilen bu antlaşmanın keyfi ve kışkırtıcı olduğu belirtilmiştir. Şu v Türkiye'nin başından beri savunmuş olduğu ve Libya Mutabakatı ile de devam ettirdiği, hakkaniyet gereği sınırlandırmada Yunan adalarına tam etki sağlanmaması yönündeki görüşü Libya tarafından da kabul görmüştür.³⁴⁴

Ancak varılan nokta şudur ki Türkiye, BM tarafından da resmi hükümet olarak tanınan Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile uluslararası hukuka uygun biçimde hazırlanan bir mutabakata imza atmıştır. Belli ki Türkiye, geçirdiği iç siyasi karışıklıklardan sonra Libya'yı ve bölge dinamiklerini iyi değerlendirmiş ve bu doğrultuda Mavi Vatan'ın geleceği kapsamında doğru adımlar atmıştır.

3.3. Türkiye'nin Görüş ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Devletler, uluslararası sistemin temel aktörleri olarak birbirleri ile daimi bir ilişki içindedirler. Çatışma, savaş, iş birliği, rekabet vd. hallerde geliştirilen bu ilişkilerin temel motivasyonları ise uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin inceleme alanı haline gelmiştir. Şu halde uluslararası ilişkiler teorileri, uluslararası arenada meydana gelen olayların sebeplerini açıklamaya çalışırlar.³⁴⁵ Devletlerin hamlelerini önceden tespit etmek her ne kadar zor olsa da uluslararası ilişkiler teorilerinin ortaya koyduğu önermeler ve argümanlar sayesinde bu hamlelerin itici sebepleri ve gelecekteki

³⁴³ Acer, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Mutabakatı", 12.

³⁴⁴ Acer, age., 13.

³⁴⁵ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, (Ocak 1996): 71.

motivasyonları varsayımlara bağılı olarak tahmin edilebilmektedir. Her bir teörinin farklı önerme ve argümanlara sahip olması ise uluslararası arenada meydana gelen vakaların ve devletlerin davranışlarının açıklanmasında çeşitli bakış açıları sağlamaktadır.

Neorealist yaklaşım; yapı, güç, güvenlik, ulusal çıkar, iş birliği, rekabet vd. temel argümanlara sahip olması itibarı ile devletlerin dış politika reflekslerini ve olası davranışlarını açıklamaya çalışmaktadır. Bu itibarla Doğu Akdeniz'deki güç mücadelesinin temel aktörlerinden biri olan Türkiye'nin bölgedeki deniz yetki alanları sorununda ortaya koyduğu görüş ve uygulamalarının neorealist yaklaşım perspektifinde incelenmesinin Türkiye'nin ilgili sorun özelindeki temel motivasyonlarını anlamaya yardımcı olacağı kanaatindeyiz. Bu bağlamda ilk olarak neorealist yaklaşıma teorik çerçevede açıklık getirilecek ve akabinde ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e kıyıdaş devletler ekseninde ortaya koymuş olduğu görüş ve uygulamalar neorealist yaklaşım çerçevesinde değerlendirilecektir.

3.3.1. Teorik Çerçevede Neorealist Yaklaşım

Neorealizmin 1960'lı yıllar itibarıyla uluslararası sistemde ortaya çıkan birtakım gelişmeler ve uluslararası politikada önem kazanmaya başlayan diğer yaklaşımlarla birlikte çok daha fazla eleştiri almaya başlayan klasik realizme karşı yöneltilen eleştirilere bir cevap olarak ortaya çıktığı söylenebilecektir.³⁴⁶ Esasen neorealizm, klasik realizmin argümanlarını tümüyle reddetmemekle birlikte ona yeni bir bakış açısı getirme amacıyla olmuştur. Kuramın babası olarak bilinen Kenneth Waltz, 1979 yılında ortaya koyduğu "Theory of International Politics" eseri ile neorealizmin temel argümanlarını açıklamaya çalışmıştır.

Neorealist kuramda çoğunlukla güç, yapı ve güvenlik argümanları üzerine yoğunlaşmaktadır. Waltz'un çalışmalarına göre güç, sistemde eşit bir şekilde dağılmamıştır ve ulusal çıkarlarını en üstte tutmak isteyen güçlü devletlerin birbirleri ile olan etkileşimleri uluslararası ilişkilerin yapısını belirlemektedir.³⁴⁷ Öte yandan sistemin yapısı ise birimler üzerinde zorlayıcı etki yaratmakta ve birimleri yöneten bir baskı aracı olmaktadır. Waltz'a göre güç, amaç değil araçtır ve böylece devletler, yalnızca hayatta

³⁴⁶ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, (İstanbul: Der Yayınları, 2014), 133.

³⁴⁷ Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz" 100.

kalmayı güvence altına aldıkları takdirde çıkar ve güç gibi diğer hedeflere güvenle odaklanabileceklerdir.³⁴⁸ Demek ki neorealizmin devletler için temel varsayımı, gücün araç olarak kullanıldığı bir hayatta kalma mücadelesidir.

Waltz'a göre ulusal ve uluslararası yapılar arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Ulusal yapılar hiyerarşik bir merkezi düzen içerisindeyken uluslararası sistemler merkezi yapıdan yoksun ve anarşiktir.³⁴⁹ Dolayısıyla bir üst otoritenin bulunmadığı uluslararası sistemde devletlerin birbirlerine olan güvensizliği anarşiyi beslemekte ve bu bağlamda bir paradoks oluşturmaktadır. Bu durumda güvenlik, anarşideki en önemli noktayı teşkil ederken; devletler, kendi kendine yardım sistemi geliştirerek kendilerini başkalarına karşı koruma araçları edinebilmek için çaba gösterirler.³⁵⁰

Kendi kendine yardım sistemi, elbette ki her devlette eşit düzeyde gelişme göstermeyecektir. Zira Waltz'a göre, işlevleri açısından benzerlikler gösteren devletler bu işlevleri gerçekleştirmedeki yetenekleri bakımından birbirlerinden ayrılırlar. Nihayetinde devletler arasında çeşitli unsurlardan oluşan bir kapasite farklılığı söz konusudur. Şu hâlde devletlerin güç kapasitelerinin de birbirlerine eşit olmadığı söylenebilecektir.

Waltz, bu güç dağılımındaki eşitsizliğin, güç dengesinin oluşumunu sağlayacağı kanaatinde. O'na göre, kendi kendine yardım sisteminde başarılı olamayan devletler tehlikelere açık hale gelirler ve bu gibi durumlarda devletlerin hissettikleri korku onlara güç dengeleri yaratma eğilimi kazandırır. Öte yandan devletler, anarşik sistem ve rekabetçi yapıdaki uluslararası politika dolayısıyla birbirlerini taklit ederek benzer davranışlar sergilerler.³⁵¹ Şu durumda anarşik ortamdaki devletler benzer birimler olduğundan güç dengeleri oluşacak ve sürekli biçimde tekrarlanacaktır.³⁵²

Sistemin anarşik yapısı ve üst bir otoritenin yokluğu sebebiyle devletlerin kendi kendilerine yetebilmeleri gerekmektedir. Nitekim rakiplerinin niyetleri tahmin edilebilir değildir ve onları rakibin saldırısından koruyacak yahut bu saldırıyı engelleyecek bir

³⁴⁸ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, (United States of America: Addison-Wesley Publishing Company, 1979), 126.

³⁴⁹ Waltz, *ibid.*, 88.

³⁵⁰ Waltz, *ibid.*, 105-126.

³⁵¹ Waltz, *ibid.*, 118-128.

³⁵² Michael Mastanduno, "Preserving the Unipolar Moment: Realist Theories and U.S. Grand Strategy after the Cold War", *MIT Press*, Vol: 21, No: 4, (Spring 1997): 52.

otorite de mevcut değildir. Teoriye göre kendilerini koruma amacıyla hareket eden devletler, bu amaca uygun tüm yolları ve araçları kullanmaya çalışırlar. Bu araçlar; iç çabalar (ekonomik kapasitenin büyütülmesi, askeri gücün artırılması, zekice stratejiler geliştirmek) ve dış çabalar (kendi ittifakını güçlendirme yahut karşıt ittifakı zayıflatma eylemleri) olarak ikiye ayrılmaktadır.³⁵³

Waltz, ulusların karşılıklı bağımlılığının arttığı savlarına karşı oldukça şüpheli davranmış³⁵⁴ ve bu durumu uluslararası politikanın yapısı ile açıklamaya çalışmıştır. O'na göre³⁵⁵ devletin, muhtemel kazanımların diğerlerine kendisinden daha fazla pay vereceğinden ve iş birlikçi alışverişin başkalarına bağımlı olmaya yol açacağından endişe duyması, uluslararası politikadaki iş birliğini engelleyen iki yapısal unsurdur.

Mersheimer ise benzer argümanlar üzerinden devletlerin birbirlerinden korkması durumuna dikkat çekmektedir. O'na göre devletler-üstü bir otoritenin bulunmaması, devletlerin her zaman bir askeri saldırı yeteneğine sahip olması ve birbirlerinin niyetlerinden asla emin olamayacakları gerçeği, güvende olmaya çalışan devletlerin birbirlerinden korkmalarına sebep olmakta ve onları saldırganlaşmaya zorlamaktadır³⁵⁶ Nitekim devletlerin davranışları sabit ve tek boyutlu olmadığından, birbirlerine karşı salt güven ve salt kuşkudan söz edilemeyecek ancak bu argümanların kesin yokluğu da söz konusu olmayacaktır. Bu durumda devletler, kendi ulusal güvenliklerini sağlamak üzere güçlerini artırma eğilimi gösterirler. Bu gücün elde edilmesi sürecinde ortaya çıkan siyasal-yönetimsel ikilem ise güvenlik ikileminin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.³⁵⁷

Güvenlik amacının sıfır toplamlı oyun mantığı ile, şu veya bu şekilde diğer aktörlerin güvenlikleri ile çatışma halinde olması, güvenlik ikilemi için de benzer bir mantık ilişkisini doğurmaktadır. Gerçekçiler, barışı sağlamanın en kısa ve güvenli yolunun, gücünü açıkça artırmaya devam eden bir ülkeye karşı bu gücü dengeleme politikası izlemek olduğunu çokça ifade etmişlerdir.³⁵⁸

³⁵³ Waltz, *Theory of International Politics*, 128.

³⁵⁴ Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", 100.

³⁵⁵ Waltz, *Theory of International Politics*, 106.

³⁵⁶ J. J. Mersheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, (New York: W.W. Norton Company, 2001), 3.

³⁵⁷ Göktürk Tüysüzoğlu, "Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi", *Avrasya Etüdüleri*, Cilt: 44, Sayı: 2, (Aralık 2013): 68.

³⁵⁸ Sönmezoglu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, s. 371.

Güvenlik ikileminden kaynaklanan savunma ve saldırı reflekslerinden hareketle, neorealizmin sistemik denge unsurlarından biri olan savunmacı ve saldırgan realizm karşıtlığı ortaya çıkmaktadır.³⁵⁹ Savunmacı ve saldırgan realizm, devletlerin reflekslerini temelde aynı argümanları farklı açılardan ele alarak uluslararası politika ve sistem üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Savunmacı realizm, devletlerin diğer devletlerin niyetlerini henüz en başından kötü algılamamak gerektiğine inanırken; saldırgan realizm, en kötü senaryoya odaklanarak niyetlerin en başından kötü algılanması gerektiğine inanmaktadır ve ne var ki her ikisi de anarşik yapıdaki uluslararası politikanın bir kendi kendine yardım sistemi olduğu konusunda hemfikirdir.³⁶⁰

Savunmacı realizm, devletlerin varoluşsal olarak saldırgan olduğu ve anarşinin devletleri saldırgan olmaya ittiği fikirlerini reddetmekle beraber iki devletin birbirleri ile iş birliğinde bulunabileceğini ve böylece güvenliğin mümkün kılınabileceğini öne sürmektedir.³⁶¹ Buna karşın saldırgan realizmin savunucusu olan Mersheimer; bir devletin güç arzusunun, o devlet nihai hegemonyaya ulaşmadıkça ortadan kalkmayacağını ve ne var ki hiçbir devletin nihai hegemonyaya ulaşmasının muhtemel olmaması hasebiyle büyük güç rekabetinin daimi şekilde süreceğini öne sürmektedir. O'na göre devletleri birbirlerine karşı saldırgan olmaya zorlayan şey uluslararası sistemin yapısıdır.³⁶² Zira saldırgan realizm için devletlerin niyetlerinin belirsizliği, askeri saldırı yeteneğinin varlığı ve anarşik yapı dolayısıyla sürekli bir iş birliği ve güvenlik durumu söz konusu değildir.

Güvenlik ikilemi, bir paradoks olarak saldırgan realizmin temelini oluşturmaktadır. Saldırgan realizme göre, devletlerin kendi kendilerine yetebilmeleri ve ulusal güvenliklerini sağlayabilmeleri gerekmektedir. Ancak bunu yaparken diğer devletlere güvenemezler ve bu kuşku salt biçimde olmasa da onların iş birliğini engellemektedir. Şu durumda devletler, sürekli bir biçimde güç elde etmeye çalışırlar.

³⁵⁹ Tüysüzoğlu, "Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi", 68-69.

³⁶⁰ Shiping Tang, *A Theory Of Security Strategy For Our Time Defensive Realism*, (New York: Palgrave Macmillan, 2010), 19.

³⁶¹ Tang, *ibid.*, 20.

³⁶² Mersheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 2-3.

Saldırgan realizme göre bunun itici sebebi, devletin kendi güvenliği için ne kadar güce ihtiyacı olduğundan hiçbir zaman tam anlamıyla emin olamayacağı durumudur.³⁶³

Böylece anarşik sistem, devletleri saldırgan politika izlemeye ve coğrafi ve siyasal yönde genişlemeye itmektedir.³⁶⁴ Nitekim Mersheimer'a göre,³⁶⁵ bir devlet için hayatta kalmanın en iyi yolu, anarşik ortam içindeki diğer devletlerden faydanlamak ve onlara karşı güç elde etmektir ki devletler neredeyse her zaman daha fazla güçle daha iyi durumda olmaları sebebiyle olabildiğince güç kazanabilmek için saldırgan davranacaklardır.

Savunmacı realizm, saldırgan realizme nazaran uluslararası politikaya daha sağ duyulu yaklaşmakla birlikte iş birlikçi ve yapıcı düzeyde politikalar öngörmektedir. Bu bağlamda gücün sürekli bir biçimde artırılması, savunmacı realizm için iki sebepten ötürü risklidir. Birinci sebep; devletler, güç veya tehdit karşısında denge kurma eğilimindedir ve bu durumda sürekli güç kazanmak isteyen bir devlet, diğerlerine karşı büyük ölçüde tehdit unsuru oluşturacak ve bunun sonucunda oluşacak denge tarafından yenilgiye uğrayacaktır. İkinci sebep ise; göreceli güç maksimizasyonu ve güvenlik ikileminin varlığı, kendi kendine yenilgiye sebebiyet verecektir.³⁶⁶

Nihayetinde neorealizmin denge unsurunu iki farklı refleksiyle karşılayan saldırgan ve savunmacı realizm; güç, denge ve iş birliği gibi parametreleri kendi bünyelerinde icra etmektedir. Şu hâlde saldırgan realizm, güç unsurunu devletin hayatta kalabilmesi için bir amaç ve hayati değer olarak görürken; savunmacı realizm, devletin hayatta kalabilmesi için bir araç olarak tasvir etmekte ve orantısız varlığını yine devletin varlığı için riskli bulmaktadır. Öte yandan iş birliğine yatkınlığı ile, güvenlik ve karşılıklı çıkar odağında kendi kendine yardım modeli geliştirmektedir. Buna karşılık saldırgan realizm, iş birliğine son derece şüpheli yaklaşmakta ve kendi kendine yardım sistemini güç maksimizasyonuna bağlamaktadır. Nitekim bunun sebebini ise sistemin yapısı dolayısıyla neredeyse her zaman diri kalan tehlike ve güvenlik sorunsalına bağlamaktadır.

³⁶³ Tang, *A Theory Of Security Strategy For Our Time Defensive Realism*, 21.

³⁶⁴ Tüysüzoğlu, "Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi", 71.

³⁶⁵ Mersheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 35.

³⁶⁶ Tang, *A Theory Of Security Strategy For Our Time Defensive Realism*, 21.

3.3.2. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Görüş ve Uygulamalarının Neorealist Yaklaşım Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Neorealist kuramın anarşik sistem önermesi ile değerlendirecek olursak; Doğu Akdeniz, uluslararası sistemin bir parçası olması dolayısıyla pektabii anarşiktir. Dolayısıyla bu anarşinin getirmiş olduğu güvenlik kaygısı bölgesel aktörler arasında da etkili olmaktadır. Nitekim bu aktörler arasındaki güç dağılımı da eşit değildir. Şu hâlde güvenlik ikileminden ve bu ikilemin Doğu Akdeniz'deki aktörlerin eylemlerine olan etkisinden söz edilebilecektir.

Devletlerin aynı anda hayatta kalma mücadelesi verirken ulusal çıkarlarını korumaya çalışmaları karşılıklı rekabet meydana getirmektedir. Doğu Akdeniz özelinde değerlendirecek olursak enerji kaynakları ve bu kaynaklara olan bağımlılığın devletler nezdindeki önemi, Doğu Akdeniz'deki potansiyel enerji rezervlerini bölgesel aktörler arasında çıkar çatışması haline getirmektedir. Şu hâlde bölgesel aktörlerin eşit olmayan güç kapasiteleri ve paradoks halindeki güvenlik ikilemleri dolayında izledikleri siyasalar ve hâlihazırdaki eylemleri ile birbirlerini dengelemeye çalıştıkları, birbirlerine karşı hamlelerde buldukları, kurdukları ittifaklar ile birbirleri üzerinde baskı mekanizması oluşturarak karşı tarafı zayıflatma, vazgeçirme yahut mecbur bırakma gibi hedefler taşıdıkları görülmektedir.

Türkiye'nin bölgesel aktörler ekseninde gerçekleştirdiği uygulamalar üç farklı ölçekte değerlendirme alanı bulmaktadır. Bu uygulamaların ilk ölçeğini ekonomi politik bağlamdaki ulusal çıkar ve ülkenin bütünlüğü bağlamındaki güvenlik algısının etkisi şekillendirmiştir. Bu minvalde Türkiye, Mavi Vatan konsepti ve Kıbrıs Adası olmak üzere iki farklı güvenlik tehdidine sahiptir. Devletin deniz ülkesini temsil eden Mavi Vatan, ülkenin bütünlüğü ve hayatta kalma argümanları ile değerlendirilebilir durumdadır. Kıbrıs Adası ise stratejik bir bölgesel ittifak ve güç unsuru olarak değerlendirme alanı bulabilecektir. Nitekim savunmacı realizmin iş birliği önermesinden hareketle Türkiye ve KKTC'nin tarihi bağlarla gelişmiş olan hâlihazırdaki ikili ittifakının, Türkiye'nin bölgedeki manevra gücünü artırdığı yargısına varabilmekteyiz.

Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu uygulamaların ikinci ölçeğini az evvel değinildiği üzere savunmacı realizm bağlamındaki iş birliği eğilimi ve dengeleme unsuru oluşturmaktadır. Bu bağlamda KKTC ve Libya ile gerçekleştirilen hukuki

faaliyetler ve fiili bölgesel uygulamalar, kendisini koruma amacıyla hareket eden Türkiye'nin diğer aktörler karşısında dış araçlara başvurarak ittifak grubu oluşturduğu ve böylece karşıt ittifakı ilk etapta dengeleme, süreç içerisinde ise zayıflatma hedefinde olduğu sonucuna varılacaktır. Nitekim KKTC ve Libya'nın yanı sıra Mısır ve İsrail ile mevcut ilişkilerin geliştirilmeye çalışılmasının Yunanistan ve GKRY ittifakını zayıflatma amacı taşıdığı söylenebilecektir.

Uygulamaların son ölçeğini ise güç kapasitesini artırma eğilimi oluşturmaktadır. Saldırgan realizm önermesi, anarşik sistemin devletleri saldırgan olmaya ittiği ve böylece devletlerin güvensizliğin getirdiği kuşkuyla birlikte ulusal güvenliklerini koruyabilmek adına sürekli bir biçimde güç kazanmaya çalıştıkları iddiasında olmuştur. Şu hâlde envanterinde bulunan Barbaros Hayrettin Paşa ve Oruç Reis sismik araştırma gemileri ile Fatih, Yavuz ve Kanuni sondaj gemileri Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de gerçekleştireceği faaliyetlerde diğer aktörlere olan bağımlılığını açık bir şekilde kırmaktadır. Öte yandan kendi kendine yetebilme kabiliyeti sağlayan gemiler, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki manevra gücünü de artırmaktadır. İlgili gemilerin yanı sıra yerli üretimle envantere eklenen SİHA ve İHA hava sistemleri, Türk Deniz Kuvvetleri'nin destek faaliyetleri ve bölgede gerçekleştirilen askeri tatbikatlar ise bölgesel rekabet ve çatışma kapsamında Türkiye'nin caydırıcı gücü olmaktadır. Böylece karşılıklı güvenlik ikileminin getirdiği tehdit ve kaygı ile teknik güç kapasitesinin artırılması arasındaki bağ açıkça görülmektedir. O halde saldırgan realizmin devletlerin güvensizlikten doğan kuşkuyla birlikte güçlerini sürekli bir biçimde artırma eğiliminde oldukları savını örneklemiş olmaktadır.

Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de bulunan Yunan Adaları üzerinden izlemeye çalıştığı revizyonist politika ve GKRY'nin hem Türkiye'nin hem de KKTC'nin hak ve yetkilerinin bulunduğu deniz yetki alanlarında yapmış olduğu ruhsatlandırma faaliyetleri ve bölgedeki diğer ülkelerle ilgili alanları kapsayacak şekilde düzenlenmiş olan MEB antlaşmalarına imza atması Türkiye'nin Mavi Vatan konseptini delme çabası taşımaktadır. Nitekim Yunanistan'ın adalar üzerinden gerçekleştirmeye çalıştığı istekleri, Türkiye'yi deniz yetki alanlarını gasp etmek suretiyle kendi kıyılarına hapsetme amacı taşıırken; GKRY'nin belirlemiş olduğu 1, 4, 5, 6 ve 7 nolu ruhsat sahaları Türkiye'nin deniz yetki alanlarını; 1, 2, 3, 8, 9, 12 ve 13 nolu ruhsat sahaları ise KKTC'nin hak ve yetkilerinin bulunduğu deniz alanlarını ihlal etmektedir. Yine

GKRY'nin diğer bölge ülkeleri ile imzalamış olduğu MEB antlaşmaları hem Türkiye'nin hem de KKTC'nin ilgili deniz alanlarındaki hak ve yetkilerini ihlal etmiştir.

Şu hâlde Türkiye'nin ülke bütünlüğü ve ulusal çıkar perspektifinde güvenlik tehdidi algıladığı açıkça söylenebilecektir. Nitekim Türkiye, Meis ve beraberindeki adalara tam etki verilmesi durumunda kendi kıyılarına hapsolacaktır. Bununla birlikte kaybedilen deniz alanlarındaki muhtemel enerji rezervlerinden elde edeceği kazancı da olasılık dahilinde kaybedecektir. Demek ki ülkenin bütünlüğü ile gelen güvenlik tehdidi aynı zamanda ulusal çıkar unsurlarını da etkilemekte ve Türkiye için iki yönlü bir tehdit algısı meydana getirmektedir.

Bu itibarla Muğla ve Antalya petrol bölgesinde 6326 sayılı Petrol Kanununun ilgili hükümlerine dayanan ve 16.07.2009 tarihli resmi gazete yayınlanan T.C. Bakanlar Kurulu'nun 2008/14002 ve 2008/14003 sayılı kararları kapsamında TPAO'na jeolojik istikşaf yapılması maksadıyla 1 yıllık süre ile izin verilmesi, Türkiye'nin algıladığı tehdide yönelik olarak savunma mekanizması ile ortaya koyduğu bir karşı hamle şeklinde değerlendirilebilecektir. Nitekim ilgili ruhsat izinleri 29° 00' 00" D boylamı üzerinden geçmekte ve Yunanistan'ın Meis ve Rodos adaları üzerinden iddia koyduğu deniz alanlarını kapsamaktadır. Yine benzer biçimde Türkiye'nin Turkuno/DT/4739 nolu Nota ile Türkiye'yi ipso facto ve ab initio ilgilendiren 32°16'18"E boylamının batısındaki alanda sınırlandırma yapılırken eşitlik ilkesine dayalı şekilde anlaşmaya varılması gerektiğini belirtmesi, GKRY'nin ruhsatlandırma ve MEB uygulamalarına karşın KKTC ile sınırlandırma antlaşması imzalaması ve TPAO iş birliğinde ihtilafli bölgelerde sismik araştırma ve sondaj çalışmaları yürütülerek gerektiği durumlarda Türk Deniz Kuvvetleri aracılığı ile güç tehdidine başvurması, ilgili faaliyetlere yönelik bir karşı hamle olarak değerlendirilecektir.

Neorealizmin iş birliği, ittifak ve güç dengesi önermeleri, Türkiye'nin Mısır ve İsrail ile olan ilişkilerindeki gelişmelerde de izlenebilmektedir. Devletlerin davranışlarının sabit ve tek boyutlu olmaması dolayısıyla birbirlerine karşı salt güven ve salt kuşkudan söz edilemeyecek ancak bu argümanların kesin yokluğu da söz konusu olmayacaktır. Benzer biçimde sürekli düşmanlık yahut sürekli iş birliği de mümkün olmayacaktır. Zira devletlerin güvenlik algıları ulusal çıkarları tarafından şekillendirilmektedir. Şu hâlde Türkiye'nin Mısır ve İsrail ile geliştirdiği ilişkiler, gelinen noktada ulusal çıkar ve güvenlik algısı ile formunu değiştirmiştir. İlgili bölümde

aktarılan bilgiler, Türkiye'nin bu aktörler ile yakın geçmişte çatışma içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Yunanistan ve GKRY ittifakının Mısır ve İsrail ile kurmuş olduğu Türkiye karşıtı koalisyon hem hukuki hem de siyasi platformda rekabet ve tehdit unsurlarını aktive etmektedir. Şu hâlde Türkiye'nin son dönemdeki gelişmelerle birlikte Mısır ve İsrail'e yönelik izlediği iş birlikçi politika, Yunanistan-GKRY ittifakına karşı kurulabilecek bir denge aracı potansiyeli taşımaktadır.

SONUÇ

Tarihin her safhasında değerini ortaya koymuş olan Doğu Akdeniz, 2000’li yılların başında keşfedilen önemli miktardaki hidrokarbon enerji rezervleri ile hem bölgesel hem de küresel çapta yeniden gündem olmaya başlamıştır. Küresel ölçekte değerlendirildiğinde masum denebilecek ancak bölgesel aktörler nezdinde tatmin edici miktarda olduğu söylenebilen bu enerji rezervleri, kıyıdaş aktörlerin enerji politiklerini ve bu minvalde geliştirdikleri bölge siyasalarını birincil derecede etkilemeye başlamıştır. Nitekim hâlihazırda büyük önem arz eden enerji, devletlerin kat’i surette kaybetmek istemedikleri bir güç unsurudur. Bu itibarla Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji rezervlerinin paylaşımı noktasında çıkar hesapları çakışan kıyıdaş aktörler, bölgesel iş birliği mekanizmaları geliştirmekte başarısız olmuşlardır.

Keşfedilen enerji rezervlerinin aktörler arasında oluşturduğu paylaşım mücadelesi, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesini gündeme getirmiştir. Bunun yanı sıra bölgede bir Kıbrıs Adası sorunu bulunmaktadır. Böylece enerji rezervlerinin paylaşımı, bu minvalde gelişen deniz yetki alanlarının sınırlandırılması meselesi ve Kıbrıs Adası’ndaki mevcut siyasi durum, Doğu Akdeniz sorununun üç ana etmeni olarak öne çıkmaktadır. Bunların yanı sıra diğer kıyıdaş aktörler nezdinde vuku bulan birtakım siyasi ve hukuki anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Nihayetinde ise Doğu Akdeniz hem uluslararası deniz hukuku hem de uluslararası politika kapsamında iki boyutlu bir çatışma alanına dönüşmüştür. Mevcut Doğu Akdeniz sorununun iki boyutunu oluşturan hukuki ve siyasi çatışmalar, aşağıda aktarılacağı biçimde vuku bulmuştur.

Kısıtlı bir deniz alanında birden fazla kıyıdaş devletin varlık göstermesi durumunda bu devletlerin, su kütlesi ve deniz tabanı üzerindeki hak ve yetkilerini kullanabilmeleri için ilgili deniz alanının adil bir biçimde sınırlandırılması gerekmektedir. Uluslararası deniz hukuku, henüz gelişim içinde olan bir hukuk dalı olarak devletlerin sahip oldukları deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair uygulanması gereken birtakım hükümler ortaya koymuştur. Bu hükümler, sınırlandırılacak olan deniz alanının ve bu sınırlandırmanın muhatabı olan devletin ülkesinin taşıdığı coğrafi ve siyasi özellikler bağlamında özel koşullar geliştirmiştir.

Sınırlandırma usulünde hakkaniyeti sağlayacak olan koşullar; kıyıların uzunluğu, oransallık, kapatmama, karanın denize hakim olması ve adaların rolleri gibi ayırt edici özelliklerin incelenmesi ile varlık göstermektedir Ancak temelde ortaya koyulan prensip; kıyıları karşılıklı yahut yan yana bulunan devletlerin, deniz yetki alanlarını sınırlandırırken uluslararası hukuka uygun bir şekilde anlaşma yapmaları ve hakkaniyeti sağlamaları gerektiği yönünde olmuştur.

Doğu Akdeniz'deki sınırlandırma sorununun temel ilgili faktörleri kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgedir. İlgili alanların sınırlandırılma usulü ilk olarak 1958 Cenevre Sözleşmeleri ile düzenlenmiş, akabinde gerçekleştirilen 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile de bugünkü halini almıştır. Ancak uluslararası deniz hukukuna dair hâlihazırda ki en ayrıntılı ve kapsamlı belge olan 1982 BMDHS'de Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan aktörler arasında Türkiye, KKTC, Suriye ve İsrail'in imzası bulunmamaktadır.

Tüm kıyıdaş aktörlerin ortak katılımının bulunduğu uluslararası bir belgenin mevcut olmaması sebebiyle bölgede yapılacak olan sınırlandırma usulünde başvurulacak olan kaynak, 1982 BMDHS'nin yanı sıra örf ve adet hukuku olmaktadır. Zira kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge kavramları uygulamada yapılageliş kuralı haline gelmiştir. Şu hâlde devletlerin bahsi geçen deniz yetki alanlarına sahip olabilmeleri için ne Cenevre Sözleşmelerine ne de 1982 BMDHS'ye taraf olma mecburiyetleri bulunmamaktadır.

Doğu Akdeniz, yarı kapalı deniz özelliği göstermesi sebebiyle kıyıdaş devletlerin deniz yetki alanlarını sınırlandırırken gerek 1982 BMDHS gerekse Uluslararası Adalet Divanı'nın ortaya koyduğu hükümler doğrultusunda birbirleri ile iş birliği yapmaları ve hakça sonuca varmaları gerekmektedir. Ancak Doğu Akdeniz'deki mevcut durum, kıyıdaş aktörler arasında vuku bulan gelişmelerin uluslararası deniz hukuku kapsamında çatışma ve çözümsüzlükle seyir aldığını ortaya koymaktadır.

Devletler, kıta sahanlığına *ab initio* ve *ipso facto* haiz olabilirken münhasır ekonomik bölge için ilan şartı aranmaktadır. Böylece Doğu Akdeniz'e kıyıdaş aktörler arasındaki çatışma unsurunu münhasır ekonomik bölgenin ilanı ve sınırlandırılması meselesi oluşturmuştur. Nitekim Doğu Akdeniz, taşıdığı özellikler kapsamında iş birliğini gerektirmesine karşın kıyıdaş aktörlerin tek taraflı eylemlerde bulunduğu görülmüştür. Bu durum ise çıkar çatışmaları meydana getirerek ilgili sorununun

bugünkü halini almasına sebep olmuştur. Tek taraflı eylemler ile münhasır ekonomik bölge ilan edilmesine dair ilk faaliyetler 2003 yılında GKRY ve Mısır'ın münhasır ekonomik bölge sınırlandırma antlaşması akdetmesi ile başlamıştır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki GKRY'nin Doğu Akdeniz siyasasının temel motivasyonu, kendi iddiası üzerine ortaya koyduğu şekli ile Kıbrıs Adası'nın tek otoritesi olma misyonunu bölgesel ve küresel çapta kabul ettirmeye çalışmaktır. Kendi iradesi ile kazandırmaya çalıştığı bu misyonun verdiği yetki ve uluslararası arenadan aldığı destek, GKRY'yi deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda tek taraflı olarak yahut ikili anlaşmalar yolu ile hukuksuz ve hakkaniyeti aşan faaliyetlerde bulunmaya sevk etmiştir.

GKRY'nin 2003 yılı itibarı ile bölgesel aktörlerin iradesine başvurmadan gerçekleştirmeye başladığı eylemler, Kıbrıs Adası'nda ayrılmaz eşit hakları bulunan ve tüm gereklilikleri ile bir devlet yapılanması olarak varlık gösteren KKTC ve elbette ki Doğu Akdeniz'de ve dolayısıyla Doğu Akdeniz bünyesinde yer alan enerji rezervleri üzerinde hakları, sorumlulukları ve çıkarları bulunan diğer kıyıdaş aktörler nezdinde birtakım zedeleyici etkiler yaratmıştır. GKRY'nin münhasır ekonomik bölge sınırlandırma antlaşması yaptığı ülkeler ise sırası ile Mısır, Lübnan ve İsrail olmuştur.

Kıbrıs, fiziki olarak her ne kadar ada formasyonu özelliği gösterse de üzerinde varlık sürdüren siyasi yapılanmalar dolayısıyla bir ada devleti olarak karşımıza çıkmaktadır. Şu hâlde uluslararası deniz hukukunun da hükmettiği şekli ile deniz yetki alanlarına tam etki ile sahip olabilecektir. Ancak bu noktada GKRY'nin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerin hukuksuz addedilmesinin diğer birtakım sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle yandaş benzeri konumu ile Türk kıyılarına bakan GKRY kıyıları, Türkiye'nin sahip olduğu kıyı şeridi uzunluğuna nazaran oldukça kısadır. Benzer biçimde Mısır ve İsrail ile karşılıklı kıyıları arasındaki oran da oldukça dengesizdir. Öyleyse GKRY, ilan etmiş olduğu deniz yetki alanları sınırı ile coğrafyanın üstünlüğü, oransallık ve kapatmama ilkelerini ihlal etmektedir.

GKRY'nin gerçekleştirdiği eylemlerin, etkileri bağlamındaki birincil muhataplarından biri kuşkusuz ki Türkiye'dir. GKRY faktörü, Türkiye için iki farklı açıdan etkileyen olmaktadır. Birincisi, GKRY'nin kendi tasarrufu ile belirlemiş olduğu deniz yetki alanları üzerinde çizdiği sınırların Türkiye'nin mavi vatan konseptini delici unsurlar taşıması bağlamında ülkesel güvenlik ve milli çıkar unsurlarının tetiklenmesi,

ikincisi ise tarihsel bağlarla ortak bir hafızaya sahip olunan ve hâlihazırda bölgesel müttefik konumundaki KKTC'nin hak ve yetkilerinin gasp edilmesidir.

GKRY'nin ilgili faaliyetleri, Türkiye'nin ipso facto ve ab initio egemenlik haklarının bulunduğu 32° 16' 18" D boylamının batısındaki alanları içine alarak ilgili hak ve yetkilerini zarara uğratmış ve böylece hâlihazırda bölgesel olan meseleyi özelde ikili ilişkilere indirgemıştır. Gerek 1982 BMDHS hükümlerinde gerekse Uluslararası Adalet Divanı kararlarında sınırlandırma usulünün hakkaniyeti bozmaması ve ilgili taraflar arasındaki iş birliğine ve anlaşmaya dayanması gerektiği ortaya koyulmuştur. Ancak GKRY, sahip olduğu kıyı uzunluğu ile hakkaniyeti aşan bir deniz alanına ulaşmış ve bu yolla hem kıyıdaş aktörler hem de adada ayrılmaz ve eşit haklara sahip olan KKTC'nin varlığını hiçe saymıştır. Şu hâlde yapılması gereken hakça uygulama, bölgedeki kıyıdaş aktörler ve pektabii KKTC ile uluslararası hukuk ve hakkaniyet prensiplerine uygun şekilde anlaşmaya dayalı bir iş birliği mekanizması geliştirmek olacaktır.

Varılan noktada GKRY'nin tezleri, Kıbrıs Adası'ndaki tek otoritenin kendisi olduğu iddiası üzerine gelişmiştir. Nitekim bu iddia temelinde izlediği bölge politikası, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sürecinde uluslararası hukuk ve hakkaniyet prensipleri kapsamında hak ettiğinden çok daha fazla deniz alanı kazanmaya çalışmak yönünde olmuştur. Öte yandan KKTC ve Türkiye özelinde ortaya koyduğu politikaların siyasi anlaşmazlıklardan meydana geldiğini söylemek yerinde olacaktır. Nitekim tarihsel süreçte yaşanan Kıbrıs sorunu henüz çözülebilmemiş değildir ve bu durum, bölge jeopolitiğine önemli etkilerde bulunmaktadır.

Doğu Akdeniz sorununun tarafı haline gelerek bölgesel çatışmaya boyut kazandıran diğer bir aktör Yunanistan'dır. Yunanistan'ın bölge sorununa müdahil olma aracı Doğu Akdeniz'de varlık gösteren Yunan adaları olmuştur. Bu minvalde Yunanistan'ın Doğu Akdeniz siyasasında izlenen genel eğilim, Yunan adalarına kazandırmak istediği deniz yetki alanları kapsamında maksimalist bir yaklaşım sergileyerek hâlihazırda Ege Denizi'nde de benzer anlaşmazlıklar içinde bulunduğu Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarını asgari ölçüye indirmeye çalışmak yönünde olmuştur. Kamuoyu nezdinde gelişen tanımı ile ifade etmek gerekirse Yunanistan, Türkiye'yi Antalya Körfezi'ne hapsedmeyi amaçlamaktadır.

1982 BMDHS'nin ilgili maddesi uyarınca adalar, belirli kıstaslar dahilinde deniz yetki alanlarına tam etki ile sahip olabilmektedirler. Zira Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'e bakan adaları gereken özellikleri sağlamasına karşın bu adaların deniz yetki alanı kazanabilmeleri için diğer birtakım hakkaniyet prensiplerinin gözetilmesi gerekmektedir. İlgili adaların konumları, eşit sınır hattın varlığı durumunda bu hattın ters tarafında kalmaktadır. Şu hâlde Türk kıyıları önünde serili halde bulunan Yunan adaları, yanlış tarafta kalan adalar olarak deniz yetki alanlarına sahip olabilmeleri bakımından kısıtlı etkiye tabi tutulmalıdır. Nitekim Uluslararası Adalet Divanı'nın benzer dava kararlarında ortaya koyduğu görüş de bu minvalde olmuştur.

Maksimalist bir dış politika izleyen Yunanistan, aynı zamanda GKRY'nin birincil bölgesel müttefiki olarak öne çıkmaktadır. Tarihsel bağlara sahip olmalarının yanı sıra iki aktörün de AB üyeliği bulunmaktadır. Böylece AB kurumsal yapısı ile, Yunanistan ve GKRY'nin bölge siyasetlerinin ardında bir savunma duvarı oluşturmaktadır.

Diğer aktörlerin Doğu Akdeniz siyasetlerine bakıldığında ise yine sınır hatları üzerinden anlaşmazlık yaşadıkları görülmektedir. Filistin ve İsrail arasında 1948'den beri süregelen savaş ve çatışma durumu Doğu Akdeniz'e de yansımıştır. Zira İsrail'in, Gazze şeridinde gerçekleştirdiği işgaller ve Filistin ile ikili ilişkilerindeki çıkmazlar, iki aktörün Doğu Akdeniz'de iş birliğine dayalı bir anlaşma gerçekleştirmesini güçleştirmektedir. İsrail ve Lübnan arasında da benzer bir yan hudud sorunu yaşanırken Suriye, 2011 yılından beri süregelen iç savaşın etkisi ile bölge jeopolitiğinden izole olmuş vaziyettedir. Buna karşın Mısır, gerek darbe öncesi gerek darbe sonrası dönemde Doğu Akdeniz'de aktif bir politika izlemiştir. Bölgeye yönelik en önemli adımların biri ise kuşkusuz Doğu Akdeniz Gaz Forumu olmuştur.

Türkiye, ne 1958 Cenevre Sözleşmelerine ne de 1982 BMDHS'ye taraf değildir. Şu hâlde ilgili sözleşmelerin hükümlerine tabi olmaması dolayısıyla kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması hususunda örf ve adet kuralları ile uluslararası yargı organlarının ortaya koymuş olduğu hükümlere başvuracaktır.

Türkiye, Doğu Akdeniz'de *ab initio* ve *ipso facto* haklarının bulunduğu kıta sahanlığı alanının sınırlarını sahadaki fiili uygulamaları ve BM'ye iletmış olduğu bildirimleri ile açık bir şekilde belirlemiş ancak henüz bir münhasır ekonomik bölge ilanında bulunmamıştır. Bu minvalde Doğu Akdeniz'de sınırlandırma antlaşması

akdettiği ülkeler KKTC ve Libya olmuştur. Bilhassa Libya ile akdedilen mutabakat muhtırası, Yunanistan ve GKRY'nin deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair ileriye dönük olası planlarına ket vurmuştur. Ancak Libya ittifakının getirdiği başarının karşısında diğer kıyıdaş aktörler ile ikili ilişkiler bağlamında yaşanan diplomatik başarısızlıklar, Türkiye'nin bölge jeopolitiğindeki elini zayıflatmaktadır.

Çalışmanın ayırt edici özelliği olmasını amaç edinerek işlediğimiz neorealist yaklaşım bağlamında değerlendirecek olursak, Doğu Akdeniz sorunu, Türkiye'nin dış politika algısını neorealizmin ulusal çıkar, güç, güvenlik ve bölgesel iş birliği unsurları kapsamında şekillendirmektedir. Bu minvalde Doğu Akdeniz, Türkiye için mavi vatan konseptinin ayrılmaz bir parçasıdır. Mavi vatanın, devletin deniz ülkesini oluşturması itibarı ile deniz yetki alanlarına karşı herhangi bir delici unsura göz yummak, devletin ülkesel bütünlüğü kapsamında güvenlik tehdidi oluşturacaktır. Öte yandan bölgedeki mevcut ve potansiyel enerji rezervleri, devletin kendi kendine yetebilmesi kapsamında ulusal çıkar unsurları olmaktadır. Bu itibarla enerjide tedariğinde büyük ölçüde dışa bağımlı olan Türkiye, bölgedeki fırsat unsurlarını kaçırma lüksüne sahip değildir.

Hukuki bağlamdaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu ve enerji politik bağlamdaki rezervlerin işletilebilmesi sorunları, yarı kapalı bir deniz olan Doğu Akdeniz'de iş birliğini gerektirmektedir. Nitekim Türkiye'nin söylemleri, kazan-kazan politikası önermesi ile iş birliği yönünde olmuştur. Ancak diğer kıyıdaş aktörlerin dış politika algılarındaki farklılıklar ve bu iradedeki bölge siyasetleri, olası iş birliği mekanizmalarına ket vurmakla birlikte kıyıdaş aktörler nezdinde birtakım riskler barındırmaktadır. Bu noktada ise güç unsurlarının geliştirilmesi eğilimi baş göstermektedir.

Türkiye, şimdiye dek ortaya koyduğu gerek sözlü bildirimleri gerekse sahadaki fiili uygulamaları ile Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuktan doğan haklarını ve bölgesel fırsatlar dahilindeki çıkarlarını istikrarlı bir şekilde savunduğunu göstermiştir. Nitekim envanterindeki gemileri ve deniz kuvvetleri aracılığı ile mavi vatan kapsamındaki deniz alanlarında faaliyetler göstererek bölgedeki varlığını fiziki olarak desteklemiştir. Ancak son süreçte Doğu Akdeniz'deki tüm sismik araştırma ve sondaj gemilerinin geri çekilmesi, bu zamana kadar ortaya koyulmuş olan istikrarlı ve açık duruşunu zedelemektedir. Şu hâlde mavi vatan konsepti bağlamında deniz yetki alanlarının korunması konusundaki söylemleri, sahadaki uygulamaları ile

örtüşmemektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin, hukuki gereklilikler kapsamında henüz çözülememiş olan Doğu Akdeniz sorunu ve hâlihazırda maksimalist politikaları ile bölgesel risk unsurları oluşturan kıyıdaş aktörler karşısında tutarlılık ve süreklilik arz eden bir Doğu Akdeniz politikası geliştirmesi mühim bir gereklilik arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdullahzade, Cavid. “Doğu Akdeniz’de Mısır’la Antlaşma Şart”. *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*. Der. S. H. Başeren, 327-352. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No: 608. 2013.
- Acer, Yücel. “Ege Kıta Sahanelığı Sorununda Türkiye’nin Hukuki Durumu: Uluslararası Yargı Kararları Işığında Bir Değerlendirme”. *Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel*, Cilt: 8, Sayı: 4, (Kış 2002): 189-209.
- Acer, Yücel. “Doğu Akdeniz’de deniz Alanlarının Sınırlandırılması ve Türkiye”. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 1, Sayı: 1. (2005): 83-104.
- Acer, Yücel. “Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku”. *Doğu Akdeniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*. Der. S. H. Başeren, 253-306. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No: 608. 2013.
- Acer, Yücel. “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye-Libya Mutabakatı”. *SETA Yayınları*, Sayı: 301, (Aralık 2019).
- Acer, Yücel. “Doğu Akdeniz’de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması ve Türkiye”. *Adalet Dergisi*, Cilt: 0, Sayı: 65, (Aralık 2020): 13-26.
- Adana Petrol Bölgesinde, Akdeniz’de Türk Karasuları Dışında Yer Alan AR/TPO/5011 Hak Sıra Numaralı RROİuhsatnameye Ait Sahada, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Tarafından Petrol Ameliyatı Yapılmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar. (2012). *T.C. Resmî Gazete* (28276 12 Nisan 2012).
- Aesan, P. J. *The Law of Maritime Delimitation and the Russian-Norwegian Maritime Boundary Dispute*. Fridtjof Nansens Institute, 2010, Lysaker, Norway, <https://bit.ly/3xEAPc8>.
- Akarçay, Pınar., Ak, Gökhan. “Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoekonomik Önem ve Gelişmeler”, *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, (Yaz 2018): 140-157, <https://doi.org/10.30804/cesmicihan.427535>

- Akçadağ, Emine. *Denizlerin Önemi ve Türk Deniz Kuvvetleri*, BİLGESAM Stratejik Araştırmalar Merkezi, Rapor No: 608, 2015
- Aksoy, Merve. *Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti*, İnsamer, Rapor No: 23. 2016. https://insamer.com/tr/dogu-akdeniz-enerji-rekabeti_366.html
- Aksu, Fuat. “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Türkiye-AB İlişkileri”. *Doğu Akdeniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*. Der. S. H. Başeren. , 159-195. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No: 608. 2013.
- Altuğ, Bayram., Öz, Emel. ve Arslan, M. İkbâl. “KKTC Cumhurbaşkanı Tatar Kıbrıs'ta kalıcı çözüm için 6 maddeden oluşan öneri sundu”. *Anadolu Ajansı*. (2021, 28 Nisan). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kktc-cumhurbaskani-tatar-kibrista-kalici-cozum-icin-6-maddeden-olusan-oneri-sundu/2223645> Erişim Tarihi: 12.06.2021.
- AlShaher, S. Ismael. “The Russian Prensence in Syria Reasons and Consequences”, *Democratic Arabic Center*, (2021). <https://bit.ly/3HENS1Y> Erişim Tarihi: 25.12.2021
- Annex to the letter dated 20 February 2013 from the Parmanent Mission of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Ref. 389.
- Arslan, M. İ. “KKTC Dışişleri Bakanı Özersay: KKTC'nin TPAO'ya verdiği tüm lisans alanlarında kazı yapılacak, *Anadolu Ajansı*, (2020. Ocak 19). KKTC'nin TPAO'ya verdiği tüm lisans alanlarında kazı yapılacak” (aa.com.tr), Erişim Tarihi: 29.12.2021.
- Arslan, M. İ. “KKTC Başbakanı Tatar: Doğu Akdeniz'de hakkımızı yedirtmeyiz”, *Anadolu Ajansı*, (2020. Ağustos 13). KKTC Başbakanı Tatar: Doğu Akdeniz'de hakkımızı yedirtmeyiz (aa.com.tr) Erişim Tarihi: 31.12.2021.
- Aşçı, Bahar. “Medeniyetler İçin Coğrafyanın Önemi ve Bereketli Hilal”. *21. Yüzyıl Enstitüsü*, Sayı: 54, (Kasım 2013): 41-45
- Avrupa Birliği'nin Birinci Konsey Kararları: European Council, Brussels, 20 June 2019, <https://bit.ly/2Fnsy21> , Erişim Tarihi: 07.03.2022.

- Avrupa Birliği'nin İkinci Konsey Kararları: Council of European Union, 21 November 2021. <https://bit.ly/39Lq5ki> Erişim Tarihi: 07.03.2022.
- Aydın, Mustafa. "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, (1996): 71-114, https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001917
- Azer, Özlem Arzu. "The Central Asia and Caucasia Politics of China in the Context of Energy Security" in *Proceedings of International Conference of Eurasian Economies*. (2012): 233-240, <https://doi.org/10.36880/C03.00441>
- Başeren, S. Hami. *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, Ankara: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, (2010), No 31.
- Başeren, S. Hami. "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu". *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*. Der. S. H. Başeren, 252-306. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No: 608, 2013.
- Başeren, S. Hami. "Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığında Yeni Anlaşmalar ve Uygulamalar", *Doğu Akdeniz Sorunlarına Hukuki ve Siyasi Yaklaşım ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Çözümdeki Muhtemel Rolü*, Der. Necdet Ünüvar. Ankara: TBMM Basımevi, 2021
- Başeren, S. Hami. Doğu Akdeniz'de Gerilim, *Türk Deniz Araştırmaları Vakfı*, (2022).
- Bayer, Dinçer. "Doğu Akdeniz Deniz Alanının Tarihi Geçmişi, Türkiye'nin Ulusal Menfaatleri ve Uluslararası Hukuk Uygulamaları Kapsamında Bir Jeopolitik Analiz", *Tasam*, (Haziran 2020): 389-407
- Baysoy, Emre. "Rusya, AB, ABD İlişkileri Bağlamında Enerjinin Ekonomi Politikası ve Küreselleşmenin Jeopolitiği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 10, (Aralık 2009): 59-82
- Biol, F. *Energy Policies of IEA Countries: United States 2019 Review*, International Energy Agency, 2019, <https://www.iea.org/reports/energy-policies-of-iea-countries-united-states-2019-review>

- Boersma, Tim. ve Sachs, Natan. *Gaza Marine: Natural Gas Extraction in Tumultuous Times?*. Foreign Policy at Brookings, No:36, 2015. <https://brook.gs/3tTBQvJ>
- BP. *Statistical Review of World Energy (69th ed.)*, 2020. BP p.l.c., bp Statistical Review of World Energy 2020
- Burgess, John. (Ed). *Law of The Sea: A Policy Primer*. Massachusetts: Tufts University, 2017.
- Can, Faruk. “Doğu Akdeniz'de ne kadar doğal gaz rezervi var?”. *Euronews Tr.* (31 Aralık 2019). [Doğu Akdeniz'de ne kadar doğal gaz rezervi var? | Euronews](#)
Erişim Tarihi: 06.05.2021
- Churchill, R.R. ve Lowe, A.V. *The Law of the Sea*, Manchester: Manchester University Press, 1988.
- Communication dated 12 March 2013 from the Permanent Mission of Türkiye to the United Nations with reference to the Verbal Note from the Permanent Mission of Greece dated 20 February 2013, UN. Doc. 2013/14136816/22273
- Cottier, Thomas. *Equitable Principles of Maritime Boundary Delimitation*, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Çiftçi, Orhan. “Çin’in Enerji Jeopolitiğinde Artan Rolü ve ABD’nin Enerji Politikasının Yeniden Şekillenmesi”, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1, (Haziran 2021): 79-98
- Davutoğlu, Ahmet. *Stratejik Derinlik (98. Bs)*. İstanbul: Küre Yayınları, 2014.
- Deloitte. *Oil and Gas in Cyprus: Where Potential Lies*, Deloitte Limited. Nicosia, 2018
- Deniz, Taşkın. ve Kedikli, Umut. “Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı”, *Alternatif Politika*, Cilt: 7, Sayı: 3, (Ekim 2015): 399-424
- Dessi, Andrea. , “Europe and the Eastern Mediterranean: Navigating Complexity, Mitigating Conflict(s) and Fishing for Compromise” *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities*, Ed. Michaël Tanchum, (2020): 65-74.

- Deveci, M. (2020. 15 Ocak). İsrail, Mısır'a doğal gaz ihracatına başladı, Anadolu Ajansı, [İsrail, Mısır'a doğal gaz ihracatına başladı \(aa.com.tr\)](http://aa.com.tr) Erişim Tarihi: 15.12.2021.
- Dışişleri Bakanlığı duyurdu! Yavuz sondaj gemisi KKTC'nin güneyindeki 'G' noktasına intikal etti. (2020. Ocak 19). Haberler, [Dışişleri Bakanlığı duyurdu! Yavuz sondaj gemisi KKTC'nin güneyindeki 'G' noktasına intikal etti - Haberler](#) Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- Doğan, Nejat. “Doğu Akdeniz’de Enerji Stratejileri ve Bölgesel Güvenliğin Geleceği”, *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı:60, (Aralık 2013).
- Doğru, Sami. *Uluslararası Hukukta Kıta Sahaneliği ve Ege Denizi Kıta Sahaneliği Uyuşmazlığı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003.
- Doğru, Sami. “Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 119, (Ağustos 2015): 503-554
- Dundua, Nugzar. “Delimitation of Maritime Boundaries Between Adjacent States”, United Nations and The Nippon Foundation Fellow, 2006-2007, <https://bit.ly/3xIfezp>, Erişim Tarihi: 10.05.2021
- East Mediterranean Gas Forum [EMGF]a/emgf.org Erişim Tarihi: 30.11.2021. [Overview - EMGF](#)
- East Mediterranean Gas Forum [EMGF]b/emgf.org Erişim Tarihi: 30.11.2021. https://emgf.org/gva_event/1st-emgf-ministerial-meeting-january-14th-2019-cairo-egypt/
- Ediger, Volkan. Ş., Devlen, Balkan. ve McDonald, Deniz. B. “Levant’ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 33, (Mart 2012): 73-92.
- Egypt Today*. “Egyptian FM discusses Libya with Greek, Italian counterparts” (2019 Aralık 23). <https://www.egypttoday.com/Article/1/78968/Egyptian-FM-discusses-Libya-with-Greek-Italian-counterparts> Erişim Tarihi: 29.12.2021.

- Emeklier, Bilgehan. ve Ergül, Nihal. “Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik”, *Bilge Strateji*, Cilt: 2, Sayı: 3. (Aralık 2010): 59-86.
- Erçakıca, Mustafa. “Doğu Akdeniz’de Yaşanan Güncel Gelişmelerin Kıbrıs Sorunu ve Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, (Nisan 2021): 301-334
- Erkan, Çağlar Anıl. *Enerji Arzı Güvenliği Bakımından Avrupa’nın Rusya Federasyonu’na Bağımlılığı*, (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), <https://bit.ly/3nax89i> adresinden erişilmiştir.
- Erol, Emin. “Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Kaynaklar ve Bölgesel Barış”. *Doğu Akdeniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*. Der. S. H. Başeren, 197-222. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No: 608. 2013.
- Euronews*. “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan EastMed için İsrail'e yeşil ışık: Şartlar konuşulur”. (18 Ocak 2022). Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan EastMed için İsrail'e yeşil ışık: Şartlar konuşulur | Euronews , Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- Euronews Tr*. “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan EastMed için İsrail'e yeşil ışık: Şartlar konuşulur”, (18.01.2022)., <https://bit.ly/3n8NEGZ>, Erişim Tarihi: 13.01.2022
- Güneş, Mehmet. ve Arslan, Tayfun. “Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı”, *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 7, (Mayıs 2018): 32-60
- Gürel, A., Mullen, F. and Tzimitras, H. “The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios” (The Peace Research Institute Oslo, 2013), 1, <https://www.prio.org/publications/7365>
- Hacıahmetoğlu, İmdat. ve Kedikli, Umut. Etnik Çatışma Bağlamında Kıbrıs’ta Türk-Rum İlişkileri, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 5, (Aralık 2018). ss. 190-203, DOI: 10.15869/itobiad.468007
- Henderson, S. *Natural Gas Export Options For Israel and Cyprus, Mediterranean Paper Series*, The German Marshall Fund of the United States. 2013

- Henderson, Simon. *Natural Gas in the Palestinian Authority: The Potential of the Gaza Marine Offshore Field*, The Washington Institute, 2014.
- IHO. *Names And Limits Of Oceans And Seas*. Monaco: , International Hydrographic Organisation, 2002.
- Information note dated 2 March 2004 concerning Türkiye's objection to the Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, 17 February 2003, UN. Law of the Sea Bulletin No. 54
- Ioannides, N. A. *Maritime Claims And Boundary Delimitation Tensions and Trends in the Eastern Mediterranean Sea*, New York: Routledge. 2021.
- İlhan, Suat. *Jeopolitik Duyarlılık*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- İlhan, Suat. “Jeopolitik Kavramı ve Unsurları”, *Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel*, Cilt: 8, Sayı: 4, (2002): 318-322
- İnan, Yüksel. ve Gözen, M. Pınar. “Turkey’s Maritime Boundary Relations”, *Eastern Mediterranean Countries Issues*, Ed. M. Kibaroglu, 153-211. Ankara: Foreign Policy Institute, 2009.
- İncekaya, Gülsüm. “Yunanistan'ın silahlandığı adalar Türkiye için tehdit”. *Anadolu Ajansı*. (2020. Ağustos 22). (aa.com.tr) Erişim Tarihi: 07.01.2022.
- İstikbal, Deniz. ve Boyraz, H. Mehmet. “Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi Politik Bir Yaklaşım”, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5. (Aralık 2019): 69-86
- İşcan, İ. Hakkı. “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 1, Sayı: 2, (Haziran 2004): 47-79.
- Kahraman, Ö. Fuad. “Doğu Akdeniz Enerji Sarmalını İsrail Enerji Politikaları Penceresinden Değerlendirmek”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 11, Sayı: 2, (Aralık 2019): 420-438.

- Kansu, Z. Nazlı. “An Assesment of Eastern Meditarrenean Maritime Boundary Delimitation Agreement between Turkey and Libya”, *Science Journal of Turkish Military Academy*, V: 30, No: 1, (June 2020): 51-84.
- Karabulut, Bilal. *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi-1 Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik*, (2. bs.) Ankara: Barış Kitabevi, 2013.
- Karagöl, E. Tanas. ve Özdemir, B. Zeynep. “Türkiye’nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz’in Rolü”, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, I. Baskı. (2017).
- Kaya, Ş. *Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları* Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi üzerinden erişilmiştir.
- Klein, Natalie. *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Kocaman, M. Emin. “Hazar Havzası’nda Enerji Güvenliği ve Enerji Jeopolitiği”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 3, (Aralık 2018): 152-171, <https://doi.org/10.30803/adusobed.430100>
- Koray, Murat. “Doğu Akdeniz’in Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, Teknolojik Dönüşümler ve Denizaltıların Rolü”, *TASAM Yayınları*, (Mart 2020): 126-168
- Kuran, Selami. *Uluslararası Deniz Hukuku*, (7. bs.) İstanbul: Beta Yayınları, 2021.
- Kutluk, Deniz. *Hazar-Kafkas Petrolleri, Türk Boğazları, Çevresel Tehdit*, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı, No:16, 2003.
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı’nın Akdeniz’de Kıta Sahaneliği Sınırlandırması Anlaşması Hakkında Basın Açıklaması <https://bit.ly/3n92Wvn>, Erişim Tarihi: 30.11.2021.
- Letter dated 30 May 2014 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. [A/68/902](#)

Letter dated 17 March 2016 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. [A/70/788-S/2016/257](#)

Letter dated 28 April 2016 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN: Doc. [A/70/855-S/2016/406](#)

Letter dated 15 June 2016 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. [A/70/945-S/2016/541](#)

Letter dated 19 February 2019 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. [A/73/753-S/2019/160](#)

Letter dated 11 July 2019 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. [A/73/944 - S/2019/564](#)

Letter dated 21 September 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. [A/74/462](#)

Letter dated 13 November 2019 from the Permanent Representative of Cyprus to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. [A/74/549-S/2019/881](#)

Letter dated 13 November 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. [A/74/550](#)

Letter dated 14 February 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. [A/74/706](#)

Letter dated 13 July 2021 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. [A/75/961-S/2021/651](#)

Mastundando, Michael. *Preserving the Unipolar Moment: Realist Theories and U.S. Grand Strategy after the Cold War*. MIT Press, 1997.

METU, Middle East Technical University. "Kıbrıs'ta İngiliz Dönemi". Erişim Tarihi: 23.05.2021. [KIBRIS \(metu.edu.tr\)](http://KIBRIS(metu.edu.tr))

METU, Middle East Technical University. “Yunan Darbesi ve Kıbrıs Barış Harekatı”.
Erişim Tarihi: 30.05.2021. YUNAN DARBESİ VE KIBRIS BARIŞ HA
(metu.edu.tr)

Mersheimer, J. J. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton
Company, 2001.

Ministry of Energy (gov.il), “Oil and Gas Exploration in Israel”, (Erişim Tarihi:
05.12.2021) https://www.gov.il/en/departments/general/gas_oil_history

Ministry of Energy, Commerce, Industry and Tourism of Cyprus/mcit.gov.vy, “1st
Licensing Round”, Erişim Tarihi: 26.11.2021 [Licensing | Hydrocarbons Service](#)
[\(mcit.gov.cy\)](#)

Ministry of Energy, Commerce, Industry and Tourism of Cyprus/mcit.gov.vy, “2nd
Licensing Round”, Erişim Tarihi: 26.11.2021 [Licensing | Hydrocarbons Service](#)
[\(mcit.gov.cy\)](#)

Ministry of Energy, Commerce, Industry and Tourism of Cyprus/mcit.gov.vy, “3rd
Licensing Round”, Erişim Tarihi: 26.11.2021 [Licensing | Hydrocarbons Service](#)
[\(meci.gov.cy\)](#)

Muğla Petrol Bölgesinde, Akdeniz’de Türk Karasuları Dışında Yer Alan AR/TPO/5033,
5034, 5035 Hak Sıra Numaralı Ruhsatnamelere Ait Sahalarda, Türkiye Petrolleri
Anonim Ortaklığı Tarafından Petrol Ameliyatı Yapılmasına İzin Verilmesi
Hakkında Karar. (2012). *T.C. Resmî Gazete* (28276 12 Nisan 2012).

Nebehay, S., Kambas, M. ve Gümrükçü T. “BM'den Guterres, Kıbrıs müzakerelerinde
ortak zeminin zor olduğunu söyledi”. *Reuters*, (29 Nisan 2021). [BM'den](#)
[Guterres, Kıbrıs müzakerelerinde ortak zeminin zor olduğunu söyledi | Reuters](#)
Erişim Tarihi: 12.06.2021.

Note verbale dated 19 October 2006 from the Permanent Mission Republic of Cyprus
to the United Nations addressed to the Secretary-General of the United Nations
concerning the communication dated 4 October 2005 from Türkiye, UN. [Law of](#)
[the Sea Bulletin No. 62](#)

Note verbale dated 14 August 2020 from the Permanent Mission of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, UN. Doc. [A/74/990](#)

Nye, Joseph. ve Welch, David. A. *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, (5. bs.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Oğuz Türkoğlu, G. “Anadolu Ajansı, Rum siyasi parti liderleri Akıncı'nın önerisini reddetti”. *Anadolu Ajansı*, (2019. Temmuz 16). <https://bit.ly/3ydyExO>, Erişim Tarihi: 02.03.2022.

Ongun, Yelda. “Turkey in an Increasingly Complex Eastern Mediterranean: How Turkey can Defend its Interests and Alleviate its Isolation in the Region”, 31-38, *Eastern Mediterranean in Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities*. Ed. M. Tanchum, Konrad Adenauer Stiftung, 2020.

Oran, Baskın. (Ed.). *Türk Dış Politikası, 1980-2001* (Cilt II), İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Oran, Baskın. (Ed.). *Türk Dış Politikası, 2001-2012* (Cilt III), İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

Özcan D. Gülnaz. ve Durul Tevfik, “ABD'nin EastMed'den desteğini çekmesi Atina'da hayal kırıklığı yarattı”, *Anadolu Ajansı*, (12.01.2022). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-nin-eastmedden-destegini-cekmesi-atinada-hayal-kirikligi-yaratti/2472148> Erişim Tarihi: 05.03.2022.

Özer, Sarp. “MSB'den "ilan edilen NAVTEX'le Yunanistan ve GKRY'nin tezlerine uygun hareket edildiği" iddiasına yalanlama”. *Anadolu Ajansı*, (12 Ekim 2021). <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/msbden-ilan-edilen-navtexle-yunanistan-ve-gkrynin-tezlerine-uygun-hareket-edildigi-iddiasina-yalanlama/2389719> Erişim Tarihi: 11.04.2022.

Özgen, Cenk. “Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt: 8, Sayı: 1, (2013): 101-114

Özman, Aydoğan. *Deniz Hukuku I*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2006.

- Öztürk, Salih. ve Saygın, Selin. 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, (Eylül 2017): 1-12
- Öztürkler, Harun. Ortadoğu Ülkelerinin Enerji Kaynaklarının Öneminin Ekonomi-Politik Bir Değerlendirmesi, *ORSAM*, Cilt: 1, Sayı: 7-8, (2009): 74-79
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap* (10. bs.), Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.
- Pazarcı, H. *Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap*. (13. bs.). Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.
- Pedro, Leah. *Israel, Lebanon, and Failed Natural Gas Negotiations*, Foreign Policy, Research Institute, 11.12.2019. <https://www.fpri.org/article/2019/12/israel-lebanon-and-failed-natural-gas-negotiations/> Erişim Tarihi: 10.12.2021.
- Kıbrıs Postası*. “Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşımı Sözleşmesi” imzalandı. (2 Kasım 2011). “Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşımı Sözleşmesi” imzalandı (kibrispostasi.com) Erişim Tarihi: 02.03.2022.
- Republic of Cyprus Ministry Foreign Affairs, 11 June 2021, “Joint Statement adopted at the Meeting of the European Affairs Ministers of the Southern European (MED7) countries” Başlıklı Açıklama
- Reuters*, “Head of Libya parliament says Turkey-Libyan deal invalid”. (2019. December 12)., Head of Libya parliament says Turkey-Libyan deal invalid | Reuters Erişim Tarihi: 29.12.2021
- Reuters*. “Kıbrıslı Türkler BM görüşmelerinde iki devletli plan sunuyor, Kıbrıslı Rumlar tarafından reddediliyor” (28 Nisan 2021). Kıbrıslı Türkler BM görüşmelerinde iki devletli plan sunuyor, Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedilen | Reuters Erişim Tarihi: 18.06.2021
- Samra, Q. Abu. “Gaza, Egypt deal sparks dispute in Palestine”, *Anadolu Agency*, (23 Şubat 2021). Gaza, Egypt deal sparks dispute in Palestine (aa.com.tr) Erişim Tarihi: 21.03.2022
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e* (28. bs.), İmge Kitabevi, Ankara, 2015.

- Sandıklı, A., Budak, T. ve Ünal, B. *Doğu Akdeniz’de Enerji Keşifleri ve Türkiye*, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No: 5, 2013
- Schenk, C.J., Kirschbaum, M.A., Charpentier, R.R., Klett, T.R., Brownfield, M.E., Pitman, J.K., Cook, T.A., and Tennyson, M.E., 2010, Assessment of undiscovered oil and gas resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean: U.S. Geological Survey Fact Sheet 2010-3014, 4 p. <https://on.doi.gov/3IayquC> , Erişim Tarihi: 08.10.2020.
- Seyir, Hidrografi ve Oşinografi Daire Başkanlığı/shodb.gov.tr., Denizcilere Duyurular https://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/urunler/denizcilere-ilanlar/2022-yili Erişim Tarihi: 10.04.2022
- Singil, Nesrin. *Kıta Sahaneliğinin Sınırlandırılmasında Orantılılık İlkesinin Rolü* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi üzerinden erişilmiştir. Tez No (646009)
- SOCAR, “Bakı-Tbilisi-Ceyhan Əsas İxrac Neft Boru Kəməri”, NƏQL · SOCAR Erişim Tarihi: 12.04.2021.
- Sönmezoğlu, F. (Der.). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları, 2010.
- Sönmezoğlu, Faruk. *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, 2014.
- Sukkarieh, Mona. *The East Mediterranean Gas Forum: Regional Cooperation Amid Conflicting Interests*, Natural Resource Governance Institute, 2021
- Suez Canal. “Navigation Statistic”, Erişim Tarihi: 20.03.2022. <https://www.suezcanal.gov.eg/English/Navigation/Pages/NavigationStatistics.aspx>
- Sur, Melda. *Uluslararası Hukukun Esasları*. (15. bs.). İstanbul: Beta Yayınları, 2021.
- Şahin, İsmail. İngiltere’nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs, *Asia Minor Studies*, Cilt: 4, Sayı: 7, (Ocak 2016): 149-176

- Şahin, İsmail. Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kıta Sahanelığı Anlaşması, *Adalet Dergisi*, Cilt: 0, Sayı: 65, (Aralık 2020): 51-70
- Sertaç Aksan, “EastMed’ Türkiye olmadan zor”, *TRT Haber*, (02.01.2020).
<https://www.trthaber.com/haber/gundem/eastmed-turkiye-olmadan-zor-451253.html> Erişim Tarihi: 01.01.2022
- Tamçelik, Soyalp. Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi (The Importance Of Cyprus Island in Geopolitical Theories) *Center for Turkish Studies Occasional Paper Series*, Vol: 3, No:1, (August 2011).
- Tanaka, Yoshifumi. *Predictability and Flexibility in the Law of Maritime Delimitation*, (Vol. 8), Portland: Studies in International Law, 2006.
- Tanaka, Yoshifumi. *The International Law of the Sea*, (3th Ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
- Tang, Shiping. *A Theory Of Security Strategy For Our Time Defensive Realism*, New York: Palgrave Macmillan , 2010.
- Taşdemir, Fatma. “Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Kapsamında Ortaya Çıkan Krizin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Boyutları”, *Ankara Strateji Enstitüsü*, Rapor No: 2012-3, 2012.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı 1 Mayıs 2004 Tarihli “GKRY'nin AB üyeliğı ile ilgili” Açıklaması
- T.C. Dışişleri Bakanlığı 3 Ocak 2007 Tarihli No: 18 “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Doğı Akdeniz'deki Ülkelerle Deniz Yetki Alanlarını İlgilendiren İkili Anlaşmalar Yapma Gayretleri hk.” Başlıklı Açıklaması
- T.C. Dışişleri Bakanlığı 21 Aralık 2010 Tarihli No: 288 “Press Release Regarding the Exclusive Economic Zone (EEZ) Delimitation Agreement Signed Between Greek Cypriot Administration and Israel” Başlıklı Açıklaması
- T.C. Dışişleri Bakanlığı 8 Ağustos 2020 Tarihli No: 165 “Yunanistan ile Mısır Arasında Sözde Deniz Sınırlandırma Anlaşması'nın İmzalanması Hk.” Başlıklı Açıklaması

- T.C. Dışışleri Bakanlığı 16 Ocak 2020 Tarihli “ Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un Doğu Akdeniz Gaz Forumu’nun Uluslararası Bir Kuruluşa Dönüştürölmesine Yönelik Toplantı Hakkındaki Soruya Cevabı”.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı 2 Ocak 2020 Tarihli “Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un EastMed Projesine İlişkin Anlaşmanın İmzalanması Hakkındaki Soruya Cevabı”.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı 28 şubat 2020 Tarihli “Doğu Akdeniz’deki Sondaj Faaliyetlerimiz Nedeniyle Avrupa Birliği’nin Aldığı Yaptırım Kararına İlişkin Listenin Onaylanması Hk.” açıklaması.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı 6 Ağustos 2020 Tarihli “Yunanistan ile Mısır Arasında Söзде Deniz Yetki Alanları Sınırlandırma Anlaşması İmzalanması Hk.” açıklaması.
- Toluner, Sevin. *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, (5. bs.), İstanbul: Beta Yayınevi, 1996.
- Toluner, Sevin. *Milletlerarası Hukuk (Giriş, Kaynaklar)* (2. bs.), A. Tütüncü vd. (Der.), İstanbul: Beta Yayınevi, 2019.
- Total Energies/totalenergies.com., Total strengthens its position in the Mediterranean region by entering two exploration blocks offshore Lebanon, 11.12.2021. <https://totalenergies.com/media/news/press-releases/total-strengthens-position-in-mediterranean-region-by-entering-two-exploration-blocks-offshore-lebanon>
- Turan Sibel. ve Örki, Armağan. “Türkiye İsrail İlişkilerinde Gerilimden Normalleşmeye Giden Yol: 2010-2017”, *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi IV Küresel Siyasette Yeni Yönelimler Bildiriler Kitabı*. A. Karadağ (Ed). Malatya: İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Faköltesi.
- Turkey deploys drill ship off south Cyprus. (2020. January 19). Hurriyet Daily News, [Turkey deploys drill ship off south Cyprus - Turkey News \(www-hurriyetaailynews-com.translate.goog\)](http://www.hurriyetaailynews-com.translate.goog) Erişim Tarihi: 02.03.2022.
- Turkey slams controversial EastMed pipeline deal signed in Athens. (2020. January 2). TRT World, [Turkey slams controversial EastMed pipeline deal signed in Athens \(trtworld.com\)](http://trtworld.com) Erişim Tarihi: 01.01.2022.

Turkish Cypriots offer two-state plan at UN talks, dismissed by Greek Cypriots (28 April 2021). Reuters, <https://www.reuters.com/world/europe/turkish-cypriots-offer-two-state-plan-un-talks-dismissed-by-greek-cypriots-2021-04-28/> , Erişim Tarihi: 12.06.2021

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 114 Sayılı “Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Akdeniz’de Kıta Sahanelığı Sınırlandırılması Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışışleri Komisyonu Raporu” Başlıklı Raporu (1/147) <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss114.pdf> Erişim Tarihi: 15.04.2022

“Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'taki İHA'ları ve üs kurma planları bölge ülkelerini endişelendiriyor”, (25.08.2021). *Euronews Tr*, <https://tr.euronews.com/2021/08/25/turkiye-nin-kuzey-k-br-s-taki-ihalar-ve-us-kurma-planlar-bolge-ulkelerini-endiselendiriyo>

Türkiye ile Mısır arasında istikşafı görüşmeler başlıyor (2021). *Bloomberg HT*, <https://www.bloomberght.com/turkiye-ile-misir-arasinda-istikşaf-görüşmeler-başlıyor-> (bloomberght.com) Erişim Tarihi: 20.01.2022.

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Tarafından Akdeniz’de Türk Karasuları Dışında Yer Alan Bazı Bölgelerde Jeolojik İstikşaf Yapılmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar. (2009). *T.C. Resmî Gazete* (27290 16 Temmuz 2009).

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı [TPAO]/tpao.gov.tr., Erişim Tarihi:31.12.2021. [Türkiye Petrolleri A.O. | TPAO](https://www.tpao.gov.tr/)

Türkiye, sondaj gemilerini Kıbrıs'tan kaldırılacak SİHA'larla koruyacak. (2019. Aralık 16). BBC News Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50804217> Erişim Tarihi: 25.02.2022.

Tüysüzoğlu, Göktürk. Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası’ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi, *Avrasya Etüdüleri*, Cilt: 44, Sayı: 2, (Aralık 2013): 57-85

- Ural, Abdullah. ABD'nin Enerji Hâkimiyeti Teorisi ve Büyük Orta Doğu Projesi, *Akademik Orta Doğu*, Cilt: 3, Sayı: 2, (2009): 131-147
- United States, *The Maritime Boundaries and Natural Resources of The Republic of Lebanon*, United Nations Development Programme, 2014. <https://www.undp.org/lebanon/publications/maritime-boundaries-and-natural-resources-republic-lebanon>
- United Nations. *Barcelona Convention-Mediterranean 2017 Quality Status Report*, United Nations Environment Programme, 2017. <https://www.medqsr.org/>
- United Nations Conference on Trade and Development. *The Economic Costs of the Israeli Occupation for the Palestinian People: The Unrealized Oil and Natural Gas Potential*, United Nations Conference On Trade And Development, United Nations Publications, New York, 2019. https://unctad.org/system/files/official-document/gdsapp2019d1_en.pdf
- United States Energy Information Administration. "Syria International Energy Data and Analysis", 2015, <https://www.eia.gov/international/analysis/country/SYR> Erişim Tarihi: 10.04.2021.
- Waltz, Kenneth. (1979). *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Publishing Company
- Seivm, Tuğçe. "Rus Dış Enerji Politikası ve Yeni Hedef Kuzey Doğu Asya", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 11, Sayı: 41, (Haziran 2014): 87-108, <https://doi.org/10.33458/uidergisi.553347>
- Yaycı, Cihat. Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye, *Bilge Strateji*, 4 (6), (Haziran 2012): 1-70
- Yaycı, Cihat. *Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur. İstanbul: Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları*, 2019.
- Yaycı, Cihat. *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020.

- Yaycı, Cihat. ve Ceyhan, Zeynep. “Israel is Turkey’s Neighbor Across the Sea: Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas between Turkey and Israel”, *The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies*, Vol: 4, No: 8, (Dec 2020).
- Yeğın, Mehmet. Turkey’s reaction to the coup in Egypt in comparison with the US and Israel, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Cilt: 18, Sayı: 4, (Ekim 2020): 407-421, <https://doi.org/10.1080/19448953.2016.1196010>
- Yeşilyurt, Nuri. “2011 Sonrasında Türkiye-Mısır İlişkilerinde Yaşanan Ani Yükseliş ve Sert Düşüşü Anlamak”, *Journal of Political Sciences*, Cilt: 29, Sayı: 2, (Ekim 2020): 337-365, <https://doi.org/10.26650/siyasal.2020.29.2.0083>
- Yıldız, A. Muhsin. “Türkiye’nin Doğu Akdeniz’i Güvenlikleştirmesi”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, (2016): 1-25, <https://doi.org/10.16954/bacad.80835>
- Yılmaz, Halil, İ. “Orta Doğu’nun Jeoekonomik Önemi ve ABD’nin Orta Doğu Politikasının Ekonomik Nedenleri”, *Tasam Akademi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, (Şubat 2016): 99-128.
- Yiallourides, Constantinos. (Ejil:Talk!), “Part I: Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone” (30.11.2021.). <https://www.isnadsistemi.org/guide/isnad2/isnad-dipnotlu/25-internet-sitesi/>
- Yunanistan Ankara Büyükelçiliği’nin, 7 Ağustos 2020 Tarihli “Statement of the Minister of Foreign Affairs, Nikos Dendias, following the signing of the agreement on the delimitation of EEZ between Greece and Egypt (Cairo, 6 August 2020)” Başlıklı Açıklaması
- Yüksel, Cüneyt. ve Baran, Deniz. “Uluslararası hukukta Doğu Akdeniz Krizi ve Türkiye ile Libya Arasındaki Deniz Yetki Alanlarını Sınırlandırma Mutabakatının Değerlendirilmesi”, *Public and Private International Law Bulletin*, Cilt: 40, Sayı: 1, (Haziran 2020): 519-556

- (20 Şubat 1969)**, North Sea Continental Shelf Case between Federal Republic of Germany and Denmark, Federal Republic of Germany and Netherlands.
- (30 Haziran 1977-14 Mart 1978)**, Case concerning the delimitation of continental shelf between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the French Republic.
- (24 Şubat 1982)**, Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya), Judgment, I.C.J. Reports.
- (12 Ekim 1984)**, Case concerning delimitation of the maritime boundary in the Gulf of Maine area (Canada/United States of America).
- (3 Haziran 1985)**, Continental Shelf (Libyan Arab Jarnahiriya/Malta), Judgment, I. C.J. Report.
- (14 Şubat 1985)**, Case concerning the delimitation of the maritime boundary between Guinea and Guinea-Bissau Decision.
- (17 Aralık 1999)**, Award of the Arbitral Tribunal in the second stage of the proceedings between Eritrea and Yemen (Maritime Delimitation).
- (11 Nisan 2006)**, Arbitration between Barbados and the Republic of Trinidad and Tobago, relating to the delimitation of the exclusive economic zone and the continental shelf between them.
- (8 Ekim 2007)**, Case concerning territorial and maritime dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v. Honduras).

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisine Göre Jeopolitik Bölgeler ve İsimlendirmeleri.....	28
Şekil 2: Kıta Sahanelığı ve Münhasır Ekonomik Bölge	69

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1: Doğu Akdeniz'in Sınırlarını Gösteren Harita.....	23
Harita 2 GKRY'nin Ruhsat Verdiği Sahaları ve Enerji Şirketlerini Gösteren Harita..	81
Harita 3: GKRY'nin ihtilafli alanlarda yapmış olduğu ruhsatlandırma çalışmaları....	82
Harita 4: Mısır ve Yunanistan Arasında Akdedilen Münhasır k-Ekonomik Bölge Antlaşmasının Sınırlarını Gösteren Harita.....	90
Harita 5: Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Türk Kıta Sahaneliği olarak beyan ettiği alan	110
Harita 6: GKRY'nin Doğu Akdeniz'de İlan Ettiği Petrol Arama Bölgelerinde KKTC'nin de Haklarını Gösteren Harita.....	115
Harita 7: : Oruç Reis'in Çalışma Sahasını Gösteren Harita.....	122

ÖZGEÇMİŞ

2019 yılında Karabük Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimini tamamlamış olan Aslıhan ŞEN, 2020 yılında Karabük Üniversitesi Bölge Çalışmaları Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır.